

**REVISTA ROMÂNĂ
DE BIBLIOTECONOMIE
ȘI ȘTIINȚA INFORMĂRII**

An 5, nr. 1 - 2
2009

**REVISTA ROMÂNĂ DE BIBLIOTECONOMIE
ȘI ȘTIINȚA INFORMĂRII**

**REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE
ASOCIAȚIA BIBLIOTECARILOR DIN ROMÂNIA**

<http://www.abr.org.ro/rrbsi.html>

BIBLIOTECILE ȘI INFORMAȚIA ȘTIINȚIFICĂ

Număr coordonat de:
Prof.univ.dr. Mircea Regneală

ISSN 1841-1940

© *Asociația Bibliotecarilor din România (ABR)*

BIBLIOTECILE ȘI INFORMAȚIA ȘTIINȚIFICĂ

- *Bibliotecile și informația științifică*
Mircea Regneală 5
- *Contextul informațional al cercetării universitare*
Tiberius Ignat 7
- *Promovarea și vizibilitatea producției științifice a universității prin depozite digitale*
Angela Repanovici 13
- *Considerații privind rolul bibliotecii universitare specializate în societatea cunoașterii*
Letiția Purdoiu 25
- *Mutații produse la nivelul învățământului universitar și influența acestora asupra structurilor deținătoare de informații*
Ionica Șerban 33
- *Iconografia cărții și a livrescului*
Teodora Fîntînaru 42
- *Efectele apariției tiparului*
Robert Coravu 55
- *Copia privată*
Elena Rotaru 67

MEMBRII ABR LA REUNIUNI INTERNAȚIONALE

- *Conferința EBLIDA 2009*
Ivona Olariu 73
- *Conferința LIBER - Toulouse 2009. Impresii de la prima participare*
Mihaela Dragu 76
- *Conferința Ligii Bibliotecilor Europene de Cercetare, Toulouse 2009*
Tiberius Ignat 79
- *Salonul internațional de carte pentru copii și tineret, Chișinău - ediția a XIII-a*
Valentina Lupu 81

RECENZII

- *WOOD, Elizabeth J.; MILLER, Rush; KNAPP, Amy. Beyond survival: managing academic libraries in transition*
Robert Coravu 83
- *STOICA, Ion. Sensul schimbării în universul infodocumentar*
Simona Fortin 83

LIBRARIES AND SCIENTIFIC INFORMATION

▪ <i>Libraries and scientific information</i> Mircea Regneală	5
▪ <i>The knowledge frame of university research</i> Tiberius Ignat	7
▪ <i>Promotion and visibility of the university's scientific production through the digital repository</i> Angela Repanovici	13
▪ <i>Opinions regarding the role of the specialized university library in the knowledge society</i> Letiția Purdoiu	25
▪ <i>Changes generated at the university education level and their influence on structures that hold the information</i> Ionica Șerban	33
▪ <i>An iconography of book and reading</i> Teodora Fîntînaru	42
▪ <i>Effects of the emergence of printing</i> Robert Coravu	55
▪ <i>The private copy</i> Elena Rotaru	67

THE ABR MEMBERS AT INTERNATIONAL MEETINGS

▪ <i>EBLIDA Conference 2009</i> Ivona Olariu	73
▪ <i>LIBER Conference - Toulouse 2009. Impressions from the first participation</i> Mihaela Dragu	76
▪ <i>Association of European Research Libraries Conference, Toulouse 2009</i> Tiberius Ignat	79
▪ <i>International Book Fair for Children and Youth, Chișinău - XIIIth edition</i> Valentina Lupu	81

REVIEWS

▪ <i>WOOD, Elizabeth J.; MILLER, Rush; KNAPP, Amy. Beyond survival: managing academic libraries in transition</i> Robert Coravu	83
▪ <i>STOICA, Ion. Sensul schimbării în universul infodocumentar</i> Simona Fortin	83

Mircea Regneală

Autorul

Prof. univ. dr. Mircea Regneală este director general al Bibliotecii Centrale Universitare „Carol I” din București și șeful catedrei Științele Informării și Documentării din cadrul Facultății de Litere a Universității din București.
E-mail: regneala@bcub.ro

Numărul de față cuprinde cercetări recente legate de știința bibliotecii datorate doctoranzilor în biblioteconomie de la Universitatea din București.

A le reuni sub o temă circumscrisă nu pare posibil deoarece sunt lucrări care abordează aspecte diferite legate de carte și bibliotecă.

Toate aceste lucrări au însă în comun rigoarea științifică.

Majoritatea studiilor aflate în acest volum se referă mai mult sau mai puțin la informația științifică contemporană.

*Trăim o epocă de mutații rapide și imprevizibile în domeniul informației. Apariția bibliotecii digitale și perfecționarea procesului complex de stocare și difuzare a informațiilor au adus în actualitate principiul UNESCO, **accesul fiecăruia la informațiile tuturor**, formulat în urmă cu peste o jumătate de secol. Acest acces a devenit astăzi posibil din punct de vedere tehnic grație creării unei instrumentații adecvate stocării, regăsirii și diseminării informației.*

*De puțină vreme a apărut și conceptul de **acces deschis prin internet la publicațiile științifice**, fără scop comercial și fără plată vreunei remunerații. Lucrul acesta este de o extremă importanță pentru circulația informațiilor științifice în mediul universitar și științific.*

Ideea accesului deschis a fost pusă pentru prima oară la Budapesta, în anul 2001, în cadrul Institutului pentru o

Societate Deschisă. În scurtă vreme ideea a cuprins întreaga lume științifică - până în 2002, peste 4000 de organizații științifice și persoane semnaseră apelul în favoarea accesului deschis prin internet la informația științifică.

În octombrie 2003 apare Declarația de la Berlin semnată de 227 de instituții academice prestigioase din lume în favoarea conceptului de acces deschis. În principiu, se propune ca după circa 6 luni de la publicare, orice studiu științific să poată fi citit pe internet fără restricții. Obstacolul major în calea realizării acestei idei îl constituie lumea editorilor care dispune de puternice resurse spre a împiedica asemenea proiecte care le

*diminuează serios profitul. Deocamdată, **depozitele digitale instituționale**, prezente în cele mai prestigioase biblioteci universitare din Europa, cu acces deschis la lucrările științifice ale universităților respective, constituie o primă realizare cu aplicație locală spre punerea în practică a generoasei idei a accesului deschis la producția științifică a lumii.*

Ordinea în care lucrările au fost așezate în revistă este, așa cum se poate ușor observa, una tematică.

Recomandăm acest număr tuturor celor preocupați de idei noi.

Tiberius Ignat

Autorul

Drd. Tiberius Ignat este director de proiect în cadrul Institutului Național de Informare și Documentare (INID)

E-mail: tignat@inid.ro

Abstract

Cercetarea universitară trece printr-o perioadă de mari transformări, punându-se tot mai adesea în discuție rolul acesteia și direcțiile spre care trebuie ea să se îndrepte. Acest articol reface o legătura între așteptările pe care societatea modernă le are de la cercetarea universitară și contextul informațional în care ea se află. Cercetarea universitară este și va continua să fie un izvor bogat de informații, fără de care nici un alt tip de cercetare nu poate supraviețui. Concluzia este că atunci când analizăm rezultatele cercetării universitare, trebuie să avem în vedere în primul rând acest rol al său.

Cuvinte-cheie: *cercetare universitară, cercetare aplicată, cunoaștere, producție științifică.*

Fundamental research (performed mainly in the university environment) gets through important transformations and more often we discuss about its role and guideline it should follow. This article challenges a rebuild process of connecting yet again modern society's expectations and the knowledge frame of the academic research. Fundamental research plays and will play the role of a fruitful source of knowledge for any other form of research and cannot be replaced with others. The conclusion is that analysing the scientific output of the academic research must place in pole position this role of it.

Keywords: *academic research; applied research; knowledge; scientific output*

1. Contextul general al cercetării universitare

1.1 Ce este cercetarea?

Cercetarea în sensul său cel mai larg reprezintă o investigație *științifică* sau *critică* desfășurată în scopul descoperirii și interpretării faptelor sau ipotezelor pe care le emite un individ sau grup de indivizi. Cel mai adesea, activitatea de cercetare utilizează o metodă științifică, dar acest lucru nu este obligatoriu.

Restrângând conceptul, cercetarea științifică, se bazează în mod obligatoriu pe parcurgerea unor metode științifice și furnizează informații și teorii ce au ca scop explicarea naturii și a proprietăților lumii înconjurătoare. Ea face posibilă apariția unor aplicații practice, fără să conducă obligatoriu la acestea. Cercetarea științifică este finanțată de autorități publice, de organizații de binefacere, dar și de grupuri private de oameni sau organizații.

1.2 Cercetarea fundamentală

Cercetarea fundamentală (denumită și cercetare de bază sau cercetare pură) are ca obiectiv principal descoperirea unor informații noi dar și definirea unor înțelesuri teoretice ale lucrurilor existente sau pur și simplu ale unor ipoteze. Este o activitate exploratorie și de cele mai multe ori se naște din curiozitatea cercetătorilor și intuiția acestora. Ca atare, ea este adesea derulată fără a avea în vedere nici un rezultat practic, deși uneori se întâmplă ca cercetarea fundamentală să scoată la iveală rezultate practice neașteptate. Termenul „fundamentală” reflectă cu adevărat și teoria potrivit căreia acest tip de cercetare reprezintă un punct de plecare, o piatră de temelie pentru cercetarea aplicată. Cum cel mai adesea însă nu există nici un fel de garanție a aplicabilității sale pe termen scurt (ca atare nici nu poate fi vorba de vreun transfer tehnologic), cei mai mulți cercetători găsesc cu greu finanțare pentru astfel de studii, cu excepția programelor de cercetare universitară lansate la nivel guvernamental în fiecare țară.

Deși în mod tradițional cercetarea fundamentală a fost considerată o activitate care precede cercetarea aplicată, iar aceasta, la rândul

ei, precede transferul tehnologic, în zilele noastre, aceste distincții au devenit din ce în ce mai puțin clare. Astăzi întâlnim un mix al activităților de cercetare și de transfer tehnologic. Acest lucru se manifestă mai des în domenii ca biotehnologia sau electronica unde descoperirile fundamentale pot apărea de-a lungul activităților de dezvoltare de noi produse. De aceea, în aceste domenii găsim și cea mai mare incidență a cazurilor de cooperare a fondurilor publice și private de cercetare. Uneori găsim această conjunctură sub denumirea de cercetare de frontieră.

1.3 Documentarea în cercetare

Pentru a înțelege rolul etapei de informare și documentare în cercetare, trebuie să avem în vedere principalele etape ale unei cercetări științifice:

- definirea temei de cercetare;
- formularea ipotezelor;
- stabilirea definițiilor conceptuale și a definițiilor operaționale;
- adunarea datelor;
- analiza datelor;
- teste, măsurători, corectarea ipotezelor;
- concluzii și noi definiții științifice.

Toate etapele de mai sus cuprind o bogată activitate de cercetare documentară și informare, iar ultimul dintre acestea reprezintă activitatea de publicare (scriere de articole, prezentări de lucrări etc) ca parte a comunicării științifice. Putem afirma astfel că informarea și documentarea științifică este unul din ingredientele de bază al activităților de cercetare.

O ipoteză bine documentată creează premisele unei predicții științifice, iar acuratețea testelor, măsurătorilor și a descoperirilor științifice vor valida sau invalida predicția. O nouă ipoteză de lucru va fi adusă în discuție, iar acesata va conduce la o predicție științifică și mai apropiată de realitate. Pe baza informațiilor și a documentelor bine selectate, acest proces poate fi redus ca eforturi financiare și de timp.

Principalul scop al cercetării este acela de a produce noi cunoștințe. Documentele științifice precum articolele din reviste specializate, comunicările științifice („proceedings”), articolele din lucrările de referință, blogurile științifice, depozitele electronice instituționale

(„institutional repositories”) joacă rolul formei lucrative a acestor noi cunoștințe. După felul „producției de cunoștințe” cercetarea poate fi împărțită în:

- cercetarea exploratorie: cea care structurează și identifică noi probleme;
- cercetarea constructivă: cea care dezvoltă soluții la unele probleme propuse dezbaterii;
- cercetarea empirică: cea care testează fezabilitatea unei soluții, folosind evidența empirică (foarte adesea întâlnită în medicină, ceea ce a dus chiar la dezvoltarea unei sub-ramuri noi, „medicina bazată pe evidente” – „evidence based medicine”).

1.4 Publicarea științifică

Publicarea academica (științifică) descrie un sistem care folosește în mod obligatoriu un sub-sistem formalizat de recenzie științifică și care face informația disponibilă unei audiențe academice cât mai mare. Acest sistem variază ca rezultate, organizare și competențe de la un domeniu științific la altul. Cele mai multe lucrări științifice sunt publicate în reviste sau cărți, dar și în enciclopedii sau acte ale conferințelor. În acest domeniu editorial, termenul STM este o abreviere practică a literaturii specializate în Știință, Tehnologie și Medicină (Science, Technology and Medicine) și se întâlnește adesea în limbajul specialistilor din domeniul documentării științifice.

Fiecare domeniu de cercetare are propriile sale reviste științifice în care se reflectă activitatea de cercetare din domeniul respectiv, dar adesea întâlnim și reviste care tratează teme interdisciplinare. Întâlnim astfel și edituri specializate pe anumite teme științifice.

În zilele noastre, industria editorială parcurge schimbări majore, făcând tranziția de la formatul tipărit la cel digital. Modelele de funcționare ale acestei industrii s-au schimbat radical, iar acest lucru va continua mulți ani de acum încolo. Nu este vorba doar de conținutul curent al publicațiilor, dar și de arhivele acestora și metodele de preservare în timp.

Un aspect deosebit de important al acestei

industrii îl reprezintă curentul „acces deschis – open access” care presupune accesul tuturor persoanelor la informația științifică. Există două modele de acces deschis la informație. Unul este dat de situația în care un editor decide să ofere acces liber la informația editată de el, iar cel de-al doilea model mai poartă numele și de arhivă deschisă și se referă la situația când un autor sau o organizație producătoare de informație, alege să o distribuie gratuit (eliminand rolul editorului) tuturor celor interesați. Cel de-al doilea model este expus unui risc mare de proliferare a informației alterate, neverificate științific și care poate conține erori grave.

2. *Universitatea, cercetarea și societatea*

2.1 **Relația dintre cercetare și societate**

Orice lucrare care abordează subiectul surselor electronice de informare științifică (SEIS) trebuie să aibă în vedere legătura acestora cu mediul academic în general și cu cercetarea universitară în mod special. Ramane de demonstrat dacă această legătură este una directă și dacă accesul îmbogățit la SEIS conduce obligatoriu la creșterea performanței în cercetarea universitară.

Relația dintre cercetare și societate poate fi percepută drept o relație contractuală, specificându-se drepturile și obligațiile cercetării față de societate și invers. Se poate spune că acest contract a trecut prin mai multe faze de revizuire de-a lungul ultimului deceniu.

În contextul internațional, una din principalele evoluții ale aspectelor legate de cercetarea universitară a fost scăderea autonomiei și a puterii de decizie a centrelor de cercetare (mai ales în ceea ce privește prioritățile temelor de cercetare). În contextul nostru național însă, centrele de cercetare au căpătat un avânt în ultimii ani, atât în ceea ce privește bugetele de cercetare cât și diversitatea temelor abordate. Acest lucru creează un cadru favorabil de aliniere a cercetării universitare românești, în contextul activităților similare din Uniunea Europeană.

Pe de altă parte însă, politicile de cercetare ale ultimului deceniu au creat o presiune majoră cu privire la impactul cercetării asupra creșterii economice și evoluțiilor sociale. Așa cum deseori

s-a spus, cercetarea trebuie să ajungă direct la cetățean sau în raftul cu produse. În general, acest lucru nu este ușor de realizat, iar în mod particular este extrem de dificil de aplicat în ceea ce privește cercetarea universitară care prin natura sa este o cercetare fundamentală cu puține posibilități de aplicare directă în societate sau în industrie.

Ca și alte instituții prezente activ în viața socială, sistemul universitar este expus atât presiunilor interne cât și celor externe. Astfel, presiunea reînnoirii activităților de cercetare se datorează atât dinamicii cognitive a cercetării (presiune internă) cât și evoluțiilor economice și tehnologice (presiune externă). Ambii vectori de presiune se bazează pe informația științifică prezentă în cadrul și în jurul cercetării universitare. Este prioritar astfel să înțelegem și să gestionăm informația științifică pentru a putea lua mai apoi decizii cu privire la „contractul” dintre cercetare și societate. Informația științifică poate fi considerată astfel parte a obiectului acestui contract imaginar, și nu o anexă sau un act adițional al său!

2.2 **Contextul actual al cercetării universitare**

Cercetarea universitară contemporană se dezvoltă în cadrul unui context social cu totul nou, având în prezent contacte solide cu alte tipuri de instituții, cum ar fi instituțiile private. Din ce în ce mai des întâlnim centre de cercetare deschise de diverse companii private în cadrul universităților (ex. Universitatea Politehnică din București și firma Oracle). Cu toate că normele organizaționale și modul de stabilire a obiectivelor rămân diferite între cele două tipuri de organizații, acest lucru nu împiedică dezvoltarea unor astfel de relații. Această schimbare în cadrul organizării vieții universitare poartă numele de „a treia transformare”, după Wittrock[1] sau „a doua revoluție academică”, după Etzkowitz[2].

În cercetare, colaborările – mai mult sau mai puțin organizate – au devenit un fenomen de o importanță crucială pentru practica științifică. Este important de spus că deși au existat dintotdeauna colaborări în domeniul științific, suntem astăzi martorii unei schimbări majore în acest sens. Astfel, cu greu mai găsim astăzi

rezultate individuale în medicina, științe naturale sau inginerie. În schimb, echipele (adesea internaționale) și rețelele de cercetare sunt cele care produc cele mai notabile rezultate. Acestea sunt astăzi cele mai harnice „molecule” producătoare de cunoaștere științifică. Perspectiva științifică trebuie să fie astfel una largă și să cuprindă aspecte micro și macro ale cercetării pentru a putea vorbi de rezultate acceptate cu valoare socio-cognitivă.

Pâna acum aveam de-a face cu un mod tradiționalist de crearea de cunoștințe în care erau respectate ierarhiile instituționale, erau prezenți diverși agenți de recenzie a informației („peer review”), iar informația era comunicată într-un mod formal, organizat și recunoscut. În prezent însă, practica emergentă din cercetare se bazează din ce în ce mai mult pe o transdisciplinaritate și pe o creștere a interacțiunii între universități, departamente, mediul privat și institute de cercetare guvernamentale. Acestea sunt noile unități de producere a informației. Iar aceste practici emergente din cercetare încep să pună bazele unui nou sistem de validare a rezultatelor cercetării, criteriile actuale fiind legate de aplicabilitatea cercetării și de transferul tehnologic. Aceste evoluții creează adesea optimism, dar în egală măsură trebuie să ne preocupe mijloacele de stimulare ale cercetării fundamentale. Ce trebuie însă să ne îngrijoreze sunt aspectele legate de studierea acestui fenomen. În prezent, ipotezele prezentate mai sus nu pot fi studiate decât empiric.

În acest context, sunt din ce în ce mai multe păreri care afirmă că principiile organizaționale și cognitive ale cercetării universitare au conversat către principiile cercetării industriale și cele ale cercetării din institutele de cercetare-dezvoltare guvernamentale. Astfel, concepte încetățenite cum sunt cercetarea fundamentală sau recenziile lucrărilor științifice și-au pierdut din semnificațiile de bază. Calitatea începe să fie văzută ca măsură a utilității practice, iar în acest sens cunoștințele sunt apreciate numai dacă iau forme transdisciplinare, multiorganizaționale. Ca un rezultat al acestor fapte, cercetarea universitară a ajuns să fie condusă și structurată (inclusiv rapoartele de activitate) după modelul cercetării industriale.

După toate aceste schimbări, rămân a se

elucida câteva probleme concrete cu privire la evoluțiile viitoare. Ce consecințe va avea această modificare de bază a cercetării universitare din punctul de vedere al măsurării calității acesteia? Cum se modifică recrutarea cercetătorilor universitari de acum încolo? Ce fel de fonduri se vor aloca pentru acest tip de cercetare? Care va fi relația cercetării universitare cu celelalte aspecte care țin de învățământul superior (procesul de educare, de formare, de reprezentare în societate etc)?

Un prim efect îl observăm în adoptarea unui sistem de cercetare universitar îndreptat către centrele multidisciplinare care se ocupă mult mai mult de cercetarea îndreptată spre rezolvarea unor probleme practice ale zilelor noastre. Iar mai nou, se discută din ce în ce mai intens despre gruparea universităților în universități de educație, universități de educație și cercetare și universități preponderent de cercetare.

Unul din obiectivele majore ale politicilor de cercetare din zilele noastre este reprezentat de dezvoltarea unui sistem unitar care să conțină informațiile relevante din următoarele stadii ale unui proiect de cercetare: finanțare, practică din cercetare, rezultatul științific („research output” – reprezentat de publicații, brevete, transfer tehnologic). Pentru a atinge un astfel de obiectiv este necesar să dezvoltăm un cadru teoretic cu ghiduri ale raportării rezultatelor cercetării.

Pentru a înțelege mai bine relația dintre universitate și societate, trebuie să constientizăm cele 4 posibile abordări ale mediului universitar (și implicit ale activităților de cercetare desfasurate aici), așa cum le prezintă Ulf Sandström[3], coordonator de lucrări la Institutul Suedez pentru Studii în Educație și Cercetare: abordarea federalistă, abordarea internaționalistă, abordarea suverană și abordarea izolaționistă.

Abordarea federalistă presupune că cercetarea universitară este integrată în restul societății, jucând un rol de interfață între universitate și mediul social, întărind permanent procesul de restructurare al sistemului universitar. Cei mai mulți cercetători care analizează legătura dintre cercetarea academică și mediul universitar îmbrățișează această poziție. Putem observa această abordare în reviste științifice precum *Technology Analysis & Strategic Management*, *R&D Management* și

Research Policy. Din perspectiva acestora, cercetarea universitară este văzută ca una din multele componente ale dezvoltării socio-economice și trebuie gestionată, organizată și evaluată în așa fel încât să își crească utilitatea socială.

Abordarea internaționalistă lansează ideea că cercetarea universitară este asimilată de către societate, subordonată acesteia. Dezvoltarea cercetării este organizată de către cercetători astfel încât să răspundă unilateral proceselor sociale. În acest fel, cercetarea universitară este văzută nici mai mult, nici mai puțin ca una din multele alte practici cultural-educative ale societății. Nu se face nicio deosebire între cercetarea universitară și alte moduri de producere de cunoștințe. Interesele sociale nu influențează doar alegerea temelor de cercetare, dar și metodele și validările științifice. Această abordare este reflectată în reviste științifice ca *Science, Technology & Human Values* și *Social Studies of Science*. Dincolo însă de părerile abstracte ale susținătorilor acestei abordări, cercetarea universitară a produs cunoștințe științifice unice, imposibil de adus la suprafața prin alte forme de producție cognitivă.

Abordarea suverană presupune că universitatea este o instituție unică reprezentată de un sistem social de colegialitate. Agentul schimbării se află întotdeauna în interiorul instituției, iar acest sistem este amenințat de curentele anti-știință și relativism. Această abordare presupune o dependență a cercetării universitare de un sistem autonom de politici în știință. Cercetarea disciplinară se dezvoltă ca urmare a unor proceduri științifice interne care nu pot fi influențate de obiectivele de utilitate practică ale cercetării. Toate mecanismele interne ale universității trebuie reglate de așa natură încât să protejeze autonomia cercetării universitare.

Abordarea izolaționistă presupune că cercetarea universitară este o instituție unică de producere a cunoștințelor științifice. Curentele care susțin managementul activității de cercetare precum și cele care susțin comercializarea și industrializarea cunoștințelor din cercetare sunt adevărate amenințări pentru aceasta. Din acest punct de vedere este obligatoriu a se menține autonomia deciziilor privind cercetarea

universitară și a se păstra o interferență minimă (chiar una de grad zero) cu restul societății. Revista științifică *Minerva* este un exemplu tipic de tribună a acestei teorii. Este evident că această abordare a pierdut o bună parte a adepților săi în ultimii ani, iar contribuția acestora la dezvoltarea modernă a cercetării devine din ce în ce mai puțin semnificativă.

Din punctul nostru de vedere, fiecare din aceste abordări furnizează ipoteze interesante, însă luate individual, ele sunt prea restrictive pentru ceea ce înseamnă cercetarea universitară de astăzi. De aceea, trebuie să păstrăm un echilibru atunci când vorbim atât despre evoluțiile cercetării universitare, a contextului informațional în care aceasta se desfășoară și rezultatele așteptate de la aceasta.

NOTE

1. **WITTROCK, Björn; ROTHBLAT, Sheldon.** *The European and American University Since 1800*, Cambridge University Press, 1993.
2. **ETZKOWITY, Henry; HEALEY, Peter; EBSTER, Andrew.** *Capitalizing Knowledge*, apărută la State University of New York Press, 1990.
3. **SANDSTRÖM, Ulf.** *The University and the New Research Landscape*, apărută la Swedish Institute for Studies in Education and Research, 2000.

BIBLIOGRAFIE

1. **BOULTON, Geoffrey; LUCAS, Colin;** *What are universities for?* League of European Research Universities; Institutional Repository, septembrie 2008.
2. **BUEHLER, A. Marianne; BOATENG, Adwoa.** The evolving impact of institutional repositories on reference librarians. În: *Reference Services Review*, Vol. 33 No. 3, 2005, p 291-300.
3. **REGNEALĂ, Mircea; CORAVU, Robert;** *Ghid de informatizare a bibliotecilor mici și mijlocii*, Constanta: Ex Ponto, 2000.
4. **ETZKOWITY, Henry; HEALEY, Peter; WEBSTER, Andrew,** *Capitalizing Knowledge*, State University of New York Press, 1990.

■ Contextul informațional al cercetării universitare ■

5. **REGNEALĂ, Mircea** (coord.). *Documente audiovizuale si multimedia în biblioteci. Ghid IFLA*. Bucuresti; ABIR, 2008.
6. **ROCKMAN F. Ilene**; Distinct and expanded roles for reference librarians. În: *Reference Services Review*, vol. 33 nr. 3, 2005, p. 257-258.
7. **SANDSTRÖM, Ulf**; *The University and the New Research Landscape A Research Programme*. Swedish Institute for Studies în Education and Research, 2001.
<http://www.sister.nu/pdf/paper1.pdf>
8. **WITTROCK, Björn; ROTHBLAT, Sheldon**, *The European and American University Since 1800*. Cambridge University Press, 1993.

Promovarea și vizibilitatea producției științifice a universității prin depozite digitale

Angela Repanovici

Autoarea

Prof. univ. dr. Angela Repanovici este cadru didactic la Universitatea „Transilvania” din Brașov.
E-mail: arepanovici@unitbv.ro

Abstract

Menirea universităților și a membrilor lor este de a genera cunoaștere prin cercetare științifică. Datoria morală față de societate, care plătește aceste cercetări este ca rezultatele proiectelor să fie accesibile tuturor și de oriunde. Astfel, au apărut jurnalele Open access/Acces deschis și necesitatea ca instituțiile să deponizeze digital toată producția științifică a universităților în depozite instituționale. Se propune o cercetare de marketing, o anchetă exploratorie, stratificată în Universitatea *Transilvania* referitoare la atitudinea și comportamentul comunității academice cu privire la constituirea unui depozit digital în acces liber.

Cuvinte-cheie: *cercetare științifică; depozite instituționale; acces liber; cercetare de marketing; comunitate academică*

The mission of the universities and of their members is to generate knowledge. A moral obligation towards society and the financing community to provide access to these research results for everyone, everywhere. Therefore, along with Open access journals appeared the institutional need to create digital repositories for the entire scientific production of the universities. We propose a marketing research, an exploratory, layered inquiry inside *Transilvania* University regarding attitude and behavior of academic community about institutional repository.

Keywords: *scientific research; institutional repositories; free access; marketing research; academic community*

1. Acces deschis la publicațiile științifice

Societatea informațională sau a cunoașterii este poate una din cele mai provocatoare societăți din cursul istoriei. Deși noile tehnologii ne facilitează accesul mai facil și rapid la informație, acum apar noi priorități și obiective în societatea cunoașterii.

Explozia informațională a schimbat total modul clasic de publicare, acces, diseminare și folosire a informației științifice. Datorită INTERNET-ului, care este un domeniu public de comunicare și transmitere a informației, publicațiile științifice au migrat de la conținutul tradițional spre conținutul digital. Comunicarea științifică s-a dezvoltat în această direcție în mod uimitor. Toate programele conferințelor, toate rezultatele contractelor de cercetare sunt disponibile pe Internet. Cercetătorii s-au adaptat, folosesc aceste noi tehnologii în procesul de cercetare, comunicare și transmitere de informații, în colaborare și procesul didactic.

Accesul deschis permite ca varianta electronică a publicației științifice să poată fi citită pe Internet, tipărită, distribuită fără nici un scop comercial, fără nici o plată sau restricție.

Acest concept a apărut în momentul în care cercetătorii și-au pus copii ale articolelor științifice pe pagina web individuală.

Universitățile și-au dezvoltat interesul de a crea depozite digitale cu materialele științifice ale universității.

Lumea științifică a început să reacționeze.

1.1 Inițiativa acces deschis - Budapesta

Adevăratul „congres de constituire” al mișcării pentru acces deschis este considerat întrunirea care s-a desfășurat la sfârșitul anului 2001, la Budapesta, sub egida Institutului pentru o Societate Deschisă. Scopul principal al întrunirii a fost accelerarea eforturilor întreprinse pe plan internațional pentru îndeplinirea dezideratului ca articolele de cercetare din toate domeniile academice să fie disponibile gratuit pe Internet. Rezultatul a fost „Inițiativa de la Budapesta pentru acces deschis”, semnată în februarie 2002 de peste 4000 de persoane și organizații din întreaga lume [1].

■ Promovarea și vizibilitatea producției științifice a universității prin depozite digitale ■

Textul Inițiativei de la Budapesta definește accesul deschis ca fiind accesul online nerestricționat la literatura științifică pe care autorii doresc să o facă publică fără a avea pretenția de a fi remunerați. Accesul liber la această literatură presupune ca ea să fie disponibilă gratuit, pe Internet, iar orice utilizator să poată să o descarce, să o copieze, să o distribuie, să o tipărească la imprimantă, fără limitări de natură financiară, legală sau tehnică, cu excepția celor presupuse de accesul la Internet în sine [2].

1.2 Inițiativa Bethesda

În aprilie 2003, o altă întrunire importantă care a avut drept scop susținerea dezvoltării accesului deschis s-a desfășurat în Statele Unite, la Institutul Medical „Howard Hughes” din Chavy Chase, Maryland. În urma acestei întruniri, participanții (oameni de știință, bibliotecari și editori) au elaborat și au făcut publică, în iunie 2003, „Declarația de la Bethesda privind editarea în acces deschis”, prin care cădeau de acord asupra unor pași concreți pe care toate părțile implicate trebuie să-i facă în această direcție [3].

Scopul principal al accesului deschis este *eliminarea monopolului editorilor asupra publicării lucrărilor științifice care poartă un gir de calitate*; el nu se referă, așadar, la publicații care nu sunt evaluate de terți [4].

1.3 Declarația de la Berlin

„Misiunea noastră de difuzare a cunoașterii este doar pe jumătate completă dacă informația nu este făcută pe larg și imediat disponibilă societății. Noi posibilități de răspândire a cunoașterii nu numai prin forma clasică, dar totodată și în mod crescător prin paradigma Acces Deschis, prin Internet, trebuie să fie susținute”[5].

Aceasta este o declarație în “Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities” din octombrie 2003, semnată de către toate organizațiile academice conducătoare din Germania și structurile fondatoare și, în același timp, de 227 de instituții

academice din întreaga lume.

Această declarație este bine cunoscută multor oameni, pentru că a lansat noțiunea de acces deschis nu numai în Germania, ci în toată lumea.

Au trecut mai bine de cinci ani de la această conferință de la Berlin și acești ani au clarificat faptul că drumul de la percepția publică la implementări constructive poate fi unul lung. Pe de altă parte, cinci ani este un timp relativ scurt în lumina faptului că accesul liber la rezultatele cercetării academice au stârnit interes deosebit pentru omenire.

Prezentarea Declarației de la Berlin se face cu scopul de a crește și mai mult atenția asupra noilor modele de comunicare în lumea științifică pentru a aprinde dorința de a cerceta și aprofunda având ca țintă finală implementarea și realizarea unui sistem unificat de depozite instituționale la nivel de universități, biblioteci și arhive.

Această declarație nu face altceva decât să promoveze Internetul ca instrument funcțional pentru umanitate, ca bază a cunoașterii științifice globale dar și pentru a specifica măsurile pe care creatorii politicilor trebuie să le ia în considerare în domeniul cercetării, instituțiilor de cercetare, agențiilor de finanțare, arhivelor și muzeelor.

1.4 Petiția braziliană

La data de 23 mai 2007, Rodrigo Rollemberg, membru al Camerei Reprezentanților din Brazilia a propus Proiectul de Lege Nr. 1120 din 2007 privitor la diseminarea rezultatelor de cercetare din domeniul tehnico-științific al Braziliei.

Această inițiativă este una de pionerat pentru această țară, dar și pentru întreaga Americă Latină. Brazilia are șansa de a deveni prima țară latino-americană care mandatează colectarea și distribuirea rezultatelor de cercetare din domeniul tehnico-științific. Această propunere de lege reprezintă un pas înainte curajos și decisiv pentru adoptarea modelului accesului deschis. Dacă această lege trece, va contribui la eliminarea barierelor de acces la informația științifică în întreaga lume. În afară de faptul că reprezintă un beneficiu pentru economia națională, legea va permite o mai mare transparență în ceea ce privește investiția în cercetarea științifică

■ Promovarea și vizibilitatea producției științifice a universității prin depozite digitale ■

generând o evaluare cantitativă necesară gestionării planificării și sprijinirii științei și tehnologiei [6].

Primul articol propune ca toate instituțiile de învățământ superior publice ale Braziliei, precum și toate institutele de cercetare.

Articolul propune crearea unui Comitet la Nivel Înalt coordonat de IBICT (Instituto Brasileiro de Informação em Ciência e Tecnologia/Institutul Brazilian pentru Știința Informației și Tehnologiei) pentru a proiecta și a direcționa orice tip de acțiuni ce sunt necesare pentru a fi întreprinse în furnizarea accesului deschis la cercetarea științifică. Comitetul va avea mandatul de a discuta și formula o Politică Națională pentru acces deschis la rezultatele din domeniul cercetării.

1.5 Petiția americană

După succesul petiției europene, inițiativa americană se dorește a continua și a construi un momentum la nivel global pentru accesul deschis. [7].

Această petiție a fost elaborată pe baza strângerii a 24000 de semnături din întreaga lume pentru accesul deschis la informațiile europene și pentru recomandările propuse în „*Studiul Uniunii Europene în ceea ce privește evoluția tehnică și economică de pe piața publicărilor științifice din Europa*”.

Semnatarii cred că o diseminare largă a rezultatelor din cercetare este fundamentală pentru progresul cunoașterii. Pentru a obține un rezultat optim al investițiilor în știință trebuie ca rezultatele cercetării finanțate public să aibă o difuzare cât mai larg posibilă. Astăzi, internetul și tehnologiile digitale oferă mijloace puternice de rezolvare a acestei probleme prin eliminarea barierelor de acces și activarea utilizării rezultatelor din cercetare într-un mod nou, extins și accelerat.

În continuare se susține reintroducerea și adoptarea Legii Accesului la Cercetarea Publică Federală care face apel pentru accesul public liber la rezultatele din cercetarea finanțată public într-un interval de șase luni de la publicarea validată într-o publicație.

1.6 Manifestul Internet IFLA

Accesul nestânjenit la informare este esențial pentru asigurarea libertății, egalității, înțelegerii și păcii mondiale. De aceea Federația Internațională a Asociațiilor de Biblioteci și Bibliotecari (IFLA) afirmă că:

Libertatea intelectuală este dreptul fiecărui individ atât de a avea și de a exprima opinii cât și de a căuta și de a primi informații, acesta fiind principiul fundamental al democrației și totodată esența serviciului de bibliotecă.

Libertatea accesului la informații, fără nici o îngrădire legată de suport sau frontiere, este responsabilitatea esențială a profesiei de bibliotecar și de specialist în informare.

Prevederea privind accesul neîngrădit la Internet prin intermediul bibliotecii și al serviciilor de informare sprijină dobândirea libertății, prosperității și progresului, la nivel comunitar și individual.

Barierile în calea fluxului informațional trebuie înlăturate, în special cele care induc inegalitate, sărăcie și descurajare [8].

2. Cercetări de marketing în mediul universitar

În ultimul timp se manifestă un interes deosebit pentru cercetări de marketing în cele mai diverse domenii. Conceptele și metodele de marketing au penetrat în aproape toate domeniile umane, de la cele economice, în care marketingul a apărut și s-a dezvoltat, la cele ale structurilor infodocumentare.

În noul context creat de evoluțiile înregistrate la nivelul tehnologiilor informării și comunicării, întreaga comunitate de utilizatori ai structurilor infodocumentare se confruntă cu o cantitate de informații în continuă creștere, difuzată și disponibilă pe diverse suporturi. Strategiile de dezvoltare a instituțiilor infodocumentare în societatea informațională presupun elemente dinamice și inovatoare. Dinamismul obligă adaptarea la cerințele societății: facilitate pentru acces, timp scăzut de căutare, utilizarea noilor tehnologii în toate activitățile. Elementele inovatoare presupun

■ Promovarea și vizibilitatea producției științifice a universității prin depozite digitale ■

introducerea noilor tehnologii, informatizarea tuturor activităților.

Conform conceptului modern de marketing, orice activitate trebuie desfășurată pornind de la cunoașterea comportamentului utilizatorului.

Teoria comportamentului utilizatorului a devenit de fapt un domeniu distinct al marketingului. Comportamentul utilizatorului este un domeniu complex. Cercetările de marketing, culeg, prelucrează și analizează informații privind utilizatorii, informații ce vor constitui baza dezvoltării efective a strategiilor de marketing.

2.1 Cercetare cantitativă de marketing: „Atitudini, opinii și comportamente ale cadrelor didactice universitare privind constituirea unui depozit digital instituțional cu producția științifică a Universității Transilvania”

Ne propunem dezvoltarea unei cercetări pentru a afla părerea comunității academice cu privire la accesul liber la informație, necesitatea punerii la dispoziția umanității a cercetărilor științifice, alinierea la dezvoltarea instituțională internațională prin constituirea, implementarea și dezvoltarea unui depozit digital cu toată producția științifică a universității.

2.1.1 Formularea ipotezelor generale și a ipotezelor statistice

Ipoteze generale

1. Informațiile pe care le posedă profesorii privind producția științifică a universității sunt insuficient promovate.
2. Calitatea cercetărilor științifice elaborate de cercetătorii universității este bună.
3. Legătura între cercetarea științifică, lucrările publicate și recompensa academică prin numărul de citări este foarte puternică.
4. Gradul în care profesorii sunt sprijiniți pentru publicarea cercetărilor este redus.
5. Atitudinea profesorilor privind societatea informațională, cerințele informaționale și diseminarea cunoașterii este favorabilă.

Ipoteze statistice

H₀: Cel mult 60% din cadrele didactice au publicat în jurnale în acces liber.

H₁: Mai mult de 60% din cadrele didactice au publicat în jurnale în acces liber.

H₀: Gradul mediu de mulțumire al cadrelor didactice privind vizibilitatea cercetărilor și numărul de citări obținute este de cel mult 3 puncte pe o scară de la 1 la 5.

H₁: Gradul mediu de mulțumire al cadrelor didactice privind vizibilitatea cercetărilor și numărul de citări obținute este mai mare de 3 puncte pe o scară de la 1 la 5.

H₀: 75% din cadrele didactice au participat la conferințe indexate ISI.

H₁: Un procent diferit de 75% din cadrele didactice au participat la conferințe indexate ISI.

H₀: Cel puțin 20% din cadrele didactice au publicat în ultimul an cel puțin un articol ISI.

H₁: Mai puțin de 20% din cadrele didactice au publicat în ultimul an cel puțin un articol ISI.

H₀: Gradul mediu de mulțumire al cadrelor didactice cu privire la promovarea rezultatelor cercetării științifice a universității este cel puțin 4 puncte pe o scară de la 1 la 5.

H₁: Gradul mediu de mulțumire al cadrelor didactice cu privire la promovarea rezultatelor cercetării științifice a universității este mai mare de 4 puncte pe o scară de la 1 la 5.

H₀: Gradul mediu de importanță pe care cadrele didactice îl acordă participării la conferințe naționale și internaționale este de 4 puncte pe o scară de la 1 la 5.

H₁: Gradul mediu de importanță pe care cadrele didactice îl acordă participării la conferințe naționale și internaționale este diferit de 4 puncte pe o scară de la 1 la 5.

■ Promovarea și vizibilitatea producției științifice a universității prin depozite digitale ■

2.1.2 Stabilirea obiectivelor cercetării

Aspecte de bază	Întrebările cercetătorului	Obiectivele cercetării
1. Gradul de cunoaștere a cadrelor didactice privind dezvoltarea unui depozit digital instituțional	<ol style="list-style-type: none"> 1. Cât de informați sunt profesorii privind acest serviciu digital pus la dispoziția cercetătorilor în majoritatea universităților lumii? 2. Care sunt nevoile de promovare a cercetărilor științifice? 3. Care este utilitatea depozitului instituțional digital? 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Identificarea gradului de cunoaștere a profesorilor cu privire la rolul unuia depozit digital instituțional. 2. Identificarea metodelor de promovare a materialelor științifice. 3. Măsura atitudinii cadrelor didactice cu privire la promovarea cercetării.
2. Calitatea și acoperirea domeniilor de studiu materialelor produse de membrii universității.	<ol style="list-style-type: none"> 1. În ce măsură cadrele didactice publică electronic? 2. Cadrele didactice dețin competențele necesare arhivării electronice a articolelor? 3. Atitudinile și opiniile cadrelor didactice privind arhivarea electronică a tuturor materialelor produse de facultate. Factorii care influențează satisfacția științifică a profesorilor. 4. Preferințele cadrelor didactice privind accesarea resurselor. 5. Care sunt factorii, elementele care influențează acceptul publicării electronice? 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Identificarea motivelor pentru care cadrele didactice publică rezultatele cercetărilor. 2. Identificarea motivelor pentru care ar depozita în acces liber rezultatele cercetărilor lor. 3. Măsura atitudinii cadrelor didactice. 4. Identificarea factorilor care influențează satisfacția cadrelor didactice în raport cu cercetarea științifică. 5. Identificarea preferințelor în raport cu nevoile informaționale, domeniul studiat. 6. Identificarea elementelor de atracție pentru a dezvolta un depozit digital instituțional.
3. Atitudinile studenților cu privire la dezvoltarea societății informaționale, cerințele informaționale.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Care sunt documentele cu cel mai mare grad de interes pentru a fi arhivate în depozitul digital? 2. Ce soluții propun cadrele didactice pentru transformarea depozitului digital al universității într-un tezaur informațional? 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Identificarea măsurii cu care satisfacem domeniile și documentele căutate. 2. Identificarea soluțiilor propuse de cadrele didactice pentru constituirea unui depozit instituțional digital.
4. Identificarea legăturilor între cercetarea științifică, publicarea în acces liber și recunoașterea națională și internațională	<ol style="list-style-type: none"> 1. Care este interesul acordat? 2. Care este punctajul lor de cercetare? 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Identificarea cadrelor didactice care acceptă noua abordare a promovării cercetării științifice. 2. Măsurarea nivelului de evaluare a cercetării.

■ Promovarea și vizibilitatea producției științifice a universității prin depozite digitale ■

Aspecte de bază	Întrebările cercetătorului	Obiectivele cercetării
5. Modul în care cadrele didactice își promovează cercetarea.	<ol style="list-style-type: none"> 1. La ce competiții naționale participă? 2. La câte conferințe participă și prezintă lucrări științifice? 3. Care sunt deficiențele universității cu privire la promovarea cercetării științifice a universității? 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Cunoașterea metodelor și căilor de promovare a cercetării 2. Măsurarea timpului alocat promovării cercetării 3. Stabilirea domeniilor, promovării deficitare.
6. Caracterizarea repondenților	<ol style="list-style-type: none"> 1. Care sunt principalele caracteristici ale cadrelor didactice care au făcut obiectul anchetei? 2. Ce legături există între variabile și caracteristicile repondenților? 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Clasificarea, gruparea repondenților în funcție de sex, vârstă, vechime. 2. Stabilirea legăturilor dintre caracteristicile repondenților și diferitele variabile măsurate.

2.1.3 Populația cercetată

Universitatea *Transilvania* s-a dezvoltat după anul 1990, astfel că astăzi funcționează 16 facultăți (vezi figura 1). Populația cercetată este comunitatea academică formată din cadre didactice, 884 membri (vezi figura 2).

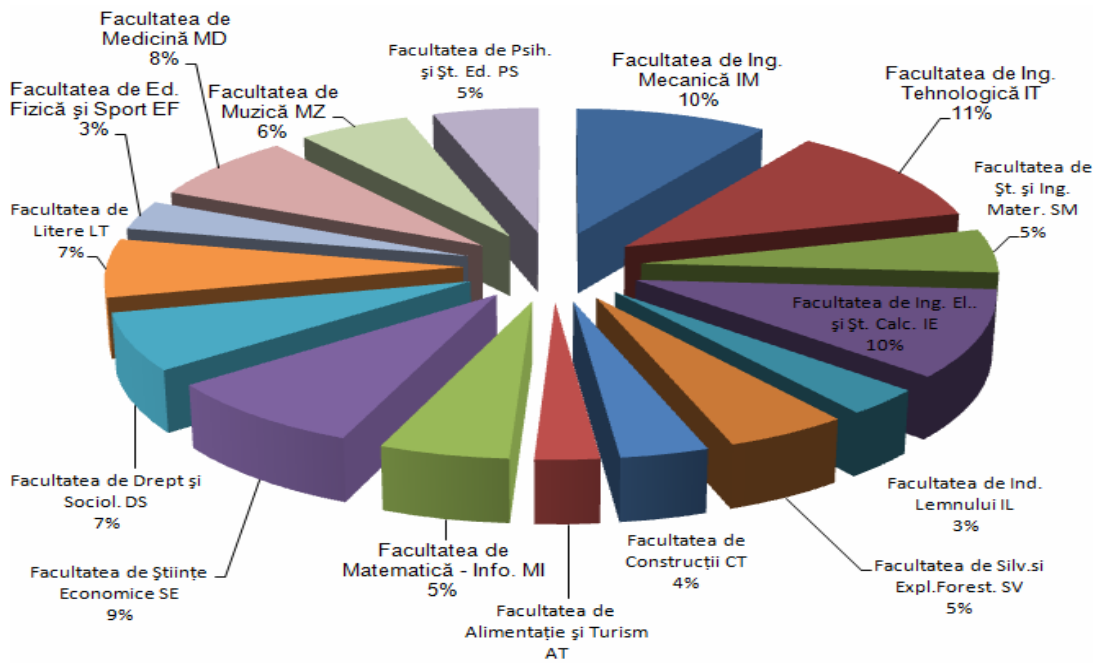

Figura 1: Structura Universității Transilvania din Brașov

■ Promovarea și vizibilitatea producției științifice a universității prin depozite digitale ■

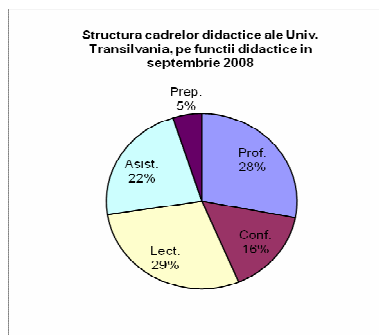

Figura 2: Structura cadrelor didactice pe funcții didactice

2.1.4 Metoda de cercetare

Se realizează o cercetare cantitativă stratificată prin metoda chestionarului. Chestionarul, ca instrument de culegere a datelor, reprezintă o succesiune logică de întrebări, ce asigură un dialog de genul întrebare - răspuns, până la epuizarea problematicii cercetate, reflectată de întrebările respective.

Chestionarul pe tema „**Atitudini, opinii și comportamente ale cadrelor didactice universitare privind constituirea unui depozit digital instituțional cu producția științifică a**

Universității Transilvania” a fost conceput pe baza obiectivelor și ipotezelor formulate. Chestionarul a fost testat pe un eșantion de 5 persoane, în vederea eliminării eventualelor formulări ambigue sau a altor tipuri de greșeli. Astfel în urma pretestării chestionarului nu a rezultat nici o cerință nouă.

Cercetarea s-a desfășurat folosind varianta unui chestionar electronic, diseminat printr-un email la membrii comunității academice, email care a indicat link-ul unde se află chestionarul, în perioada februarie-martie 2009.

Email-ul trimis:

S-au trimis email-uri la 550 membri, au răspuns în prima săptămână 120 iar după promovare suplimentară prin decanii facultăților de a se răspunde dar nedivulgând autorul

cercetării au mai răspuns 150. Pentru ca eșantionul să fie validat era nevoie de 268 răspunsuri. În final s-au obținut 270 răspunsuri.

■ Promovarea și vizibilitatea producției științifice a universității prin depozite digitale ■

2.1.5 Rezultatele cercetării

Figura 3: Chestionarul electronic. Întrebarea 1

ÎNTREBAREA 1: *Considerați că oferirea unui serviciu de tip depozit instituțional digital de către universitate reprezintă o condiție esențială pentru alinierea universității la cercetarea științifică internațională?*

În acest caz răspunsul cu frecvența cea mai mare este „Da, consider că oferirea unui serviciu de tip depozit digital instituțional reprezintă o condiție esențială pentru cercetarea științifică internațională”, pentru care au optat 96,3% din subiecți.

ÎNTREBAREA 6: *Considerați că este nevoie de constituirea unui depozit instituțional digital cu producția științifică a universității?*

În acest caz răspunsul cu frecvența cea mai mare este „Da, consider că este nevoie de a se constitui un depozit digital instituțional”, pentru care au optat 91,5 % din subiecți.

ÎNTREBAREA 9: *În cazul constituirii depozitului digital doriți să arhivați singur cercetările Dvs. sau să aveți la dispoziție personal specializat?*

În acest caz răspunsul este echilibrat, un procent de 44,8 % doresc să apeleze la personal specializat pentru a-și arhiva cercetările, în timp ce 55,2% preferă să se descurce singuri.

ÎNTREBAREA 10: *Cunoașteți jurnale în acces liber?*

În cazul acestei întrebări 62,2% din respondenți nu cunosc jurnale în acces liber iar 37,8 cunosc acest tip de jurnale.

ÎNTREBAREA 26: *Considerați utile link-urile de pe pagina Web a universității, cu privire la promovarea cercetării?*

Un procent de 82,2% din respondenți consideră că link-urile de pe pagina web a universității cu privire la promovarea cercetărilor sunt utile, în timp ce 17,8% nu le consideră utile.

ÎNTREBAREA 2: *La care din următoarele tipuri de publicare ați apelat mai des?*

- Tradițională, în jurnale tipărite
- Electronică, în jurnale electronice
- Ambele

Primul răspuns „am apelat la publicarea tradițională, în jurnale tipărite” a fost ales de subiecți în proporție de 38,5%. Pe locul II se află al treilea răspuns, 36,7 % dintre subiecți considerând că „au apelat la ambele forme de publicare”. Mai puțini subiecți au apelat la publicarea electronică, în proporție de 24,4%.

ÎNTREBAREA 14: *Care sunt documentele pe care le preferați să le studiați?*

- Tipărite
- Electronice
- Și tipărite, și electronice

La al treilea răspuns „prefer să studiez și documente tipărite și electronice”, subiecții au ales acest răspuns în proporție de 65,2%. Pe locul

■ Promovarea și vizibilitatea producției științifice a universității prin depozite digitale ■

II, se află primul răspuns, 23,7 % dintre subiecți considerând că „doresc să studieze numai documente electronice”. Mai puțini subiecți doresc să studieze numai documente tipărite, în proporție de 11,1%.

ÎNTREBAREA 23: *Ați publicat articole în proceedings-uri cotate ISI?*

☐	1 - 2 articole
☐	3 - 4 articole
☐	peste 4 articole

La această întrebare, subiecții au ales primul răspuns „nu am publicat articole în proceedings-uri cotate ISI” în proporție de 47,8%. Pe locul II, se află al doilea răspuns, 33 % dintre subiecți au publicat 1-2 articole, al patrulea răspuns fiind pe locul trei, 15,9% din repondenți au publicat peste 4 articole. Foarte puțini subiecți au publicat între 3-4 articole, 3,3%, răspunsul trei fiind pe locul patru.

ÎNTREBAREA 27: *Cât de des accesați bazele de date la care universitatea are acces?*

☐	zilnic
☐	de câteva ori pe săptămână
☐	de câteva ori pe lună
☐	de câteva ori pe an
☐	niciodată

La această întrebare primul răspuns „accesez bazele de date abonate de universitate de câteva ori pe an”, subiecții au ales acest răspuns în proporție de 48,1%. Pe locul II, se află al doilea răspuns, 31,5 % dintre subiecții care accesează bazele de date de câteva ori pe lună, al patrulea răspuns fiind pe locul trei, 10 % din repondenți au accesat bazele de date de câteva ori pe săptămână. Foarte puțini subiecți nu au accesat bazele de date niciodată, 4,8% ,răspunsul trei fiind pe locul patru, iar pe ultimul loc se află răspunsul cinci cu 4,8% din repondenți care accesează zilnic bazele de date.

ÎNTREBAREA 4: *Cum apreciați volumul de informații pe care le dețineți despre publicarea în acces liber?*

☐	☐	☐	☐	☐
Foarte scăzut	Scăzut	Nici scăzut, nici ridicat	Ridicat	Foarte ridicat

Distribuția frecvențelor ne indică o concentrare a răspunsurilor în valoarea negativă a scalei.

Nivelul „nici, nici” a fost indicat de 38,9%. Scorul mediu este de 3, ceea ce reprezintă varianta de răspuns „ridicat”. Scorul mediu este situat între nivelele „foarte scăzut” și „scăzut”.

ÎNTREBAREA 20: *În ce măsură considerați că accesul liber la informație afectează cercetările dvs. științifice?*

f. puțin	puțin	nici mult / nici puțin	mult	f. mult

Distribuția frecvențelor ne indică o poziție intermediară, 31,1 % din răspunsuri ne indică faptul că accesul liber la informație afectează mult cercetările științifice, iar 24,8% nici mult nici puțin. Mediana și valoarea modală au valoarea 2, scorul mediu fiind de asemenea 3, fiind apropiat de valoarea „foarte puțin”.

ÎNTREBAREA 34: *Gradul didactic:*

☐	Profesor
☐	Conferențiar
☐	Lector
☐	Asistent
☐	Preparator

Cei care au răspuns în procentul cel mai mare sunt lectorii, 30,4% urmați de asistenți în procent de 22,2%. Profesorii au răspuns în procent de 21,1%, conferențiarii 18,1% iar preparatorii 8,1%.

ÎNTREBAREA 32: *Care este profilul facultății dumneavoastră?*

■ Promovarea și vizibilitatea producției științifice a universității prin depozite digitale ■

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Drept	12	4,4	4,4	4,4
	Economic	53	19,6	19,6	24,1
	Inginerie	98	36,3	36,3	60,4
	Umanist-Litere	6	2,2	2,2	62,6
	Medicină	49	18,1	18,1	80,7
	Informatică.	22	8,1	8,1	88,9
	Matematică	3	1,1	1,1	90,0
	Muzică-sport	27	10,0	10,0	100,0
	Psihologie-sociologie	27	10,0	10,0	100,0
Total	270	100,0	100,0		

Se observă că cea mai mare participare o au cei de la domeniul inginerie 36,3%, urmați de cei de la domeniul economic cu o participare de 19,6% și cei de la medicină în procent de 18,1%. Domeniile psihologie-sociologie au participat în procent de 10%, urmați de cei de la informatică,

în procent de 8,1%. Cea mai slabă participare o au cei de la litere, 2,2% și cei de la sport, muzică în procent de 1,1%.

În cazul analizei bivariante, combinând trei întrebări avem rezultatul:

Considerați că este nevoie de constituirea unui depozit instituțional digital cu producția științifică a universității? * Ați publicat în jurnale cotate ISI? * Gradul Didactic Crosstabulation

Gradul Didactic			Ați publicat în jurnale cotate ISI?			
			0	da	nu	Total
Profesor	Considerați că este nevoie de constituirea unui depozit instituțional digital cu producția științifică a universității?	da	12	35	7	54
		nu	0	3	0	3
		Total	12	38	7	57
Conferențiar	Considerați că este nevoie de constituirea unui depozit instituțional digital cu producția științifică a universității?	da	2	19	22	43
		nu	0	3	3	6
		Total	2	22	25	49
Lector/șef lucrări	Considerați că este nevoie de constituirea unui depozit instituțional digital cu producția științifică a universității?	da	19	30	22	71
		nu	0	0	11	11
		Total	19	30	33	82

■ Promovarea și vizibilitatea producției științifice a universității prin depozite digitale ■

Asistent	Considerați că este nevoie de constituirea unui depozit instituțional digital cu producția științifică a universității?	da	20	13	4	2	57
		nu	0	3	0	0	3
		Total	20	16	4	2	60
Preparator	Considerați că este nevoie de constituirea unui depozit instituțional digital cu producția științifică a universității?	da	9	3	0	1	22
		Total	9	3	0	1	22

Concluzii

Universitatea *Transilvania* este o instituție multidisciplinară cu multe activități de cercetare și multe proiecte în derulare. Structura tehnică, în proporție de 50 %, se regăsește și în activitatea de cercetare, majoritatea proiectelor și articolelor cotate ISI fiind din acest domeniu. Și în cercetarea prezentată cei care au răspuns în proporția cea mai mare sunt cei de la domeniul inginerie urmați de cei de la științe economice și medicină.

Din structura eșantionului se constată că interesul cel mai mare pentru constituirea unui depozit digital îl prezintă lectorii. O explicație poate fi și faptul că sunt în plin proces de promovare.

Conceptele de „acces liber la informație” și „jurnale în acces liber” sunt foarte puțin cunoscute.

Bazele de date abonate de universitate sunt foarte puțin accesate.

Cadrelor didactice doresc în proporție de 52% să își arhiveze lucrările științifice fără a apela la personal specializat – bibliotecarii, și doresc în proporție de 97% crearea unui depozit digital cu producția științifică a universității.

Nu s-au implicat în cercetare cei din domeniile litere, drept, sport, muzică decât în procent foarte mic. O explicație ar putea fi faptul că aceștia folosesc mai puțin noile tehnologii de comunicare și nu au accesat poșta electronică în acea perioadă.

Chestionarul electronic a prezentat multe avantaje: cost redus, participare stratificată, timp de prelucrare redus dar și dezavantaje prin dependența de rețeaua Internet, accesarea poștei electronice și a faptului că în cazul întreruperii conexiunii Internet procesul de răspuns la chestionar trebuia reluat de la început.

Bibliotecile universitare trebuie să pregătească specialiști în domeniul managementului depozitelor digitale și să prezinte oferte de colaborare cu comunitatea academică.

Cercetări ulterioare

În cadrul universității *Transilvania* se crează un depozit digital pe platforma Facultății de Științe Economice. După o analiză și un studiu critic a softurilor existente s-a decis folosirea Dspace ca soft pentru crearea depozitului. Depozitul va fi un rezultat al proiectului de cercetare: Sistem integrat pentru indexarea și partajarea on-line a documentelor tehnice digitizate - SIPTEH, Proiect PNII, Parteneriate, Contract nr: 12133/2008.

NOTE

- CORAVU, Robert.** Bibliotecile universitare și accesul deschis la informația științifică. În: *Revista română de biblioteconomie și știința informării*, an 4, nr. 3-4, 2008, p. 50-58
- Budapest Open Access Initiative.*
<http://www.soros.org/openaccess/view.cfm>
(accesat: 2 mai 2009).

■ Promovarea și vizibilitatea producției științifice a universității prin depozite digitale ■

3. **CORAVU, Robert**, *Op. cit.*
4. *Bethesda Statement*. <http://www.earlham.edu/~peters/os/bethesda.htm> (accesat: 2 mai 2009).
5. *Berlin Declaration*. <http://www.zim.mpg.de/openaccessberlin/berlindeclaration.html> (accesat: 2 mai 2009).
6. *WSIS Declaration*. http://www.itu.int/wsis/documents/doc_multi-en-1161□1160.asp (accesat: 2 mai 2009)
7. *Public Library of Science*. <http://www.plos.org/about/history.html> (accesat: 2 mai 2009)
8. *Manifestul Internet IFLA*. <http://www.ifla.org.sg/III/misc/im-ro.htm> (accesat: 2 mai 2009)
7. **CUTLER, I.** *Open Access and copyright. What, why, and how?* [Prezentare pentru doctoranzi, Bergen University Library, 2008].
8. **GOODE, R.** (2003). *Open access initiative from Oxford Journals*. [Comunicat de presă]. http://www.eurekalert.org/pub_releases/2003-08/oup-oai080703.php (accesat: 11 decembrie 2003).
9. **LANDOY, A.** *Searching and browsing BORA, presentation of institutional repository*. [Prezentare pentru doctoranzi, Bergen University Library, 2008].
10. *Manifestul Internet IFLA*. <http://www.ifla.org.sg/III/misc/im-ro.htm> (accesat: 2 mai 2009).
11. *Public Library of Science*. <http://www.plos.org/about/history.html> (accesat: 2 mai 2009).

BIBLIOGRAFIE

1. *Berlin Declaration*. <http://www.zim.mpg.de/openaccessberlin/berlindeclaration.html> (accesat: 2 mai 2009).
2. *Bethesda Statement*. <http://www.earlham.edu/~peters/os/bethesda.htm> (accesat: 2 mai 2009).
3. *Budapest Open Access Initiative*. <http://www.soros.org/openaccess/view.cfm> (accesat: 2 mai 2009).
4. **BJÖRK, B.-C.** Open access to scientific publications - an analysis of the barriers to change. În: *Information Research*, vol. 9, nr. 2, 2004. <http://InformationR.net/ir/9-2/paper170.html>.
5. **CORAVU, Robert**. Bibliotecile universitare și accesul deschis la informația științifică. În: *Revista română de biblioteconomie și știința informării*, an 4, nr. 3-4, 2008, p. 50-58.
6. **CROW, R.** *The case for institutional repositories: a SPARC position paper*. Washington, DC: The Scholarly Publishing & Academic Resources Coalition, 2002. http://www.arl.org/sparc/bm~doc/ir_final_release_102.pdf.
12. *Raportul științific și tehnic, etapa de execuție nr.1. Sistem integrat pentru indexarea și partajarea online a documentelor tehnice digitizate - SIPTEH. Proiect PN II, Parteneriate, Contract nr. 12133/2008.*
13. **REPANOVICI, A.** Marketing research about attitudes, difficulties and interest of academic community about institutional repository. În: *Advances in Marketing, Management and Finances. Proceedings of the 3rd International Conference in Management, Marketing and Finances (MMF'09)*. Houston, 2009, p. 88-95.
14. *Sherpa/RoMEO*. <http://sherpa.ac.uk/romeo> (accesat: 20 martie 2009).
15. **ZUCCALA, A.; OPPENHEIM, C.; DHIENSA, R.** Managing and evaluating digital repositories. În: *Information Research*, vol. 13, nr. 1, 2008. <http://InformationR.net/ir/13-1/paper333.html> (accesat: 21 noiembrie 2007).
16. *WSIS Declaration*. http://www.itu.int/wsis/documents/doc_multi-en-1161□1160.asp (accesat: 2 mai 2009).
17. *Wellcome Trust Statement*. <http://www.wellcome.ac.uk/en/1/awtvispolpub.html> (accesat: 2 mai 2009).

Considerații privind rolul bibliotecii universitare specializate în societatea cunoașterii

Letiția Purdoiu

Autoarea

Drd. Letiția Purdoiu este coordonatorul Bibliotecii Facultății de Medicină Veterinară din București.
E-mail: *letitiapurdoiu@yahoo.com*

Abstract

Din perspectivă biblioteconomică, în domeniul vast al informației dominat de prefaceri continue și de noi tendințe, problematica bibliotecilor universitare este tot mai profund reanalizată prin prisme critice în acest început de mileniu. Strategiile acestor biblioteci sunt reprojctate în vederea determinării acelor direcții de dezvoltare și de adaptare la exigențele actuale, care derivă implicit din condiționările cadrului de evoluție a societății cunoașterii. Un aspect care condiționează realizarea la standarde de calitate a obiectivelor acestor structuri infodocumentare este importanța direcționării cu prioritate a investițiilor în realizarea infrastructurilor tehnice moderne, funcționale și eficiente pentru diseminarea informației.

Cuvinte-cheie: *informație, cunoaștere, bibliotecă specializată, diseminare, standarde de calitate*

From a bibliothecomic perspective, in this vast area of information dominated by continuous changes and new tendencies, the issues of the university libraries is much profound reanalysed through critical perspectives at the beginning of this millennium. The strategies of these libraries are reprojected for the purpose of finding those lines of development and adjustment to the topical demands, which derives implicitly from the conditionings of the developmental frame of the knowledge society. One aspect that conditions the realization by quality standards of the objectives of these info-documentary structures is the importance of directing with priority the investments in realizing the technical modern facilities (infrastructure), functional and efficient for disseminating the information.

Keywords: *information, knowledge, specialized library, dissemination, quality standards.*

I. Învățământul universitar și cercetarea științifică - piloni ai societății cunoașterii

Prin edificarea și dezvoltarea societății cunoașterii ca factor al globalizării, datorită componentelor sale determinante: latura informațională și sustenabilitatea, societatea cunoașterii tinde spre un caracter global. Cunoașterea însăși, ca și informația dobândesc astfel un caracter global.

Construirea unei Europe bazată pe cunoaștere a fost inițiată prin stabilirea unor linii directoare de acțiune, concretizate în formularea acelor politici care să vizeze: cunoașterea, inovarea, cercetarea, educația și formarea profesională. În acest sens, învățământul a fost promovat ca agent de dezvoltare economică și generator de bunăstare. Importanța cuvenită a fost alocată învățământului universitar și cercetării științifice, considerați doi piloni ai societății cunoașterii.

Pentru România, ca și pentru oricare țară modernă, investiția în învățământul universitar și cercetarea științifică, ca principali agenți de promovare a cunoașterii asigură beneficii maxime pe termen mediu și lung. Această opțiune constituie una dintre cele mai eficiente căi de menținere a țării noastre în competiția pentru accesul la resurse și dezvoltare. Bătălia principală pe care România o are de dat în parcursul ei spre clubul națiunilor dezvoltate este pe dimensiunea învățământului și a cercetării științifice. Ori aici, contribuția universității este esențială, aceasta fiind principalul agent generator și formator al culturii unei națiuni. În timp, putem spune că evoluția învățământului universitar și dezvoltarea cercetării științifice s-au produs într-o manieră aproape sincronă, cu interferențe și contopiri în anumite zone. Astăzi mai mult ca oricând, intensitatea fenomenului științific în sistemul universitar s-a amplificat, iar locul pe care acesta îl ocupă în politica universitară contemporană este unul prioritar.

Mai întâi de toate, cercetarea științifică reprezintă pentru instituțiile de învățământ universitar, sursa de dobândire selectivă a noului prin crearea unui sistem operativ de informare continuă. Pe de altă parte, prin cercetarea științifică desfășurată în universități se oferă

■ Considerații privind rolul bibliotecii universitare specializate în societatea cunoașterii ■

garanția actualității datelor, informațiilor și cunoștințelor care se vehiculează în cadrul sistemului universitar.

Odată cu creșterea rolului cercetării științifice percepem o nouă dinamică a relației dintre procesele de învățământ și cercetare și o intensificare a conexiunii cu sistemul de informare. De asemenea, asistăm la extinderea ariei surselor de informare utilizate, prin modernizarea accesului la informație, dezvoltarea noilor tehnologii informaționale și comunicaționale.

Implicarea structurilor infodocumentare în acest transfer de informații atât în zona învățământului cât și a cercetării a crescut și este necesar să o facă în continuare. Procesele de selecție, prelucrare, stocare și diseminare a informațiilor susținute de biblioteci s-au modernizat, diversificat și au dobândit valențe noi producând o rezonanță apreciată în sistemul universitar.

În societatea informației aflată în plină transformare și evoluție spre o societate bazată pe cunoaștere, biblioteca universitară urmează alternativa fiabilă și rațională a adaptării continue în mediul tot mai complex și competitiv din punct de vedere informațional.

Din perspectivă biblioteconomică, în acest domeniu vast al informației dominat de prefaceri continue și de noi tendințe, problematica bibliotecilor universitare este tot mai profund reanalizată prin prisme critice în acest început de mileniu. Strategiile acestor biblioteci sunt reprojctate în vederea determinării acelor direcții de dezvoltare și de adaptare la exigențele actuale care derivă implicit din condiționările cadrului de dezvoltare a societății cunoașterii.

La nivelul Uniunii Europene organisme legislative și executive, foruri organizate în direcția creării și dezvoltării societății cunoașterii acordă prioritate rolului tehnologiilor informației și comunicațiilor și în domeniul asistării inteligente a activităților de învățare, inovare și management al cunoașterii [1]. De asemenea cea mai mare parte a inițiativelor relevante derulate sub deviza "Europa inovației" se adresează parteneriatelor dintre universități și firme, evidențiindu-se rolul important cu care sunt investite instituțiile de învățământ superior în procesul dezvoltării societății informaționale ca

societate a cunoașterii.

Afluxul tehnologiilor din domeniul informațional și comunicațional înspre zona de interes a structurilor de învățământ universitar și implicit a bibliotecilor integrate acestora a declanșat procese de transformare radicală în interiorul acestor structuri infodocumentare, producând influențe la nivele decizionale superioare. Așa cum evidențiază profesorul Mircea Regneală, s-a născut nevoia imperioasă de perfecționare profesională. Aceste biblioteci universitare s-au lansat în realizarea unor programe riguroase de pregătire intensivă profesională a bibliotecarilor, punându-se accent pe pregătirea în vederea utilizării optime a tehnologiilor informaționale moderne implementate în aceste spații ale informației. Un alt aspect al acestor proiecte de pregătire se referă la utilizatorii de servicii infodocumentare și are un caracter interactiv, aceștia având nevoie să fie familiarizați în permanență cu transformările care au loc în biblioteci sau la nivel instituțional universitar. Acest echilibru între informare și formarea permanentă a utilizatorilor dar și a bibliotecarilor este extrem de important în obținerea calității în domeniul infodocumentar.

II. Rolul bibliotecii specializate în structura universitară

Rolul important al bibliotecilor universitare în cadrul proceselor de învățământ și de cercetare desfășurate în universități, a devenit o realitate incontestabilă. De asemenea, rolul universității și participarea sa eficientă în procesul evolutiv al societății se realizează printr-o armonizare echilibrată a funcțiilor ce o definesc și anume: funcția instructiv-educativă, funcția de formare și funcția de cercetare. Relația dintre universitate și societatea informației aflată în plin proces de dezvoltare este una complexă, care generează o amplă mișcare a informației, generează inovare prin procesele de cercetare susținute, deci implicit dezvoltare. În această relație se întrezărește o dimensiune calitativă.

Astăzi, abordarea managerială adoptată în cadrul bibliotecilor universitare, a celor specializate, pentru a atinge acea dimensiune calitativă optimă a serviciilor oferite, trebuie să urmărească o remodelare adecvată a sistemelor

■ Considerații privind rolul bibliotecii universitare specializate în societatea cunoașterii ■

urmărească o remodelare adecvată a sistemelor de management care la un moment dat devin ineficiente. Este necesar să se elaboreze noi direcții de acțiune în ceea ce privește alocarea și gestionarea resurselor interne (umane, materiale, financiare).

În cadrul acestei lucrări facem referire cu precădere la instituțiile de învățământ superior specializate și anume, facultățile care pregătesc specialiștii domeniilor fundamentale ale economiei (industrie cu toate ramurile și subramurile aferente, construcții, agricultură, zootehnie și medicină veterinară, biotehnologie, îmbunătățiri funciare mediu etc.), domeniul sănătății (medicină, medicină veterinară - control și expertiză produse alimentare), domeniul militar etc. De asemenea, aducem în discuție bibliotecile universitare specializate care sunt incluse în structura organizatorică a facultăților de genul celor mai sus menționate. Acest tip de structuri biblioteconomice universitare specializate, spre deosebire de bibliotecile centrale universitare au un caracter enciclopedic diminuat. Ele sunt preocupate cu precădere în cadrul procesului de dezvoltare a colecțiilor și comunicării documentelor să satisfacă cerințele specifice de informare și documentare ale comunităților de utilizatori, din cadrul facultăților în a căror structură sunt integrate.

Luăm în considerare faptul că aceste entități organizaționale care au ca atribuții fundamentale informarea-documentarea sunt orientate către deservirea utilizatorilor specifici și au nivele de dotare optime cu tehnologii informaționale și comunicaționale. Acest aspect reprezintă de fapt conexiunea acestor subsisteme de informare, la sistemul informațional global iar în ceea ce privește personalul acestor biblioteci specializate, pornim de la premisa că au o calificare corespunzătoare în domeniu pentru a putea oferi servicii infodocumentare de calitate.

Pentru a-și realiza responsabilitățile ce le revin în cadrul facultăților în care sunt integrate, bibliotecile universitare specializate mai întâi de toate trebuie să aplice permanent o informare riguroasă privind particularitățile și condițiile specifice comunității de utilizatori pe care îi servesc. Deținerea acestor date și informații

referitoare la comunitatea servită permit plasarea obiectivă a poziției bibliotecii în cadrul facultății, acest lucru reprezentând un punct de plecare în acțiunile manageriale.

Comunitatea academică, mediul universitar în care sunt integrate, determină scopurile bibliotecii universitare specializate care sunt strâns legate de cele ale comunității sale de utilizatori (studenți, masteranzi, doctoranzi, cadre didactice universitare, cercetători, specialiști din domeniile ariei curriculare ale fiecărei facultăți). În acest sens, este necesar să fie stabilită o misiune a bibliotecii bine definită care să-i justifice existența și să-i confere relevanță în structura universitară. Unul din aspectele fundamentale care determină în mod obiectiv felul în care este valorificat conținutul informativ al colecțiilor de documente și măsura în care este îndeplinită misiunea bibliotecii [2] este și procesul de dezvoltare a colecțiilor.

Bibliotecile universitare specializate sprijină procesul de învățământ și cercetare care se desfășoară în cadrul facultăților din care fac parte, prin punerea la dispoziția utilizatorilor a colecțiilor de documente și informații în toate formatele disponibile și pe orice fel de suport. În prezent, aceste biblioteci se implică tot mai mult în direcția cooperării sistematice prin rețele bibliotecare, un aspect care trebuie dezvoltat în mod susținut și în viitor.

Realizarea la standarde de calitate a obiectivelor acestor structuri infodocumentare este condiționată și de direcționarea cu prioritate a investițiilor în realizarea infrastructurilor tehnice moderne, funcționale și eficiente pentru diseminarea informației. Este foarte important pentru bibliotecile aduse în discuție în vederea îndeplinirii misiunii lor în cadrul comunității academice în care sunt angrenate, să includă în cadrul de sintagme, teorii și abordări ale societății cunoașterii, și raționamente calitative.

În derularea procesului de dezvoltare a societății informației ca societate a cunoașterii în România, este necesar să coexiste și să acționeze sinergic „... organizații inteligente, cu capacități avansate de gestionare a competențelor colective ca surse de performanță” [3]. În societatea

■ Considerații privind rolul bibliotecii universitare specializate în societatea cunoașterii ■

modernă de tipul celei prezentate, biblioteca universitară specializată asimilată unei structuri infodocumentare moderne aflată în plin proces de dezvoltare, se poate transforma într-o asemenea organizație inteligentă, cu capacitățile mai sus prezentate, cu condiția ca adaptarea la noile exigențe să devină o cerință funcțională indispensabilă a acestei instituții.

III. Sincronizări în contextul dezvoltării societății cunoașterii în spațiul european

Exigențele și condiționările cadrului european au determinat și în România deblocarea stăgării, manifestându-se voința politică a Guvernului de a acționa în direcția edificării și dezvoltării societății informaționale ca societate a cunoașterii. Pe baza programului *eEurope+2003 - O societate informațională pentru toți*, care a fost adoptat oficial în cadrul Summit-ului european de la Göteborg (iunie 2001), fiind un program complementar cu *eEurope+* (iunie 2000), elaborat pentru țările membre ale Uniunii Europene a fost elaborată în țara noastră *Strategia Națională pentru dezvoltarea Societății Informaționale și implementarea economiei bazate pe cunoaștere*. Această mobilizare a determinat ample colaborări între reprezentanți ai administrației publice, ai mediului universitar și academic, ai societății civile și ai mediului de afaceri.

Un reper important care a precedat această hotărâre guvernamentală a fost *Strategia națională a Ministerului Comunicațiilor și Tehnologiei Informației* [4] pentru trecerea la societatea informațională elaborată în aprilie 2001. Această strategie transpune obiectivele planului *eEurope+*, mai înainte menționat, în direcții de acțiune concrete, asigură premisele dezvoltării societății informaționale în România și implicit integrarea acesteia în societatea informațională europeană [5].

Au fost stabilite la nivel executiv următoarele obiective prioritare pentru crearea și dezvoltarea societății informaționale în România ca societate a cunoașterii [6]:

-modernizarea administrației și a serviciilor publice;

-îmbunătățirea calității vieții prin utilizarea *tehnologiei informației în domeniile: sănătate, educație, mediu, transport*;

-dezvoltarea sectorului *Tehnologiei Informației*;

-dezvoltarea forței de muncă pentru societatea informațională;

-adaptarea *sistemului educațional și dezvoltarea de conținut digital*.

Aceste obiective au fost susținute și realizate prin proiecte desfășurate sub coordonare guvernamentală privind, *educația și formarea continuă*, facilitarea accesului larg la Internet, facilitarea accesului cetățenilor și companiilor la serviciile administrației publice, promovarea comerțului electronic.

Mediile universitare și de cercetare din țara noastră, în perspectiva nou creată a dezvoltării societății cunoașterii s-au lansat printr-o colaborare sinergică cu instituții publice ale statului, firme, într-un proces de elaborare de noi cunoștințe, de diseminare și aplicare a acestora, *investiția intelectuală în dezvoltarea competențelor* fiind un obiectiv principal.

Dezvoltarea tehnologiilor informaționale și comunicaționale în contextul dezvoltării societății cunoașterii în țara noastră, au produs și vor determina în continuare evoluții și mutații semnificative în cadrul instituțiilor care au ca funcții principale *informarea și documentarea*. Astfel, politicile respectiv strategiile elaborate și adoptate de către acestea au preluat abordări ale managementului calității. Bibliotecile din sistemul universitar au recurs la remodelări ale sistemului de management, la redefiniri ale ansamblului de procese interne specifice structurilor infodocumentare, astfel încât să poată obține o sincronizare, o armonizare adecvată cu procesul continuu al schimbării și evoluției societății. Procesul dezvoltării societății cunoașterii în țara noastră a indus un curent propice dezvoltării de noi concepte, aplicații, proiecte, în bibliotecile universitare. Au apărut noi provocări, în sensul constructiv al cuvântului, conturându-se perspective de dezvoltare a acestor structuri, bazate pe faptul că principalul vector al progresului omenirii îl reprezintă inteligența și cunoașterea umană.

Profioniștii domeniului infodocumentar prin activitatea pe care o desfășoară oferă soluții

■ Considerații privind rolul bibliotecii universitare specializate în societatea cunoașterii ■

din ce în ce mai performante privind accesul la informațiile disponibile pe mediile electronice din sisteme regionale, naționale și mondiale, prin mijloace electronice moderne. Scopul principal urmărit este acela de a oferi utilizatorilor servicii de informare și documentare caracterizate prin consistență, coerență, relevanță și actualitate.

Astăzi, în domeniul infodocumentar sunt utilizate tehnici și tehnologii comunicaționale și informaționale moderne care deschid perspective noi în acest domeniu. Avem în vedere în acest sens, sistemele electronice integrate, gestionarea și arhivarea electronică a documentelor, mijloacele și suporturile multimedia, în fapt, tehnologii de ultimă oră pentru prelucrarea, stocarea respectiv transmiterea informației.

Toate sistemele de informare-documentare și cu precădere bibliotecile din structurile de învățământ universitar operează cu informația, definită ca element fundamental al activității lor. Specialiștii angrenați în activitățile specifice acestor sisteme evaluează la cote optime valoarea actuală a informației și utilitatea acesteia în contextul contemporan al dezvoltării societății informaționale. Bibliotecile aduse în discuție sunt asimilate unor noduri informative integrate în rețele și sisteme informaționale naționale și internaționale. În acest mod se pot realiza acele proiecții de ansamblu ale domeniilor cunoașterii umane, atât de necesare în procesele de învățământ și cercetare științifică.

Un alt aspect pe care îl aducem în discuție este acela al considerării ca factor deosebit de important în promovarea și dezvoltarea tehnicilor și tehnologiilor informației, a existenței unei percepții cu caracter unitar privind procesele informaționale. Ne referim la posibilitatea utilizării de către structurile infodocumentare a unui limbaj comun în acest domeniu vast al informației. Dacă ne referim la domeniul infodocumentar doar la nivelul Uniunii Europene, printr-o simplă prezentare în cifre [7] a numărului de state membre, a numărului total de locuitori, a limbilor oficiale vorbite, a culturilor popoarelor Uniunii, distingem mari deosebiri de la o țară la alta iar acestea se răsfrâng și asupra structurilor infodocumentare, produselor și serviciilor pe

care acestea le promovează. Astfel, practicile naționale, existența sau nu a voinței politice care să creeze premisele unui cadru legislativ favorabil dezvoltării structurilor informației, să promoveze cooperarea, respectiv interconectarea acestora în cadrul Uniunii Europene sunt câteva aspecte care generează decalaje între structurile domeniului infodocumentar din spațiul european.

Un alt aspect care a indus desincronizări în demersurile privind cooperarea bibliotecilor din statele uniunii este acela al neabordării unui limbaj comun, a lipsei unor procese standardizate în domeniul infodocumentar. Subiectul abordărilor standardizate a proceselor din structurile infodocumentare, respectiv a influenței acestui aspect asupra cooperării dintre aceste structuri a fost dezbătut în cadrul Conferinței Twenty First Century Information Society: The Role of Library Associations, desfășurată la Budapesta, 10-13 mai 1998. Aici, în urma analizelor prezentate privind relaționarea într-o manieră unitară a bibliotecilor europene s-au discutat posibile direcții de acțiune pentru soluționarea decalajelor și a fragmentărilor induse în aceste relații interstructurale [8]. Convergența direcțiilor de acțiune propuse a determinat conturarea câtorva obiective principale de realizat în domeniul infodocumentar:

- facilitarea/optimizarea accesului la datele, informațiile, cunoștințele existente în colecțiile bibliotecilor prin utilizarea tehnologiilor informaționale multimedia moderne;
- diminuarea decalajelor între sistemele infodocumentare respectiv practicile naționale în acest domeniu;
- promovarea interconectării structurilor infodocumentare în spațiul european;
- promovarea proceselor standardizate în domeniu;
- reglementarea unitară a aspectelor privind copyright-ul și accesul la resursele informaționale electronice;
- sincronizarea politicilor instituțiilor infodocumentare etc.

În același context este de menționat faptul că atât în perioada anilor '90 cât și după anul 2000 până în prezent, Comisia Europeană a elaborat și a susținut programe [9] care care s-au referit la

■ Considerații privind rolul bibliotecii universitare specializate în societatea cunoașterii ■

structurile infodocumentare europene. Numărul mare de proiecte derulate în cadrul acestor programe europene care au vizat structurile infodocumentare au avut ca scop principal, lărgirea și optimizarea accesului la resursele informaționale existente în bibliotecile europene și realizarea conectării acestora cu infrastructura informațională și comunicațională.

Un eveniment recent petrecut în spațiul european al biblioteconomiei pe care îl supunem atenției este conferința internațională EBLIDA (Biroul European pentru Asociații de Biblioteci și Asociații de Documentare și Informare) care s-a desfășurat în luna mai a acestui an la Viena, având ca temă: „*O politică de bibliotecă pentru Europa*”. Deși cea mai mare parte a preocupărilor acestei organizații se referă la bibliotecile publice, ea cuprinde instituții de documentare și informare, autorități, asociații naționale de biblioteci și bibliotecari atât din domeniul public cât și din cel universitar. Politica promovată de-a lungul anilor începând cu 1992, anul înființării, este aceea a construirii unui cadru politic și legislativ optim pentru membrii săi și a recunoașterii rolului și importanței bibliotecilor în procesul continuu de dezvoltare a spațiului european.

Este de menționat faptul că începând cu luna februarie a acestui an Asociația Bibliotecarilor din România este membru cu drepturi depline în Consiliul de conducere EBLIDA. Cu ocazia acestei întâlniri profesionale de la Viena au fost comunicate participanților, membri ai Consiliului de conducere al ABR, ca recomandări pentru întreaga comunitate a specialiștilor în informare și documentare din țara noastră: importanța cunoașterii problemelor dezbătute de EBLIDA, soluționarea acestora, demersurile organismelor europene în domeniu pentru beneficii comune în spațiul Uniunii Europene [10]. Tematica dezbaterilor conferinței EBLIDA din acest an a evidențiat eforturile care se depun la nivel european în vederea sprijinirii activității asociațiilor naționale de biblioteci și bibliotecari, în scopul creșterii importanței și aportului bibliotecilor și instituțiilor de documentare și informare, prin realizarea unor servicii în domeniu, de un înalt nivel calitativ.

Una din direcțiile principale de dezvoltare conturate la finalul acestei conferințe se referă la

concentrarea eforturilor în domeniu pentru creșterea rolului și a potențialului serviciilor de bibliotecă în spațiul european, în vederea susținerii societății cunoașterii în Europa. S-au elaborat recomandări în acest sens, urmând a fi prezentate Comisiei Europene. Voi puncta două dintre acestea [11], care pot constitui în viitor suporturi-cadru și pentru dezvoltarea bibliotecilor din sistemul universitar:

- finanțarea cu fonduri europene a proiectelor pentru biblioteci;

- elaborarea unei politici corecte a copyright-ului cu includerea unor excepții care să permită desfășurarea în condiții optime a activității bibliotecilor și a bunei îndepliniri a rolului specific al acestora.

Chiar dacă celelalte recomandări formulate în aceeași viziune asupra problemei participării susținute a bibliotecilor la procesul dezvoltării societății cunoașterii în Europa vizează în mod explicit bibliotecile publice, considerăm că implicarea în acest proces poate fi realizată într-o manieră sinergică, de către toate structurile infodocumentare indiferent dacă acestea aparțin domeniului public, universitar sau al cercetării.

În urma trecerii în revistă a acestor demersuri care au vizat bibliotecile ca principale structuri care prelucrează, stochează și diseminează informația sesizăm promovarea susținută în spațiul european a conceptelor privind democratizarea informației. Mai mult, sunt susținute direcțiile care presupun dezvoltarea rețelelor deschise care să ofere acces generalizat la informație, mondializarea transferurilor de date, informații, cunoștințe, în fapt, oferirea posibilității de acces la informație oricărui cetățean, fără discriminare, prin utilizarea tehnologiilor moderne în domeniu.

În societatea cunoașterii, bibliotecile specializate din sistemul de învățământ universitar trebuie să se prezinte sub forma unui centru eficient de referințe, dar în același timp să funcționeze ca un nucleu interactiv în cadrul unei rețele informaționale de documentare care are intrări și ieșiri, care receptează informațiile și cunoștințele, le sistematizează în scopul diseminării acestora în mod sincron cu cerințele utilizatorilor. În acest sens, analizând aplicarea sistemismului în sfera cunoașterii, profesorul Ion Stoica consideră că prin capacitățile sale privind distribuția, localizarea și

■ Considerații privind rolul bibliotecii universitare specializate în societatea cunoașterii ■

echilibrarea întregului cu părțile, prin fundamentarea viziunilor integratoare, sistemismul „*trimite la includerea profesiilor infodocumentare, în mod firesc și necesar, în categoria profesiilor dezvoltării*” [12].

Pentru ca bibliotecile aduse în discuție să funcționeze ca structuri infodocumentare moderne și eficiente, este nevoie de timp și energie, este imperios necesară cunoașterea și totodată stăpânirea ansamblului de informare și documentare necesar comunității de utilizatori în slujba căreia se află [13]. De asemenea, perfecționarea profesională continuă a personalului acestor biblioteci poate să asigure un mediu profesional optim care să ducă la oferirea unor servicii de calitate, facilitând accesul la informație, la consiliere și asistență, beneficiarilor. Profesorul Mircea Regneală recomandă cu fermitate abordarea unei comunicări permanente și eficiente în cadrul *breslei* bibliotecarilor, prin prezențe active în cadrul asociațiilor profesionale, reuniuni în domeniu, liste de discuții prin e-mail, site-uri și portaluri WEB specializate, vizite profesionale pentru schimburi de experiență. Toate aceste forme de comunicare profesională incluse în programe de formare continuă și urmate cu rigurozitate pot optimiza într-un mod constructiv activitatea structurilor infodocumentare, imaginea acestora în societate, determinând creșterea rolului lor în vederea susținerii societății cunoașterii în Europa.

NOTE

1. **FILIP, Florin Gheorghe.** *Societatea informațională-Societatea cunoașterii. Concepte, soluții și strategii pentru România.* București: Editura Expert, 2001, p. 436.
2. **ABIR.** Direcții și strategii de dezvoltare a colecțiilor în bibliotecile universitare. Constanța: Ex Ponto, 2001, p. 11-12.
3. **FILIP, Florin Gheorghe.** *Op. cit.*, p. 441.
4. **MINISTERUL Comunicațiilor și Tehnologiei Informației** este organul executiv de specialitate al administrației publice centrale în domeniul

comunicațiilor și tehnologiei informației, care realizează politica Guvernului României în acest domeniu.

5. **STRATEGIA națională a Ministerului Comunicațiilor și Tehnologiei Informației pentru trecerea la societatea informațională.** aprilie 2001. <http://www.mcti.ro/index.php?id=111&=0>. Accesat: 20.05.2009
6. Idem.
7. Prin accesarea adresei <http://ec.europa.eu> sunt disponibile toate datele referitoare la statele membre ale Uniunii Europene. Accesat 6.06.2009
8. **MÖLLER, S.** *Much for the Member States: The Legislative Framework for Libraries in the European Union.* Conferința „Twenty First Century Information Society: The Role of Library Associations”. Budapesta, 10-13 mai 1998.
9. Mă refer la Programele Cadru 3-7 ale Comisiei Europene desfășurate în intervalele 1991-1994, 1994-1998, 1998-2002, 2002-2006, 2007-2013. http://europa.eu/ndex_ro.htm. Accesat 20.05.2009
10. **OLARIU, Ivona.** *Conferință EBLIDA - “O politică de bibliotecă pentru Europa”.* <http://proiectabr.wordpress.com/2009/06/02/conferinta-ebilda-%e2%80%9c-politica-de-biblioteca-pentru-europa%e2%80%9d/#comment-168>. Accesat 8.06.2009
11. Idem.
12. **STOICA, Ion.** *Contribuții la studiul managementului în structurile infodocumentare.* În: Biblioteca, 2000, nr. 9, p. 371.
13. **REGNEALĂ, Mircea.** *Conceptul de bibliotecă în societatea cunoașterii.* În: Biblio-Brașov. Conferința Națională de Biblioteconomie și Știința Informării. Brașov: Editura Universității Transilvania, 2006, p. 181-182.

BIBLIOGRAFIE

1. **ABIR.** *Direcții și strategii de dezvoltare a colecțiilor în bibliotecile universitare.* Constanța: Ex Ponto, 2001, 177 p.

■ Considerații privind rolul bibliotecii universitare specializate în societatea cunoașterii ■

2. **ENĂCHESCU, Constantin.** *Tratat de teoria cercetării științifice.* Iași: Editura Polirom, 2005. 420 p.
3. **FILIP, Florin Gheorghe.** *Societatea informațională - Societatea cunoașterii. Concepte, soluții și strategii pentru România.* București: Editura Expert, 2001, 541 p.
4. **GRANGER, Gilles-Gaston.** *Pour la connaissance philosophique.* Paris: Odile Jacob, 1988. 286 p.
5. **PORUMBEANU, Octavia-Luciana.** *Ațiuni ale Comisiei Europene pentru dezvoltarea structurilor infodocumentare.* București: Editura Universității din București, 2003. 80 p.
6. **REGNEALĂ, Mircea.** Conceptul de bibliotecă în societatea cunoașterii. În: *Biblio-Brașov. Conferința Națională de Biblioteconomie și Știința Informării.* Brașov: Editura Universității Transilvania, 2006, pp. 181-182.
7. **REUCHLIN, Maurice; HUTEAU, Michel.** *Guide de l'étudiant en psychologie.* Paris: Presses Universitaires de France, 1998. 256 p.
8. **SCARLAT, Cezar.** *Managementul proiectelor și resurselor umane.* București: Bren, 2003. 232 p.
9. **STOICA, Ion.** *Criza în structurile infodocumentare.* Constanța: Ex Ponto, 2001. 222 p.
10. **TÎRZIMAN, Elena.** *Utilizarea noilor tehnologii ale informării și comunicării în mediul universitar: aspecte ale formării unei culturi informaționale.* București: Editura Universității din București, 2002. 200 p.
11. **STOICA, Ion.** *Contribuții la studiul managementului în structurile infodocumentare.* În: *Biblioteca*, 2000, nr. 9, p. 371.
12. <http://ec.europa.eu> . Accesat 8.06.2009
13. http://europa.eu/ndex_ro.htm. Accesat 8.06.2009
14. www.cncsis.ro/includes/ghid_dreapta.htm Accesat 2.04.2009
15. **OLARIU, Ivona.** *Conferință EBLIDA - "O politică de bibliotecă pentru Europa"*. <http://proiectabr.wordpress.com/2009/06/02/conferinta-eblada-%e2%80%9co-politica-de-biblioteca-pentru-europa-%e2%80%9d/#comment-168>. Accesat 8.06.2009
16. **STRATEGIA** națională a Ministerului Comunicațiilor și Tehnologiei Informației pentru trecerea la societatea informațională, aprilie 2001.
<http://www.mcti.ro/index.php?id=111&=0>.

Mutații produse la nivelul învățământului universitar și influența acestora asupra structurilor deținătoare de informații

Ionica Șerban

Autoarea

Drd. Ionica Șerban este bibliotecar în cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”
E-mail: ioanaserban2000@yahoo.com

Abstract

Strategia proiectează viitorul universității și este esențial să fie luată în considerare toți coparticipanții la viața universitară: corpul profesoral, conducerea executivă de nivel superior a universității (rectori, prorectori, decani, prodecani, directori administrativi), Senatul și Consiliile Profesorale, Studenții, Sindicatul didactice, Ministerul Educației și Cercetării, Aparatul Administrativ al Universității, și nu în ultimul rând firmele și companiile multinaționale interesate să investească în învățământ sau interesați în a angaja și folosi absolvenții universităților. Planul Strategic al Universității ar trebui să traseze direcțiile de dezvoltare a fondului infodocumentar, misiunea viitoare a bibliotecii, faptul că o parte a fondurilor obținute prin proiecte și taxe ar trebui să se îndrepte spre achiziția de baze de date și echipamente IT.

Cuvinte-cheie: învățământ superior, biblioteca, strategie, info-documentar, strategie universitară.

Strategy shapes the university's future and it is essential to consider all the coparticipants to academic life: the teaching staff, the executive leadership at the upper level of the university (rectors, pro-rectors, deans, deputy deans, administrative directors), Senate and teachers' councils, students, teachers' unions, Ministry of Education and Research, the University Administration, and not in the last place the firms and multinational companies interested in educational investment or in using and hiring university graduates. University Strategic Plan should trace lines of infodocumentary fund development, the future mission of the library, the fact that a part of the funds obtained through the projects and fees should be directed towards the acquisition of databases and IT equipment.

Keywords: high education, library, strategy, infodocumentary process, university strategy.

I. Reforma în învățământul românesc

În perioada cuprinsă între 2000 și 2002 s-au produs la nivelul Uniunii Europene progrese în realizarea efectivă a unui spațiu european extins al educației. Ridicând la rang de principiu respectarea identității naționale, politica educațională promovată la nivel european plasează întreaga dezvoltare a sistemelor educaționale și de formare profesională în perspectiva cerințelor societății și economiei bazate pe cunoaștere.

Reforma învățământului din România a început teoretic încă din primele momente ale tranziției post-comuniste. Ea a fost marcată însă de **trei limitări**:

- **caracterul reactiv**, schimbarea în educație fiind consecința și nu una dintre forțele motrice ale reformelor politice, economice sau sociale;

- **dependența de finanțarea externă**, mai ales în investiții, ceea ce a dus la importul precipitat de instituții, la incertitudini și discontinuități, la incoerență la nivelul politicii educaționale;

- **limitarea la educația formală**, la școală și universitate, ignorându-se domenii importante ale educației permanente precum educația adulților, educația persoanelor cu nevoi personale, educația timpurie etc. și neglijându-se evoluția rapidă a peisajului profesional.

În condițiile acestor limitări, agravate și de contextul general al societății românești, se poate aprecia că reforma învățământului din anii '90 a fost mai degrabă o reformă parțială, o reformă limitată la anumite componente și la prioritățile care au beneficiat mai ales de finanțare externă.

Ceea ce a lipsit au fost:

- **perspectiva globală**, care să cuprindă ansamblul sistemului educativ în relație cu transformările din societate;

- **politica coerentă în domeniul educației**, centrată pe repere realiste și etape bine eșalonate, într-o logică a acțiunii pe termen lung;

- **consensul clasei politice și considerarea educației naționale ca un domeniu de abordare profesionistă și pragmatică**, scutit de disputele politice, de manipulări și demersuri unilaterale;

- **un program al cooperării internaționale**, mai ales în cadrul Uniunii Europene.

■ Mutații produse la nivelul învățământului universitar și influența acestora asupra structurilor deținătoare de informații ■

II. Strategia universității

În sistemul de învățământ din România se resimte acum nevoia acută de elaborare a unui document programatic, propus de Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, care să instituie, pe o perioadă de 10 ani, o serie de priorități și direcții de acțiune asumate de oamenii școlii, de sectorul public și de societatea civilă, de administrația centrală și de autoritățile locale, de toți participanții la sistemul educativ și, nu în ultimul rând, de toate forțele politice.

Aplicarea acestor priorități și direcții de acțiune ar asigura garanțiile minimale pentru ca educația să răspundă în mod adecvat la provocările și presiunile unui context problematic, complex și imprevizibil. Totodată, ne bazăm pe premisa că transformările preconizate ar contribui atât la realizarea unei educații de calitate, cât și, prin aceasta, la dezvoltarea economiei și culturii și la dezvoltarea capacităților intelectuale ale copiilor, tinerilor și adulților.

În contextul actual, opțiunea universităților este aceea de a elabora un document programatic de politică universitară, un plan strategic, aceasta cu atât mai mult cu cât învățământul superior contemporan se confruntă cu transformări fără precedent. Ele sunt generate de trei factori:

Primul este reprezentat de **tehnologiile informației și comunicării**. Analistii consideră că dezvoltarea acestora marchează intrarea în „era digitală” [1], precum și afirmarea informațiilor și cunoașterii ca surse fundamentale ale dezvoltării economico-sociale. Ele contribuie la extinderea globalizării. Efectele acestor tehnologii în lumea academică nu sunt mai puțin profunde: au apărut „universitățile virtuale”, care par să nu aibă granițe în timpul și în spațiul social. Universitățile trans-frontaliere, fie ele virtuale sau urmând modelul clasic, se multiplică odată cu apariția și extensia universităților private. Tehnologiile informației și comunicării induc schimbări și în modelele manageriale clasice ale universităților (de exemplu, prin stabilirea unor noi sisteme informatice de gestionare), în organizarea bibliotecilor și a centrelor de informare și documentare, în proiectarea și aplicarea programelor de studii, în organizarea și funcționarea cercetării.

Un al doilea factor este reprezentat de **creșterea cererii individuale de studii superioare**. Tot mai multe persoane aspiră să obțină o diplomă de învățământ superior, ceea ce a indus schimbări importante în „ofertele” de servicii universitare. Ca urmare a acestor presiuni și diversificări, în ultimii 30 de ani, la nivel internațional, numărul studenților a crescut cu 300%, iar cel al universitarilor s-a triplat. Din selectiv, învățământul superior a devenit de masă. Educația în general și mai ales învățământul superior s-au transformat într-o veritabilă industrie. Într-adevăr serviciile educaționale sunt fundamentale pentru societatea și economia cunoașterii.

Al treilea factor ia forma **pieței învățământului superior**. Diversificarea instituțională pe axa public privat și creșterea cererii individuale pentru studii superioare au generat competiția dintre universități, iar extinderea numărului plătitorilor de taxe pentru servicii educaționale a dus la apariția unui adevărat comerț cu astfel de servicii.

III. Planurile strategice ale universităților europene și structurile info-documentare

Instituțiile românești de învățământ superior sunt și ele afectate de influențele factorilor mai sus menționați. Politica educațională a Ministerului Educației, Cercetării și Inovării se proiectează la nivelul universităților, iar acestea reflectă prioritățile naționale prin obiectivele strategice proprii, ierarhizate în funcție de timp și importanță. Acest proces de orientare strategică a universităților în câmpul de priorități naționale se face cu ajutorul planurilor strategice. Planul strategic rezează, așadar, un instrument necesar de conducere și de dezvoltare a universităților, dar nu și suficient. Pe baza lui, universitatea intră în dialog cu ministerul, cu prioritățile și cu resursele lui financiare. Planul strategic include și obiectivele de cercetare ale universității, obiective disociate în planul cercetării și al dezvoltării de laboratoare și infrastructuri performante, care să permită realizarea unor programe de cercetare de mare anvergură [2]. Prin Ordinul M.E.N. nr. 3595 din 22 aprilie 1998, s-a decis realizarea planurilor strategice de

■ Mutații produse la nivelul învățământului universitar și influența acestora asupra structurilor deținătoare de informații ■

dezvoltare instituțională a universităților. Având în vedere noutatea demersului, s-a hotărât ca în aceste prime planuri strategice să fie cât mai bine reflectată starea actuală a universității, ca stare de referință a procesului de dezvoltare instituțională. Această stare se poate caracteriza printr-o serie de parametrii, printre care se află și acela privind structura laboratoarelor și a **centrelor info-documentare** și de cercetare. La nivel internațional centrul info-documentar este o componentă de bază a universității și ocupă un loc important în planul strategic al acestora.

Planul strategic al *University National and World Economy* din Bulgaria prevede la Capitolul III, punctul 4 următorul obiectiv: „Extinderea bibliotecii și adaptarea fondului info-documentar și a echipamentelor și materialelor tehnice din universitate la cele mai înalte standarde europene și ținerea la curent cu progresul tehnologiei informației și comunicațiilor”[3].

Universitatea din Boemia de Sud, Republica Cehă, are un plan strategic deosebit de cuprinzător [4]. Activitatea info-documentară este oglindită în două puncte ale strategiei, astfel:

„3.7.3.1. Odată cu dezvoltarea și extinderea Universității au fost făcute câteva modificări în structura info-documentară, prin apariția unei noi facultăți în planul științelor umaniste - Facultatea de Artă. Acest fapt impune înființarea unei biblioteci filiale, pentru care este necesară construirea unui nou spațiu și achiziția unui fond documentar adecvat. Noul spațiu info-documentar va avea o capacitate de 150 de locuri, va fi bine echipat din punct de vedere tehnic și personal, astfel încât să poată oferi servicii de bună calitate atât cadrelor didactice, studenților, dar și publicului larg”[5].

Câteva pagini mai departe același document stipulează:

„3.7.4.5. Pentru îmbunătățirea serviciilor oferite de bibliotecă se urmărește conectarea la rețeaua metropolitană de Internet care utilizează fibre optice și care va permite un trafic de mare viteză. În același scop se va înființa pe lângă bibliotecă un centru de informare, dotat cu trei laboratoare informatice care să ofere servicii comunității locale”[6].

Universitatea din Zagreb, Croația, specifică în strategia pentru anii 2008-2013, la capitolul

Necesități, următoarele: „o mai mare disponibilitate de capital pentru achiziția de baze de date pentru toate specializările Universității și echipamente IT, precum și contractarea unui provider Internet pentru o mai bună navigare”[7].

Continuăm traseul cercetării strategiilor universitare și a modului în care centrele info-documentare sunt reliefate în acestea și ajungem la Universitatea din Granada, Spania, unde Biblioteca universitară este definită în Regulamentul Universității în Titlul V, intitulat: „Servicii suport pentru comunitatea universitară.” Astfel, art. 196 dedicat bibliotecii și care poartă sugestiv același titlu, are următorul conținut:

„1. Biblioteca este unitatea de gestionare a resurselor de informații necesare comunității universitare, pentru ca aceasta să poată să își îndeplinească obiectivele de predare, studiu, cercetare și extensie universitară.

2. Scopul principal al Bibliotecii este de a facilita accesul și de a disemina informații către toate centrele de cercetare ale Universității .

3. Biblioteca are misiunea de a conserva și gestiona resursele, informațiile, indiferent de bugetul alocat”[8].

În schimb, Planul Strategic al Universității din Granada pentru anii 2006-2010, stipulează în Partea a II-a: „Analiză și diagnoză”, la pagina 94 următoarele: „În privința resurselor info-documentare este foarte important pentru ca în plus față de bazele de date existente deja, să se extindă resursele științifice on-line prin achiziția unei game din ce în ce mai largi de reviste electronice și alte documente în format electronic. În toate cele peste 65 de biblioteci universitare asociate cu REBIUN (Rețeaua Universitară de Biblioteci) au fost disponibile în anul 2002 - anul la care se referă cele mai recente date publicate - un total de 172.000 de titluri, comparativ cu 111.000 în 2001”[9].

Nu putem trece peste acest paragraf fără să nu remarcăm faptul că la nivelul anului 2001, 65 de biblioteci universitare spaniole făceau parte din rețeaua REBIUN. Între anii 1983 - 1987 directorii de biblioteci universitare s-au întâlnit cu scopul de a influența procesul de elaborare a statutului universităților, statut în care trebuia prinsă și activitatea de bibliotecă. Au înțeles că

■ Mutații produse la nivelul învățământului universitar și influența acestora asupra structurilor deținătoare de informații ■

numai astfel vor determina universitățile să considere biblioteca ca o componentă importantă a procesului instructiv-educativ și de cercetare și nu ca pe o anexă a acestora. Doar în aceste condiții biblioteca va primi resursele bugetare necesare unei activități de cercetare adecvate universității moderne. Acesta a fost actul de naștere al activităților de cooperare viitoare între bibliotecă și, în special, al REBIUN. În 1988 REBIUN este constituit formal. La început au fost nouă bibliotecă universitare, dar numărul lor a crescut de-a lungul anilor. Activitățile de cooperare între acestea s-au intensificat și au avut rezultate importante în domenii ca de exemplu formarea profesională, de îmbunătățire a împrumutului interbibliotecar, precum și apariția pe CD-ROM a primei ediții a înregistrărilor bibliografice din bibliotecile participante. 1993 în cadrul Congresului IFLA desfășurat la Barcelona, a avut loc întâlnirea bibliotecarilor din diferite universități. La sfârșitul anului respectiv, are loc prima Conferință a Directorilor de Bibliotecă Universitare și a oamenilor de știință spanioli (CODIBUCE). CODIBUCE a promovat diverse tipuri de activități: apariția unui *Anuar statistic*, inițierea unor procese de îmbunătățire a împrumutului interbibliotecar și, de asemenea, elaborarea normelor și liniilor directoare pentru bibliotecă universitare. În 1996 REBIUN și CODIBUCE încep un proces de fuziune cu scopul de a se concentra toate eforturile pentru cooperarea într-o singură agenție. Acest proces este aprobat de REBIUN și CODIBUCE în luna mai a acestui an, când 72 de bibliotecă făceau parte din rețea și, în același timp, este aprobat noul regulament.

Revenind la Planul strategic al Universității din Granada, același capitol intitulat „*Analiză și diagnoză*”, la punctul 4.4.5. *Indicatori de resurse*, prevede: „**F3: Disponibilitatea locurilor în bibliotecă.** Numărul locurilor în bibliotecă trebuie să fie proporțional cu numărul de studenți înscriși în cadrul Universității. Se va face o analiză a numărului posturilor de lectură simultană utilizate în bibliotecă, săli de lectură și necesarul de personal de bibliotecă într-o zi.”

F4: Disponibilitatea de posturi IT. Numărul locurilor disponibile sub formă de terminal IT sau spații pentru calculatoare în bibliotecă trebuie să fie proporțional cu numărul de

studenți înscriși în cadrul Universității, dar nu mai mult de trei schimburi/zi” [10].

Același plan strategic face o prezentare a posturilor de bibliotecă existente analizând comparativ numărul personalului din alte bibliotecă universitare raportat la numărul studenților înscriși în acele instituții de învățământ și se constată faptul că personalul este restrâns din punct de vedere numeric față de necesar și se face propunerea suplimentării acestuia în funcție de bugetele viitoare. Acesta este unul din cele mai cuprinzătoare planuri strategice și se constată că nu lasă descoperit niciun domeniu.

Să ne îndreptăm atenția spre un plan strategic al unei instituții de învățământ superior din Franța și vom face referire la Universitatea din Paris-Val-de-Marne, care organizează cursuri de licență pentru șase specializări: Administrație și relații internaționale, Drept, Economie și contabilitate, Literatură, limbă, științe umaniste și științe sociale, Științe și tehnologie, Științe și tehnici ale activității psihice și sportive. Planul său strategic pentru anii 2009-2012 [11], aprobat la 11 aprilie 2008, prevede la pagina 17 următoarele: „*se va crea Centrul Multidisciplinar de la Créteil (CMC), viitoarea „Casă a mediului” care trebuie să facă mai vizibil și mai eficient, sectorul de Știința Mediului. În acest context, proiectele de extindere a CMC și de creare a unei bibliotecă universitare noi sunt instrumente pentru a sprijini instruirea de calitate pentru o cercetare de excelență.*”

Următorul paragraf referitor la bibliotecă se află la pagina 59 și subliniază faptul că Universitatea a obținut printr-un proiect fonduri de la Centrul de Programe și Finanțare pe Regiuni (CPER) și o parte a acestor fonduri vor fi folosite pentru extinderea bibliotecă universitare și realizarea unui Site.

Un întreg Capitol III, de la pagina 129 la 134, face referire la Politica de documentare pentru cercetare. Se dorește înființarea unui Serviciu Comun de Documentare (SCD) cu următoarele misiuni: informarea studenților, profesorilor, cercetătorilor și altor categorii de personal; informarea și documentarea locală sau la distanță în funcție de nevoi; formarea specialiștilor în informare; difuzarea și valorificarea publicațiilor universității. Principala

■ Mutații produse la nivelul învățământului universitar și influența acestora asupra structurilor deținătoare de informații ■

misiune a Serviciului Comun de Documentare, parte componentă a bibliotecii universitare, este aceea de a contribui la sporirea calității formării studenților și doctoranzilor.

Dezvoltarea politicii documentare în următorii 10 ani trebuie să răspundă următoarelor cerințe:

- alinierea la structura Universității din Paris;
- ameliorarea condițiilor de studiu din bibliotecă;

- constituirea unui parteneriat cu centrul de cercetare al Institutului Universitar de Formare a Specialiștilor;

- susținerea unui plan de achiziții de documente necesar mediului formării și cercetării universitare.

Cele cinci acțiuni prioritare sunt:

1. Dezvoltarea ofertei documentare;

2. Transformarea serviciilor și resurselor documentare pentru ca acestea să devină mai accesibile utilizatorilor;

3. Sistematizarea formării documentare într-un curs finalizat prin licență, și calificarea referenților în scopul dezvoltării abilităților lor documentaristice;

4. Difuzarea și valorizarea publicațiilor universității;

5. Diversificarea competențelor personalului și ameliorarea organizării interne în contextul sporirii necesarului de personal înalt calificat.

Obiectivele principale ale dezvoltării acestui nou serviciu sunt menționate într-o *Cartă a documentării* care se află în corelație cu *Planul de Dezvoltare a Colecțiilor pe Sectoarele Curriculare Principale*.

Totodată, politica serviciilor oferite utilizatorilor urmărește și evaluarea structurii acestora. *Serviciul Comun de Documentare* este angajat în stabilirea regulilor pentru satisfacerea necesarului de informare a utilizatorilor. Între 2009-2012 va participa la dezvoltarea calitativă a LIBQUAL, demers ce se va realiza în cooperare cu alte biblioteci universitare din Franța.

În scopul transformării resurselor documentare (pentru ca acestea să devină mai accesibile) se va achiziționa Sistemul integrat de Bibliotecă Aleph500 și Portalul Documentar Mercure (Metalib/SFX). Toate aceste demersuri se întreprind pentru a oferi servicii mult mai individualizate, prin integrarea resurselor într-o

bază de date cu o interfață prietenoasă regăsită într-un site pilot accesibil și prin intermediul undelor radio (RFID).

Un alt element care atrage atenția este acela că în prezent 1000 de utilizatori sunt deserviți de 2,36 bibliotecari, deși media în cadrul bibliotecilor universitare este de 2,75 bibliotecari la 1000 de utilizatori. În perspectivă, se urmărește grație fondurilor obținute prin proiecte, să se mărească de șase ori suprafața utilă a bibliotecii (1500 m² față de 250 m² actuali) și să crească numărul bibliotecarilor (3 la 1000 de utilizatori). Fără nicio îndoială acesta este unul dintre cele mai cuprinzătoare planuri strategice, un plan care nu lasă nelămurit niciun aspect al viitoarei configurații a bibliotecii.

Universitatea din Manchester, din Marea Britanie, care se află în topul 25 al universităților lumii, are un *Plan Strategic de Dezvoltare a Universității până în 2015* [12]. La pagina 7 este subliniat faptul că „*Biblioteca Universitară John Rylands este una din cele mai mari biblioteci de cercetare, care deține mai mult de 4 milioane de cărți tipărite, peste 40.000 e-jurnale, 500.000 e-books, câteva sute de baze de date și multe colecții speciale. Universitatea trebuie să se bazeze pe aceste puncte forte și să se asigure că, în termeni de cercetare și putere de impact, biblioteca devine unul din cei mai importanți vectori profesionali și de imagine ai universității.*”

Universitatea din Manchester se implică în furnizarea de servicii info-documentare studenților și altor tipuri de utilizatori pentru a le îmbunătăți abilitățile necesare atingerii performanțelor intelectuale și profesionale. biblioteca universitară oferă servicii de calitate superioară mai ales în domeniul documentelor în format electronic. În același document se prevede că biblioteca universitară este un punct strategic și că se urmărește stabilirea unei conexiuni permanente cu alte biblioteci și centre culturale importante.

Universitatea din Jyväskylä, Finlanda are un *Plan Strategic pentru anii 2009-2012* [13], unde în capitolul „*Studiu al Infrastructurii*” subliniază faptul că biblioteca universitară are o bază de date actualizată, de calitate superioară, echipamente și personal care poate valorifica la maxim aceste resurse. Într-un alt paragraf, la

■ Mutații produse la nivelul învățământului universitar și influența acestora asupra structurilor deținătoare de informații ■

pagina 38, se subliniază faptul că biblioteca are misiunea de a dezvolta o rețea de servicii în scopul de a valorifica în mod eficient resursele existente. De asemenea, biblioteca trebuie să ofere noi servicii integrate, precum și să se dezvolte platforma de E-Learning a Universității, dar și biblioteca virtuală. Este obligatorie dezvoltarea serviciilor online și înființarea *Sălii de comunicare și dezvoltare a regiunilor*.

Consortiul Rectoratelor din Universitățile Elveției (CRUS), - din care fac parte Universitatea Basel, Universitatea din Berna, Universitatea din Freiburg, Universitatea din Geneva, Universitatea din Lausanne, Universitatea din Lucerna, Universitatea din Neuchâtel, Universitatea din Zürich, Universitatea St. Gallen, Universitatea Italiană, ETH Zürich și EPFL Lausanne -, a adoptat un *Plan Strategic Comun* al acestor universități pentru anii 2008-2011 [14]. Prioritățile învățământului universitar elvețian pentru următorii ani sunt: extinderea accesului la informații științifice electronice, facilitarea schimbului interbibliotecar, întocmirea unui plan de achiziții comun pentru dezvoltarea resurselor pedagogice și educaționale, dezvoltarea E-learning-ului prin intermediul bibliotecii.

IV. Planurile strategice ale universităților românești și structurile info-documentare

Incursiunea noastră în planurile strategice ale universităților ajunge pe tărâm românesc și ne îndreptăm atenția asupra *Planului Strategic Instituțional al Academiei de Studii Economice din București pe perioada 2004 - 2008* [15] unde biblioteca apare menționată în următoarele paragrafe: „*Folosirea judicioasă a timpului de învățământ și învățare, cu tendința creării masei critice pentru pregătire activă - extensivă și intensivă - care presupune rediscutarea numărului săptămânal de ore didactice și de pregătire individuală, mărirea duratei orei didactice și extinderea serviciilor universitare (bibliotecă, laboratoare, studiu individual), inclusiv în zilele de sâmbătă și duminică.*” (p.9)

„*Extinderea angajării studenților în diverse servicii din ASE: bibliotecă, tipografie, rețele de calculatoare, laboratoare, servicii sociale etc.*” (p.12).

„*Extinderea serviciilor bazate pe carduri (bibliotecă, centre de copiere, acces în cămine etc.)*.” (p.22)

„*Revederea întregului sistem de taxe și tarife, astfel încât, pe de o parte, unele compartimente să se autofinanțeze prin propriile servicii iar, pe de altă parte, să asigurăm fiecărui student un pachet bine precizat de servicii gratuite sau incluse în taxa anuală, în cadrul căruia preconizăm examenele normale, examenele pentru mărirea notei, eliberarea diplomei de absolvire, eliberarea adevărurilor normale de student, accesul la biblioteca clasică și virtuală, accesul pentru un timp contorizat la Internet etc.*” (p.25)

Programul Strategic al Universității Babeș-Bolyai din Cluj (2007-2011). O universitate performantă și competitivă [16] cuprinde următoarele: „*Biblioteca Centrală Universitară și bibliotecile din rețeaua Universității Babeș-Bolyai își vor constitui bazele de date electronice cu informații referitoare la cărțile și periodicele pe care le dețin; se extinde conectarea catedrelor la rețele bibliotecare internaționale și accesul online la literatura de specialitate; rețeaua bibliotecilor specializate din facultăți se reevaluează și extinde la nivelul nevoilor actuale; rețeaua de biblioteci a Universității Babeș-Bolyai se extinde; bibliotecile se reorganizează pe regula accesului liber la rafturi.*” (p.10)

Pe site-ul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași se află doar un extras din *Planul Strategic al Universității "Alexandru Ioan Cuza" Iași - 2003 - 2007* [17], iar biblioteca apare menționată doar în următoarele puncte: „6. Servicii computerizate de informare privind: activitatea și programele didactice; **bibliotecă**; comunicarea (E mail).” (p.10)

„*Crearea pentru studenți a unor locuri de muncă în regim de "part time", pentru diferite servicii în spațiul universitar (documentare, servicii de bibliotecă, fișare de materiale necesare procesului didactic și de cercetare științifică, activități de secretariat la nivelul catedrelor etc.), după modelul practicat pe scară largă în universitățile europene și americane. În felul acesta s-ar putea degreva și personalul didactic de foarte multe activități cu caracter pur*

■ Mutații produse la nivelul învățământului universitar și influența acestora asupra structurilor deținătoare de informații ■

administrativ, care fărâmițează și consumă timpul de lucru.”(p.10)

Planul Strategic Instituțional al Universității de Vest din Timișoara [18] este cel mai cuprinzător, prin faptul că un întreg capitol VIII, intitulat „Strategii privind informația, documentarea și bibliotecile” face o analiză a situației actuale a Bibliotecii Centrale Universitare și stabilește viitoarele obiective strategice ale acesteia.

Un singur punct al Planului Strategic al Universității Transilvania din Brașov, pentru perioada 2004 - 2008 [19] face referire la activitatea info-documentară, și anume punctul d al Obiectivului Strategic nr.8: „d) Îmbunătățirea continuă a bazei documentare din bibliotecile universității și a accesului la aceasta.”(p.13)

Este de remarcat faptul că Planul Strategic al Universității din Petroșani cuprinde de asemenea, un întreg Capitol 10 numit Strategia privind informația, documentarea și bibliotecile [20] cu următorul cuprins: „**Strategia de introducere la nivel cât mai extins a rețelelor de INTERNET și E-MAIL**”.

„În vederea asigurării accesului la serviciile INTERNET și E-MAIL al cadrelor didactice, studenților și al personalului tehnic și administrativ se va asigura conectarea la rețeaua INTRANET a Universității și la rețeaua telefonică internă a catedrelor, laboratoarelor, decanatelor și spațiilor administrative. Crearea rețelelor de comunicație între toate compartimentele Universității. Asigurarea posibilităților de schimb de informații și partajare a resurselor precum și ierarhizarea accesului la informații se va realiza prin implementarea unui sistem de comunicații stabil și sigur între compartimentele Universității bazat pe rețeaua INTRANET și rețeaua telefonică internă, crearea de pagini WEB personale ale cadrelor didactice, publicarea pe pagina WEB a Universității. Crearea unor noi documente de propagandă a Universității în țară și străinătate (pagină web, editarea de publicații informative, ziare etc.).

În vederea popularizării imaginii Universității se va acționa prin:

- întreținerea și dezvoltarea paginii web existente și prin extinderea hiperlink-urilor cu paginile web ale facultăților, catedrelor și

cadrelor didactice;

- permanentizarea editării periodice a broșurii de prezentare a universității și a anuarului în limbile de circulație internațională;

- îmbunătățirea ținutei grafice și a conținutului buletinului informativ al Universității și extinderea sferei sale de difuzare.

Crearea unor posturi de radio locale.

Se prevede extinderea programelor destinate colectivității academice în cadrul emisiunilor unor posturi de radio și TV locale și regionale.

Planul de trecere la gestionarea globală la nivel de Universitate prin realizarea unor baze de date concepute modular pe tematici. În acest sens se va implementa o bază de date modulară referitoare la următoarele domenii:

-curricula universitară;

-evidența studenților;

-personal, normare, salarizare;

-financiar-contabil;

-investiții mijloace fixe, consumuri materiale.

Strategia de informatizare a bibliotecilor

În vederea creșterii eficienței și operativității activității de informare și documentare, precum și a activității de achiziție și gestionare a fondului de publicații se va acționa prin:

-crearea bazei de date bibliografică (catalogarea fondului de publicații existent și întreținerea bazei de date realizate);

-informatizarea activității de achiziție și analiză a ofertei de publicații;

-informatizarea evidenței activității de împrumut;

- informatizarea documentării catedrelor;

- informatizarea activității de documentare;

-conectarea sistemului informațional al statisticii la pagina Web a Universității.”

În mod cert este unul dintre cele mai bine conturate planuri strategice analizate până acum.

V. Concluzii

În concluzie, putem spune că dacă pe plan european mai toate planurile strategice ale universităților pun în discuție și încearcă să rezolve problemele stringente ale activității info-documentare și dovedesc că înțeleg importanța bibliotecii pentru procesul instructiv-educativ și de cercetare, pe plan național mai sunt încă multe de făcut. Multe instituții de învățământ superior

■ Mutații produse la nivelul învățământului universitar și influența acestora asupra structurilor deținătoare de informații ■

de stat nu au planul strategic pe site sau nu este actualizat site-ul, iar acolo unde acesta există referirile la activitatea info-documentară și problemele acesteia sunt vagi sau inexistente.

În privința învățământului particular am accesat site-urile Universității Spiru Haret, al Universității Ecologice, al Universității Dimitrie Cantemir și nu am găsit planurile strategice. Doar Facultatea de Finanțe și Contabilitate din cadrul Universității Nicolae Titulescu are afișat Planul strategic pentru anii 2007-2012 [21], dar referirile la bibliotecă sunt foarte vagi.

Planul Strategic al Universității trebuie să traseze direcțiile de dezvoltare ale fondului info-documentar, utilizarea eficientă a resurselor financiare atât bugetare, cât și extrabugetare și reorientarea unei părți semnificative din acestea către bibliotecă pentru achiziționarea de baze de date și echipamente IT, să definească direcțiile de dezvoltare ale bibliotecii pentru perioada stabilită, ținând cont de posibila dezvoltare viitoare a societății în România și spațiul european în următoarea decadă, a evoluției universității ca instituție în general. În contextul actual, opțiunea universităților este aceea de elabora un document programatic de politică universitară, un plan strategic, aceasta cu atât mai mult cu cât învățământul superior contemporan se confruntă cu transformări fără precedent.

Spațiul apropiat în care ne definim ca universitate și în care relaționăm este cel regional (regiunea de Nord-Vest), național (România) și internațional (Europa Centrală și de Est). Datorită globalizării, mobilității crescute, universitatea nu se mai poate consemna numai la spațiul imediat adiacent ci se relaționează cu întreg mapamondul. Totuși, trăim fizic, în spațiul largit al Europei Centrale și de Est, la care trebuie să facem referire în mod special.

Strategia proiectează viitorul universității și este esențial să fie luați în considerare toți coparticipanții la viața universitară: corpul profesoral, conducerea executivă de nivel superior a universității (rectori, prorectori, decani, prodecani, directori administrativi), Senatul și consiliile profesoriale, studenții, sindicatele, Ministerul Educației, Cercetării și Inovării, aparatul administrativ al universității și nu în ultimul rând firmele și companiile multinaționale interesate să investească în

învățământ pentru ca în viitor să angajeze absolvenții universităților. În aceste planuri strategice este esențial să se regăsească structurile info-documentare fără de care universitatea nu își poate desfășura activitățile de învățământ și cercetare. Bibliotecile contribuie alături de universitate la formarea unor elite și a unor lideri de opinie responsabili, toleranți, având o viziune democratică și deschidere pentru nevoile tuturor cetățenilor. De asemenea contribuie la formarea unor creatori de cultură, capabili să îmbogățească conținutul ideatic și imagistic al lumii în care trăim, să experimenteze și să inoveze, fiind un generator de cultură care stabilește tendințe și formează gustul și percepția artistică a unor întregi generații. Prin colecția valoroasă pe care o pune la dispoziția utilizatorilor săi, biblioteca contribuie și la formarea și promovarea celor mai buni cercetători, recunoscuți pe plan mondial prin rezultatele muncii lor.

NOTE

1. **NEGROPONTE, Nicholas.** *Era digitală.* București: Editura Bic All, 1999. p.3
2. **NICOLESCU, Ovidiu.** *Strategia universității. Metodologie și studii de caz.* București: Editura economică, 2007. p.71
3. http://www.unwe.acad.bg/?lang=en&page_id=68
4. http://www.jcu.cz/documents/strategic_plan/folder.2005-11-08.8072427611/
5. Idem. p.33
6. Ibidem. p.37
7. http://www.unizg.hr/fileadmin/rektorat/dokumenti/statut/Istrazi_vacka_strategija_2008-2013.pdf, p.6
8. http://www.ugr.es/~virepe/borrador_plan_estrategico/epigrafe2.pdf
9. http://www.ugr.es/~virepe/aprobado-plan_estrategico.htm, p.94
10. http://www.ugr.es/~virepe/borrador_plan_estrategico/epigrafe4.pdf, p.31

■ Mutații produse la nivelul învățământului universitar și influența acestora asupra structurilor deținătoare de informații ■

11. http://www.univ-paris12.fr/31381967/0/fiche_document/&RH=UNI_QUA&RF=UNI_QUA
12. <http://www.manchester.ac.uk/medialibrary/2015/2015strategy.pdf>
13. <http://www.jyu.fi/hallinto/suunnittelu/tts/tts/tts20092012.pdf>
14. <http://www.crus.ch/dms.php?id=875>.
15. www.ase.ro/site/despre/management/fisiere/pdf/planuri/strategia%20_ASE.pdf
16. www.ubbcluj.ro/ro/regulamente/plan-strategic.pdf
17. <http://www.uaic.ro/uaic/bin/download/University/Documente/planstrategic.pdf>
18. www.uvt.ro/rapoarte/planstrategic2003-2007.pdf
19. <http://www.unitbv.ro/LinkClick.aspx?fileticket=VFEDjRmI8IM%3d&tabid=721&language=ro-RO>
20. <http://www.upet.ro/files/plstrategic/p10.pdf>, pp.23-24
21. <http://www.univnt.ro/ro/regulamente.html>
3. **NICOLESCU, Ovidiu.** *Strategia universității. Metodologie și studii de caz.* București: Editura economică, 2007.

WEBGRAFIE

- www.ase.ro
- <http://www.crus.ch>
- <http://www.jcu.cz>
- <http://www.jyu.fi>
- <http://www.manchester.ac.uk>
- <http://www.uaic.ro>
- www.ubbcluj.ro
- <http://www.ugr.es>
- <http://www.unitbv.ro>
- <http://www.univ-paris12.fr/>
- <http://www.univnt.ro>
- <http://www.unizg.hr>
- <http://www.unwe.acad.bg>
- <http://www.upet.ro/files/plstrategic/p10.pdf>
- www.uvt.ro
- www.uvt.ro

BIBLIOGRAFIE

1. **CARR, Reg.** *The academic research library in a decade of change.* Oxford: Chandos Publishing, 2007
2. **NEGROPONTE, Nicholas.** *Era digitală.* București: Editura Bic All, 1999.

Autoarea

Drd. Teodora Fîntînaru este director al Bibliotecii Județene „Duiliu Zamfirescu” din Focșani.
E-mail: fintinaru_teodora@yahoo.com

Abstract

Plecând de la ideea unei paradigme extinse a livrescului, care cuprinde diferite contexte și scenarii lectoriale specifice spațiului privat de acum câteva secole, textul de față prezintă **cartea** în sugestive ipostaze iconografice, care pot oferi informații prețioase despre mentalitatea, civilizația și istoria epocii. Textul este o primă parte a unui studiu în care cartea - locul acesteia, gestică lecturii, momentele cititului, vecinătățile acestuia, barierele lecturii, accesoriile, efectele lectoriale ș.a., din numeroasele reprezentări plastice ale vieții private - nu are doar rol decorativ, ci poate avea și funcție de instrument credibil într-o istorie a fragmentarului cotidian.

Cuvinte-cheie: *carte și mentalități; iconografia cărții; cartea în spațiul privat; paradigma livrescului; lectura în arta plastică*

Starting from the idea of an extended paradigm of the reading, which contains different contexts and scenarios of specific readings in the private space from a few centuries ago, this text presents the book in suggestive iconographic aspect, offering precious information about the mentality, the civilization and history of the epoch. The work is just a first part of a whole study in which the book - its place, the gestures and the moments of reading, its surroundings, its frontiers, its accessories, its effects over the reader (of the numerous plastic representations of private life) - doesn't have only a decorative role, but also a function of a credible instrument in a history of everyday fragmentariness.

Keywords: *book and mentalities; book's iconography; the book in private space; reading paradigm; the reading into the plastic art*

Câți dintre cei care au privit, chiar numai în excelente reproduceri, pictura *Bancherul și soția lui* (1514), semnată de Quentin Metsys (fig.1), nu au simțit că tabloul nu numai arată ceva dar el și spune parcă ceva, dincolo de panotajul său coloristic, de punerea în scenă a personajelor în maniera renescentistă a picturii de gen, a unei obișnuite scene de familie, la început de secol XVI ?

Născut cu o sută de ani înaintea lui Vermeer, prieten cu Erasmus, căruia i-a pictat un portret la fel de celebru ca acela al lui Holbein cel Tânăr, Metsys inovează nu numai prin elementele de mobilitate ci, poate mai important, prin expresivitatea nuanțată psihologică pe care o imprimă portretelor sale. Aceasta și face ca în ansamblul pictat, mai sus amintit, piesele de interior și cuplul, surprins într-un instantaneu ținând de ocupații uzuale, să sensibilizeze nu atât competența noastră estetică dar, mai ales, să stimuleze *privirea afectiv-imaginativă* și să transforme pactul vizual între tablou și privitor într-o perifrază narativă. Această atitudine vizual-intelectivă îl determină pe privitor să intre în operă, îl invită să coopereze cu ea, să o cucerească și să se lase cucerit de ea.

Delimitând un spațiu privat, al intimității familiale, suprapunerea celor cinci planuri: al ușii întredeschise, din fundal, al celui al orizontalității polițelor sprijinite de obiecte diverse, din care multe sunt cărți și poate registre sau inventare, creând privitorului imaginea unui *styl life* incipient, planul cuplului, ca element central, care echilibrează coloristic și vertical compoziția, planul obiectelor care desemnează ocupațiile de bază sau de moment ale celor doi și, în sfârșit, cel al oglinzii rotunde din prim-plan, retrovizoare doar pentru privitor, toate creează o incursiune în dimensiunea culturală, istorică a vremii, în fapt o proiecție într-un fragment de mentalitate. Într-un anumit spațiu al locuinței și într-un anumit moment al zilei, fără îndoială nu întâmplător, bancherul, sau cămătarul își numără, verifică, cercetează bunurile, în timp ce soția sa citește, alături, amândoi concentrându-se, dintr-odată, pe un element surpriză oferit de cântărirea monedelor. Privitorul devine spectator, insinuându-se la nivelul curiozității și al

demersului imaginativ într-un cronotop familial, instituind ad-hoc o istorie a fragmentarului, a evenimentului suspendat într-un timp artistic, istoric familial și, totodată, macroistoric.

Dintre toate obiectele distribuite echidistant, într-o estetică a simplității, amintind de nișele cu obiecte și cărți ale medievalității - va mai dura până când estetica luxului, din sec. al XVII-lea, avea să devină dominantă - cartea, fără îndoială o *livre d'heures*, cu încuietoare, inițială miniată la pagina care tocmai a fost citită și cu o gravură a Madonei cu pruncul pe o pagină următoare este, dintre toate obiectele reprezentate în tablou, cel mai bine pusă în valoare artistic. Cu toate acestea, la un moment dat, lectura este deturnată, în favoarea spontanului spectacol profan al banilor numărați, pagina cărții rămânând într-un echilibru precar, abia stăpânit de cititoare. Preț de câteva secunde, poate, sacrul plătește tribut materialității celei mai desacralizante cu putință. Sunt aici reflexele unei prosperități urbane în plină epocă a afirmării renașterii, abia insinuând o idee moralizatoare, la mai puțin de trei ani distanță de afișarea celor 95 de teze ale lui Luther?

Livrescul - extinderi semantice

Și totuși, ce îi spune privitorului contemporan gestul întârzierii lecturii (și nu în lectură), când un mic fapt divers suspendă lectura devoțională, puternic personalizată prin însăși misiunea ei, transformând cartea din pandant spiritual, într-un simplu obiect aflat la îndemână? Dar nu suferă chiar lectura de acest tip, în apropierea unei îndeletniciri nici măcar pitoresc domestice ci a uneia agresiv profane, ținând de lumea exterioară, mercantilă și dominatoare a banului, nu suferă această lectură devoțională, de o contaminare a cotidianului, restructurând spațiul și actul privat al lecturii, conotându-l, multiplicându-i valențele?

Iată, cartea, cu avatarurile ei ținând de livrescul - în sensul de sumă de obiecte, reprezentări, practici lectoriale și relațiile de determinare sincronă și diacronică dintre acestea -, cartea, obiect devenit imagine, întâlnește în toate modurile de exprimare plastică, din vechime și până astăzi, și-a construit, de-a lungul propriei istorii, inclusiv prin impresionanta sa

prezență iconografică, proteice dimensiuni empatice axiologice, purtătoare de gir sapiențial dar și de emblemă socială și individuală, secvențial istorică ori afectivă.

Cartea, ca și alte obiecte, uneori doar vagi detalii ale acestora, amprentate iconografic, se transformă, astfel, dintr-un obiect al contemplației estetice, într-un posibil *hic incipit* al mentalităților, al vieții deduse în imaginar, prin calitatea ei de martor credibil și constant, decodor al sensibilităților istorice și culturale.

Mai puțin autonomă iconografic, ca subiect de sine stătător în artă, dar marcă incontestabilă a particularizării unui spațiu, a unei persoane sau a unui grup, a unei ideologii sau a unui mesaj care depășește limitele convenționalului livresc, cartea contextualizează, devenind, după caz, în diferitele ipostaze iconografice în care este prezentă, un atribut artistic indispensabil, obligatoriu sau dezirabil, un instrument, un ornament sau o podoabă, toate, purtătoare de informații despre lumea nevăzută din spatele, din umbra miniaturii, a gravurii, a atâtor naturi moarte sau lucrări plastice realizate mai aproape de timpurile noastre în care cartea este prezentă.

Cât privește *intrarea în operă* a privitorului, ea se datorează depășirii pragului de tangențialitate senzorială, vizuală, transformând privitorul, în receptor privilegiat, adică acela care își asumă, în cazul nostru, pentru carte și paradigma ei de semnificare, decodarea *bibliotoposurilor iconografice*.

Astfel, tabloul - numind sub acest termen generic reprezentarea cărții și a livrescului indiferent de tipul de suport care ne interesează aici, miniatură, gravură, pictură - devine o *metaimagine*, o aplicație în ecorșeu a unei *lecturi a imaginii*. În fapt, este vorba de un excurs iconografic, atingând granițe multidisciplinare și implicând, prin carte, ca subiect al analizei iconografice, *livescul ca paradigmă a lecturii*.

Înțelegem prin *livescul*, pe de o parte *tot ce ține de reprezentarea cărții și a practicilor lecturii - locul acesteia, gestica lecturii, momentele cititului, vecinătățile acestuia*, dar și *tipuri de cititori - în sensul generic al termenului, scenarii lectoriale, evoluții tematice ale câmpului lectorial, barierele lecturii, instrumente, accesorii, efecte lectoriale* ș.a.

Livrescul capătă astfel, greutate conceptuală

- cu această nouă înfățișare denotativă vom opera în acest fragment de studiu -, ținând nu numai de o „etnologie a literaturii” [1] ci și de o posibilă *etnologie a lecturii* în sensul general al termenului. Construindu-și propriul statut în istoria mentalităților, categoria livrescului împrumută o parte din instrumentele acestei discipline : „elle s'intéresse aux livres en tant qu'objets matériels plus qu'aux „œuvres”, à la lecture en tant que pratique matérielle plus qu'à l'écriture au à la „création”, au public plus qu' à l'auteur” [2].

Această viziune globală a livrescului, conferă mai ales cărții, rolul „atributului iconografic” [3] din heraldică și se va referi aici, la diferitele aplicații iconografice ale cărții în pictură, ca obiect care delimitează sau nu, un spațiu privat determinat sau improvizat, care se află în compania cititorului sau nu, și care poate construi și ierarhiza ceea ce Michel Pastoureau definea drept o „societate iconografică” plecând de la diversitatea și conglomeratul de atribute iconice expuse într-o obligatorie logică a imaginii [4].

Mutatis mutandis, această societate livresc-iconografică, circumscrisă unui scop artistic, arată și ea, alăturându-se diferitelor instrumente de aprofundare a mentalităților, cum, în succesiunea lor, generațiile „și-au putut îmbogăți și corecta cunoștințele (...) informându-se asupra modului în care teme sau concepte specifice au fost exprimate *prin obiecte și evenimente* (sublinierea noastră), în condiții istorice diferite” [5].

Biblioestetica

Receptarea, ca factor axiologic determinant are, astfel, o componentă ținând de *receptarea estetică*, adică de acomodarea frumosului artistic cu simțurile noastre prelucrate sau nu pentru confruntarea estetică, și o componentă ținând de *receptarea creativă, interpretativă*, la care invită caracterul deschis, liber, al artei în sens hegelian.

În acest fel, posibilitatea unei structurări taxinomice, din punctul de vedere al unei dependențe reciproce imagine livresc-artistică/receptor, conduce la o suplimentară

argumentare în favoarea *biblioesteticii*, ca disciplină a bibliologiei.

Cum cartea este un produs al spiritului neliniștit și creator, rămâne de văzut în ce contexte, de ce și pentru cine, când și unde ea însăși subiect al artei, dublu produs, așadar, al scriitorului și al artistului dar și al epocii a fost exploatată estetic și pusă în valoare completând, înnoind teme și motive iconografice contribuind astfel, la dezvoltarea unor fragmente de viață și de istorie culturală prin *prezența ei numeroasă și continuă*, nu întâmplătoare, în toate categoriile de reprezentări ale artei.

Ne-au atras atenția multele ipostaze ale cărții și livrescului în pictură, frecvența mare a acestora, repetitivitatea și distributivitatea unor teme asemănătoare în diferite arii culturale și diferitele valorificări artistice, explicabile prin evoluție și extensie cultural-geografică.

Principiul cantitativului, semn al unui expresiv și în creștere fenomen cultural este, cel puțin pentru aria vest-europeană, un principiu a cărui „folosire rațională permite cartografierea inegalei repartiții a obiectelor și a practicilor, semnalează preferințele și absențele, reperează relațiile și regularitățile” cum aprecia Roger Chartier, cu trimitere la fenomenul lecturii [6], și, nici în abordarea iconografică a livrescului, lucrurile nu par a fi cu totul diferite.

Prezențe ale cărții în arta plastică

Se impune, de la început, o dublă abordare: cartea ca *obiect de artă*, ceea ce înseamnă că se poate vorbi de o estetică propriu-zisă a cărții în ansamblul său, ajungându-se pînă la statutul ei, sublimat artistic, de valoare bibliofilă, de obiect de lux și cartea ca *subiect în artă*, ca subtemă în iconografia livrescului, cu deosebire cea prezentă în pictură, deși prezența cărții în sculptură, pictura murală, pictura icoanelor, arhitectură sau alte forme de artă nu e deloc de neglijat.

În incursiunea iconografică printre secolele artei occidentale vom surprinde aici, cartea ca subiect în artă, în genuri ca *natura moartă, portretul feminin și masculin și în scenele de grup*, toate contribuind la edificarea unei istorii vizuale a cărții.

Cărțile și natura moartă

Il Cinquecento este secolul care a consacrat, ca gen, *natura moartă*, cu veche tradiție de altfel, fixând rolul *obiectului* în pictură, prin reprezentativitate, diversitate și răspândire. Este meritul Nordicilor de „a ridica pictura de obiecte de la rangul de decor - al unui perete, al unei mobile sau al unei cărți - la acela de tablou independent” [7]. Considerată multă vreme drept categorie minoră, natura moartă prezintă obiectele care, „fără a se afla chiar în dezordine, se găsesc, totuși, într-o nepăsare întâmplătoare și plăcută” [8], cartea având un loc, dacă nu privilegiat, în orice caz destul de des întâlnit, alături de fructe, vânat, pești, flori, ceasornice, cupe, cuțite, coșuri, tipsii, obiecte de cult și multe altele.

Așezate pe console, în dulapuri, nișe, biblioteci și, cel mai adesea, pe masă - „catalizator compozițional și social” [9], cărțile ilustrează un motiv pictural întâlnit frecvent ca accesoriu livresc al portretelor sau în scene de familie, de grup sau scene cu subiecte religioase.

Natura statică aparținând Școlii flamande de la sfârșitul sec al XV-lea, *Cărți și lighean într-o nișă*, 1480 (fig.2), reprezintă o grupare de obiecte necesare exercițiului liturgic: în prim plan se află ligheanul în mijlocul căruia este așezat, într-un echilibru perfect vasul euharistic și, ca într-o ierarhizare firească, în nișa de format clasic, pe poliță sunt prezentate numeroase cărți, așezate fără o ordine anume. Ele diferă ca mărime, sunt așezate orizontal, iar deasupra lor, cea mai mare și, probabil, cea mai importantă dintre ele este deschisă într-o poziție neverosimilă, autorul intenționând să atragă atenția asupra frecvenței folosiri a acesteia ori chiar asupra unui text anume. În orice caz, tehnica *trompe d'œil* creează un echilibru perfect de lumini și umbre, grupul de cărți fiind cel mai bine pus în evidență prin lumină și poziția centrală pe care o ocupă. Draperia din dreapta este trasă pentru a descoperi privirii aceste cărți, însăși existența ei dovedind nu numai ideea de protecție, de barieră, de evitare a expunerii în fața unui ochi profan, ci și pe aceea de valoare intrinsecă a micii biblioteci de nișă.

De cărți, atârnă ca un memento, o filacteră, cu un text pe o coloană, accesoriu vizual întâlnit frecvent și în portretele sfinților. Modul său de

așezare, poziția atârândă, efect baroc des întâlnit în astfel de reprezentări, sugerează fragilitatea interdependenței dintre lucruri. Utilitatea ia locul decorativului, obiectele încadrându-se în categoria celor ritualice. Nimic aici din naturalismul baroc al naturilor moarte inspirate din prețiozitatea și intensitatea coloristică a celor din secolul al XVI-lea și al XVII-lea, destinate desfătării simțurilor.

Aspectul este oarecum ascetic dar mai puțin sever, totuși, ca în *Nișă cu obiecte de cult* - pictură murală, 1489, (fig.3), unde cele două cărți, sunt așezate tot în partea posterioară a imaginii, iar una este așezată înclinat, peste cealaltă, cu fața la privitor, modalitatea de prezentare și chiar expunerea însăși, inducând privitorului ideea de importanță a obiectului, de punere în valoare prin acest artificiu al unui discret spectacol vizual.

Un alt tip de naturi moarte în care apare cartea este cel al *Vanităților* „a căror concepție e pe de-a întregul intelectuală” [10], acestea fiind o alegorie a adagiului *memento mori* susținut și încurajat de mișcarea Contrareforme. Printre atributele vanităților sunt coșul cu fructe în descompunere, clepsidra, fluturile, obiecte cu simbolistică transparentă, cum se va vedea mai jos și, desigur, cărțile, care sugerează fie limitele lecturii, de vreme ce sunt așezate, de exemplu, sub un craniu, fie, dimpotrivă, sugerează că lectura, dincolo de elementele descompunerii materiale, este singura care salvează, întreține spiritul, și interpretările ar putea continua.

Tema vanității reprezintă, astfel, „una dintre expresiile cele mai eficiente ale credinței austere și ale profunde neliniști religioase din secolul care a auzit de glasul lui Shakespeare, al lui Milton și al lui Pascal” [11].

Aceiași temă este tratată într-o manieră barocă, pe deplin livrescă, fascinantă pentru un privitor contemporan saturat de tentația hipertextului, în *Vanitatea* semnată de Lucas de Leyde, sec. XVI, (fig.4), care tratează tema degradării, a descompunerii vieții creând privitorului contextul vizual al grămezii de cărți uzate, așezate în dezordine pe o masă, camuflând, poate, o întrebare retorică de genul *qui prodest*. Peste această masă amorfă de cărți, pe o policioară simplă, un bust și un cap în miniatură, sculptate într-o poziție meditativă și o sticlă -

efect baroc prin însăși fragilitatea sa, completează această scenă a finitudinii.

Nimic din toată această subtilitate pe care o pot exprima obiectele determinate de un mereu prezent *mal de siècle* în *Devant de cheminée: le Tabouret de laque*, sec. XVII, (fig.5), pictat aproape un secol mai târziu, într-o tentă temperat manieristă, de francezul Jean-Baptiste Oudry, cel care a realizat desenele imprimate pe monumentală ediție a *Fabulelor* lui La Fontaine.

Deși titlul orientează privirea spre taburet, mobilier de aparat, stil Ludovic al XIV-lea, *en bois doré*, piesă extrem de uzitată în înalta societate în ocupații ce țin de tihna domestică, atenția este atrasă de obiectele așezate, cu efect, pe și sub taburet: două cărți de format mare, frumos legate, două stampe, o carte mai mică și mai uzată, dovadă a unor lecturi repetate, alături de alte câteva obiecte de delectare. Sub scaun, deschisă și cu urme vizibile de folosință, o carte și mai mare care trimite cu gândul la *Encyclopedie*, la „saloanele” lui Diderot sau la idealul francez de *l'honnête homme*. Compoziția evidențiază prin prezența cărții, de format diferit, închisă sau deschisă, importanța acesteia alături de obiectele ce țin de un cotidian familial plăcut și util, repetabil, indus de așezarea în apropierea căminului.

Așadar, în pictură - exemplele sunt numeroase și pretabile la interesante taxonomii - rolul cărții nu trebuie să fie limitat doar la unul decorativ. Întotdeauna prezența acesteia alături de alte obiecte, laice sau de devoțiune, transmit privitorului informații suplimentare despre interioarele, spațiile domestice sau de cult de altă dată, despre fiorul existențial al epocii, nivelul de evoluție a civilizației, despre istoria scrisului și a cărții. Vecinătatea acesteia cu alte obiecte, modul, locul ei de așezare în compoziția plastică, numărul cărților prezente, faptul că ele sunt închise sau deschise, lumina care le pune în valoare sau care le conferă o undă de discreție, toate acestea adaugă, în absența personajelor, informații prețioase despre mentalitatea, istoria epocii.

Totodată, fixitatea și cuminența lor artistică, stimulează nu numai capacitatea de a medita și de a face analogii a privitorului, ci și sensibilitatea estetică a acestuia, surprins de „dialogul” care subliniază diferitele forme de schimburi și de

relații între obiecte și creează tipuri de ordine și armonie care sunt în chip metaforic modele pentru existența umană” [12].

Tot A.E. Alsen, importantul istoric al artei, consideră că alegerea însăși a obiectelor, noutățile apărute în compoziție de la o epocă la alta sau de la un stil la altul, dovedesc, mai mult decât peisajele sau picturile cu subiect istoric, „o părțică din realitatea cotidiană” [13].

Cărțile în portretistică

Referindu-ne la *portrete livrești* am numit astfel, portretele în care cartea și reprezentările livrescului privat, în diferite ipostaze iconografice, sunt explicate.

Despre realitatea cotidiană cu diversele sale niveluri arătate sau subînțelese prin pictură, dar și despre o realitate individuală, care introduce în ecuația artistică și personajul, ne “vorbește” cartea și în *portretistică*.

Multe din portretele pictate, reprezentând personaje reale sau imaginare, picturi executate de multe ori la comandă, pun accent pe fizionomia și ținuta personajului, evidențiindu-i statusul istoric, social, familial, prin așezarea în cadru, veșminte, bijuterii, prin obiectele care îl înconjoară, prin exploatarea psihologică a expresiei feței, prin coafură, accesorii, multe dintre acestea ilustrând diferite aspecte ale vieții private.

Unele portrete sunt surprinse într-un imobilism care accentuează *ce este personajul* respectiv, altele ne dezvăluie, mai curând, *cum este personajul* respectiv, surprinzându-l nu într-o atmosferă pur decorativă ci într-o atitudine sau alta, care comunică ceva din personalitatea sa.

Contextualizarea onora dintre personaje, situarea acestora împreună cu altele, în mici scenarii picturale, le pun și mai bine în valoare pe unele dintre acelea pe care artistul dorește să le evidențieze, dirijând atenția privitorului, asupra lor, inclusiv prin titlu. Multe din aceste portrete reflectă adevărate sinteze privind civilizația unei epoci, aspirațiile, preocupările, îngrijorările, obligațiile, dar și frumusețea și bucuriile ei.

Prezentă în multe dintre aceste portrete, cartea a fost, în același timp, și privilegiul oricărei epoci, în proporții și cu finalități diferite,

demonstrând că „lectura nu este o invariantă istorică - nici măcar în modalitățile ei cele mai fizice, ci un gest, individual sau colectiv, care ține de formele de sociabilitate, de reprezentările științei și ale odihnei, de concepțiile despre individualitate” [14].

Portretul feminin livresc - numim astfel, portretele în care cartea și reprezentările livrescului sunt explicitate - avea să fie consacrat, prin valoarea sa referențială, pe la sfârșitul sec. al XVIII-lea, la câțiva ani după ce Jean-Jaques Rousseau publicase *Julie ou Nouvelle Héloïse*, când, în pictura franceză apărea, la 1776, tabloul *Tânără citind*, (fig.6), semnat de Jean-Honoré Fragonard. Portretul, pictat din profil, înfățișează o fată, așezată pe fotoliu, într-un colț de cameră, interior simplu, dar sugerând confort și mai ales o binevenită intimitate pentru lectură. Ea ține în mâna dreaptă, o carte de format mic, pe care o citește într-o poziție relaxată care nu exclude, totuși, o concentrare maximă, poate și pentru că volumul este pe sfârșite așa cum ne lasă să înțelegem artistul. Nici o emoție pe fața tinerei fete spre deosebire de *Cititoarea*, (fig.7), a aceluiași Fragonard care, într-un interior mult mai simplu, aproape sărăcăcios, afișând o condiție socială mai modestă, citește, într-o totală detașare, o scrisoare. Odată schimbat registrul textual, care anulează caracterul impersonal al cărții tipărite, conținutul scrisorii subiectivează mesajul care o face pe tânăra cititoare să zâmbească duios, cu tâmpla sprijinită pe mâna dreaptă, unei realități de dincolo de text, niciodată cunoscută privitorului, creându-i acestuia starea de grație a inefabilului.

Aproape în aceeași perioadă, Maurice Quentin de Latour lăsa posterității efigia culturală feminină a marelui secol francez, în *Portretul Doamnei de Pompadour consultând Enciclopedia*, la 1775, (fig.8). Îmbinând în acest tablou inflexiuni baroce și neoclasic, portretul întrunește atributele unei „frumuseți dialectice” unde „gustul aristocratic de a se lăsa în voia unei vieți dulci” nu exclude „gustul neoclasic, cu rigoarea sa severă, mai potrivită cultului rațiunii” [15]. Fapt demonstrat și de lectura Enciclopediei, mai mult de consultarea ei, personajul fiind surprins într-o atitudine distrasă, nici de lectură, nici de meditație asupra ei. Așezată lateral, în fața unui luxos secrétaire acoperit de cărți, de

asemenea din ediții de lux, unele recent folosite, doamna de Pompadour oferă imaginea unei cititoare desăvârșite, aflată în mediul ei, sigură de ea și de imaginea de intelectualitate pe care o transmite.

Nimic din această atmosferă de intelectualitate în tabloul *Marie Adelaide a Franței îmbrăcată în turcoaică*, 1753, (fig.9), unde experimentul vestimentar, posibil într-o societate în schimbare rapidă, deschisă multor direcții de emancipare a femeii, se îmbină cu o totală comoditate, plină de familiaritate. În acest cadru, personajul se lasă furat de o lectură care face plăcere cititoare de vreme ce s-a instalat, cu aproape tot corpul, într-un spațiu confortabil. La această atitudine și luare în stăpânire a cărții și a lecturii s-a ajuns după ce, spiritul francez fusese distilat prin contribuția scriitorilor și filosofilor clasici.

Portretele masculine livrești

Acestea trimit mai ales la figurile de învățați, tineri studioși, negustori, bancheri, arătând prevalența rolului utilitar, științific al lecturii și scrisului, în defavoarea celui de loisir, care rămâne apanajul feminității. Cu toate acestea, succesiunea de roluri este firească, așa că, spre sfârșitul sec. al XVIII-lea, „Rolul cărții în portretul masculin este schimbat: din atribut al unei stări sociale, indice al unei condiții sau al unei funcții, ea devine tovarăș de singurătate”, cum susține R. Chartier în erudita sa lucrare *Lecturi și cititori în Franța Vechiului Regim* (p. 217).

Dintre numeroasele portrete masculine, unele devenite deja mărci ale unei epoci, cum este, dintre multe altele, portretul lui *Erasmus* (fig.10) lucrat de Tițian, Hans Holbein cel Tânăr sau Metsys, îl pomenim aici, pentru expresivitate livrescă pe acela pictat de Holbein cel Tânăr, al lui *Georg Gisze, negustor german din Londra*, 1532 (fig.11), surprins, aproape ca într-un instantaneu, în spațiul său de lucru, plin de tot felul de obiecte, scrisori, suveniruri, cântare, memento-uri prinse de pereți, un adevărat inventar specializat, din care nu lipsesc sigiliul, uneltele de scris și nici chiar florile în vază. Negustorul, în mână cu o scrisoare, stă într-o

atitudine de discreție, de prudență și calm. Pe cele două polițe, o carte și, poate, un carnet de însemnări, amestecate cu alte obiecte așezate de-a valma își așteaptă momentul lor de utilitate.

Pentru ceea ce ține de un inefabil aparte al practicii lectoriale, am selectat pictura *L'abbé Hubber*, 1742, (fig. 12), de Maurice Quentin de La Tour care trimite la starea de beatitudine întreținută de lectura însăși. Abatele, la masa sa de lucru, unde cărțile sunt îngrămădite unele peste altele, ca un veritabil suport, își apropie de priviri, lângă un sfeșnic pe jumătate luminând, o carte, de format mare, pe care o citește trăind o atât de sinceră delectare, nelipsită de o pătrundere profundă, asumată, a textului. În spațiul său privat, apropiindu-și cărțile cu o devotată prietenie, abatele își răsplătește lectura cu o încântare respectuoasă exprimată pe chipul său.

Cartea în scenele de familie

Altă arie iconografică în care cartea și extensiile sale praxiologice participă în diferite „structuri ale cotidianului” o reprezintă *scenele de grup*, unde prezența cărții capătă alte funcții decât aceea de companie silențioasă.

Este vorba de *scenele de familie, de studiu, de inițiere și scenele de fapt divers*. În multe dintre acestea, cartea își pierde, treptat, rolul preponderent decorativ, rolul ei tinzând să devină, ca și în cazul portretelor livești, unul utilitar și de catalizator al unui grup.

Despre *Bancherul și soția lui* (fig.1), a lui Metsys, aleasă pentru exemplaritatea sa conotativ iconografică, am vorbit la începutul acestei lucrări, ca reprezentare a unei *scene de familie*.

Tânăra învățătoare, sec. XVIII (fig.13), a lui Jean-Baptiste Siméon Chardin reprezintă, însă, o scenă laică de alfabetizare în care cei doi, tânără și copil sunt prezentați în plin exercițiu de studiu. Contextualizarea livrescului este simplă, ușor familiară și nedogmatică spre deosebire de *L'education de la Vierge*, sec. XVII (fig.14), de George de La Tour, unde personajele exprimă sentimente profunde, dominate de acuratețea actului lecturii de devoțiune. Cartea este susținută în poziție deschisă de o a doua persoană, în timp ce tânăra citește, în fața acesteia, la lumina lumânării pe care o ține ea însăși, într-o perfectă stare de concentrare. Prezența mamei, dacă acceptăm această presupunere, este de a sprijini și supraveghea, coerența, corectitudinea și integralitatea lecturii, formă sine qua non de educație religioasă pentru tinere fete.

Din această prezentare cu valoare demonstrativă, fără pătrunderi constatative în backgroundul epocii și cu necesare sinteze conclusive în economia lucrării matrice, lipsesc figurile de sfinți, de evangheliști, ale căror portrete sunt frecvent însoțite de cărți sau de succedanee ale acestora, aspect al iconografiei care necesită o altă abordare, comparații și pătrunderi în alte sfere de interes cultural, fapt care va face subiectul unui capitol separat al lucrării.

În ceea ce privește iconografia cărții în general, ca și întreaga paradigmă a livrescului ce se construiește în jurul acesteia, nu este nicio îndoială că, împreună, definesc în istoria mentalităților, un loc important, imposibil de evitat, prin rolul lor de martori și actanți ai vieții private.

Fig. 1
Banșerul și soția lui
Quentin Metsys

Fig. 2
Cărți și lighean într-o nișă
1480
Scoala Flamanda

Fig. 3
Nișă cu obiecte de cult
1480
Pictura murală

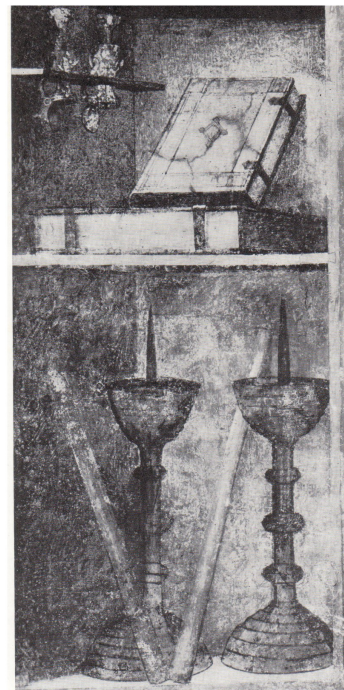

Fig. 4
Vanitatea
Lucas de Leyde

Fig. 5
Devant le cheminée: le tabouret de laque
Jean-Baptiste Oudry

■ Iconografia cărții și a livrescului ■

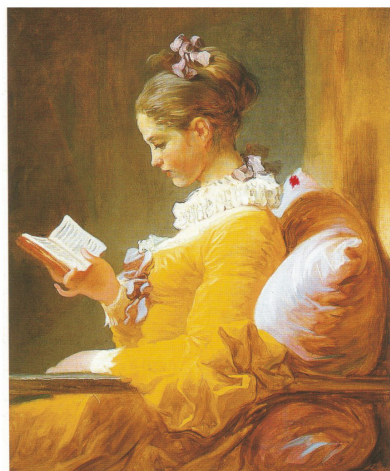

Fig. 6
Tânăra citind
Jean-Honore Fragonard

Fig. 7
Cititoarea
Jean-Honore Fragonard

Fig. 8
Portretul Doamnei de Pompadour consultând Enciclopedia
Maurice Quentin de Latour

■ Iconografia cărții și a livrescului ■

Fig. 9
Marie Adelaide a Franței
Jean-Etienne Liotard

Fig. 10
Erasmus
Quentin Metsys

Fig. 11
Georg Giese, negustor german din Iordania
1532
Hans Holbein cel Tânăr

■ Iconografia cărții și a livrescului ■

Fig. 12
Is abbe Hubber
1742
Maurice Quentin La Tour

Fig. 13
Tanara învătătoare
Jean-Baptiste-Simeon Chardin

Fig. 14
Is education de la Vierge
Georges de la Tour

■ Iconografia cărții și a livrescului ■

NOTE

1. **TOMA, Dolores.** *Histoire des mentalités et cultures françaises.* București : Editura Universității, 1996, p.71.
2. *Ibidem*
3. **PASTOUREAU, Michel.** *O istorie simbolică a evului mediu occidental.* Chișinău : Cartier, 2004, p. 252.
4. *Ibidem*, p. 253.
5. **PANOFSKY, Erwin.** *Artă și semnificație.* București: Meridiane, 1980, p. 70.
6. **CHARTIER, Roger.** *Lecturi și cititori în Franța Vechiului Regim.* București : Meridiane, 1997, p. 13.
7. **STERLING, Charles.** *Natura moartă: Din antichitate până în zilele noastre.* București: Meridiane, 1970, p. 57.
8. *Ibidem*, p. 253.
9. **ELSEN, Albert E. Elsen.** *Temele artei: O introducere în istoria și aprecierea artei.* București: Meridiane, 1983, p. 291.
10. **STERLING, Charles.** *Op. cit.*, p. 6.
11. *Ibidem*, p. 67.

12. **ELSEN, Albert E. Elsen.** *Op. cit.*, p. 128.
13. *Ibidem*, p. 129.
14. **CHARTIER, Roger.** *Op. cit.*, p. 181.
15. **ECO, Umberto** (coord.). *Istoria frumuseții.* București: RAO, 2005, p. 239.

BIBLIOGRAFIE

1. **CHARTIER, Roger.** *Lecturi și cititori în Franța Vechiului Regim.* București: Meridiane, 1997.
2. **ECO, Umberto** (coord.). *Istoria frumuseții.* București: RAO, 2005.
3. **ELSEN, E. Albert.** *Temele artei.* București: Meridiane, 1983.
4. **PANOFSKY, Erwin.** *Artă și semnificație.* București: Meridiane, 1980.
5. **PASTOUREAU, Michel.** *O istorie simbolică a Evului Mediu occidental.* Chișinău: Ed. Cartier, 2004.
6. **STERLING, Charles.** *Natura moartă: din antichitate până în zilele noastre.* București: Ed. Meridiane, 1970.
7. **TOMA, Dolores.** *Histoire des mentalités et cultures françaises.* București: Editura Universității București, 1996.

Efectele apariției tiparului

Robert Coravu

Introducere

Autorul

Drd. Robert Coravu este director general adjunct al Bibliotecii Centrale Universitare „Carol I” din București și secretar general al Asociației Bibliotecarilor din România.
E-mail: coravu@bcub.ro

Abstract

Sunt abordate principalele efecte, directe și indirecte, ale apariției și răspândirii tiparului asupra evoluției societății umane.

Cuvinte-cheie: *tipar; cultura tiparului*

The main direct and indirect effects of the emergence and spread of printing on the evolution of human society are discussed.

Keywords: *print; print culture*

Schimbările - cu sau fără caracter revoluționar - determinate în mod direct sau doar favorizate de apariția tiparului nu pot fi contestate. Scoaterea în evidență a elementelor de continuitate în trecerea de la cultura scribală la cultura tiparului nu trebuie să conducă la diminuarea importanței transformărilor legate într-un fel sau altul de invenția lui Gutenberg. Lista acestor transformări este mai scurtă sau mai lungă, în funcție de comentator, iar abordarea lor este foarte variată.

De exemplu, John Man, în lucrarea *The Gutenberg Revolution*, susține că Reforma protestantă a fost primul rezultat istoric al inventării tiparului, iar printre consecințele ulterioare s-au numărat naționalismul, revoluția industrială, concepția newtoniană asupra universului, filosofia modernă (post-Descartes), perspectiva în artă, noțiunea de cauzalitate în științe, cronologia narativă în literatură, psihologia individuală și (posibil) fenomene moderne precum linia de asamblare (Henry Ford) sau psihanaliza (Freud) [1]. În fața unor afirmații de acest tip nu trebuie să uităm, totuși, că tiparul nu este o forță care s-a manifestat în condiții aseptice, de laborator, ci într-un anumit cadru istoric, care nu poate fi redus la acțiunea unui singur factor.

Autorul care a influențat în mod esențial viziunea modernă asupra contribuției tiparului la evoluția omului și a societății este Marshall McLuhan. Prin celebra expresie „mediul este mesajul”, el arată că mediul (mijlocul de comunicare) influențează profund modul de receptare a mesajului; altfel spus, efectele psihice, culturale și sociale ale unui anumit mijloc de comunicare preponderent în societate se datorează nu conținutului transmis, ci caracteristicilor mijlocului de comunicare ca atare. Conform lui McLuhan, mijlocul de comunicare nu este un canal neutru de transmitere a unui mesaj, ci exercită o influență puternică asupra subiectului receptor, independentă de conținutul comunicat. Aplicând enunțul „mijlocul este mesajul” în cazul tiparului, McLuhan arată că substanța ideatică a cărților a contribuit la cristalizarea și răspândirea anumitor curente religioase sau de idei, precum

luteranismul sau romantismul; în același timp însă, dezvoltarea individualismului, formarea limbilor naționale sau impunerea tipului de raționament analitico-discursiv se datorează prezenței cărții tipărite ca mijloc preponderent de comunicare, indiferent de conținutul ei.

În opinia noastră, consecințele apariției tiparului trebuie să fie stabilite în urma unei analize care să țină cont de întregul complex de factori care determină evoluția societății umane. A trage concluzii cu caracter general este riscant, deoarece realitatea istorică dovedește că impactul noilor tehnologii ale comunicării depinde în cel mai înalt grad de context: aceeași tehnologie poate afecta în modalități foarte distincte diferite grupuri sociale și culturi, poate unifica, dar și diviza, poate seculariza, dar și spiritualiza [2].

În al doilea rând, nu trebuie ignorat faptul că noile forme de comunicare nu le înlocuiesc pur și simplu pe cele vechi. Astfel, trebuie să se țină cont că anumite transformări care pot fi puse în relație cu apariția și dezvoltarea tiparului au beneficiat în fapt de acțiunea concertată a mai multor mijloace de comunicare: de exemplu, nu poate fi contestat rolul esențial pe care tiparul l-a avut în răspândirea ideilor și tezelor lui Luther, dar este la fel de adevărat că acestea s-au transmis atât prin tipar, cât și pe cale orală - de la individ la individ sau prin discursuri publice.

Mai jos voi aborda principalele influențe pe care le-a avut tiparul asupra evoluției omului și a societății.

Democratizarea cunoașterii

Prima condiție generativă a tiparului cu caractere mobile a fost necesitatea existenței unei tehnologii care să permită multiplicarea textelor mai rapid, cu costuri mai reduse și într-un număr suficient de exemplare, deoarece travaliul lent și costisitor al scribilor, precum și numărul mic de exemplare care erau disponibile dintr-o anumită lucrare nu mai satisfăceau nevoile de acces la cuvântul scris. Așadar, cele dintâi efecte ale invenției lui Gutenberg au fost *scăderea timpului și costurilor de producție ale cărților*, precum și *creșterea cantității acestora*. Noua tehnologie a încurajat în mod evident circulația pe scară largă a cuvântului scris, conducând la *democratizarea*

cunoașterii. Estimările arată că în primii 50 de ani de după invenția lui Gutenberg s-au tipărit cam tot atâtea cărți câte s-au produs prin manuscris în 1000 de ani înainte de apariția ei: până în 1500, de sub teascul tipografic au ieșit aproximativ șase milioane de cărți în aproximativ 40 000 de ediții [3].

Tiparul a făcut nu numai ca informația să fie multiplicată mai rapid și mai ieftin, ci și să ajungă mai departe. Robert Escarpit scoate în evidență acest aspect atunci când spune că „scrișul a permis cuvântului să cucerească timpul, dar cartea [tipărită - *n.n.*] i-a permis să cucerească spațiul” [4]. Chiar în condițiile acceptării argumentelor cercetătorilor care subliniază hibridizarea și coexistența celor două suporturi - manuscris și tipărit -, documentul tipărit a dovedit că dispune de mai mari potențialități de difuzare decât manuscrisul. Tipografia s-a răspândit în Europa cu o viteză impresionantă. De la Mainz, orașul unde Gutenberg și-a lansat invenția, tiparul a ajuns la Strasbourg (1458), iar după 1462, când primii tipografi au plecat de la Mainz și au început să cutreiere Europa, răspândindu-se în numeroase țări și inițiind procesul de implementare a tiparului, s-a răspândit în Germania - Köln (1465), Augsburg (1468), Nürnberg (1470), Leipzig (1481), Viena (1482), în Italia (1467), Elveția și Boemia (1468), Țările de Jos (1470), Spania, Anglia, Ungaria și Polonia (între 1474 și 1476), Danemarca și Suedia (1483) [5]. La noi, primul tipograf este ieromonahul Macarie, care, după ce a învățat meșteșugul tiparului la Veneția și l-a perfecționat la Cetinie (Muntele Negru), a realizat în 1508 prima tipăritură pe teritoriul Țărilor Române - un *Liturghier* scris în slavonă [6].

Democratizarea cunoașterii se produce și ca urmare a diversificării rapide a publicului cărții, datorită ofertei din ce în ce mai bogate și mai variate. La Veneția, oraș devenit cel mai important centru european al tiparului, cel dintâi mare editor, Aldo Manuzio, lansează pe piață primele cărți de larg consum. Acestea conțin texte poetice și literare în latină și italiană, bogat și variat ilustrate, care fac ca adresabilitatea lucrărilor să crească. La rândul său, Anton Koberger desfășoară la Nürnberg încă din 1470, o activitate editorială modernă, care implică producția de serie și difuzarea largă a cărților: un

catalog al firmei sale, care acoperă perioada 1473-1513, cuprinde peste 200 de titluri [7].

Așadar, imediat după apariția sa, tiparul se răspândește rapid și pe o arie largă în Europa, iar cartea devine un obiect cultural din ce în ce mai accesibil. Trecerea la producerea în masă a cărților este cu adevărat uluitoare pentru contemporani și depășește puterea de înțelegere a unora dintre ei, dovadă că schimbarea adusă de noua tehnologie este cu adevărat importantă. *Cantitatea* înspăimântă chiar minți dintre cele mai luminate. Atunci când Fust, fostul partener de afaceri al lui Gutenberg, se duce la Universitatea din Paris pentru a arăta și vinde câteva din cărțile tipărite de el, este alungat de profesori, fiind bănuțit de vrăjitorie deoarece doar un discipol al Satanei putea poseda 12 exemplare din aceeași carte. La rândul său, marele savant Leibniz își exprima îndoiala față de invenția lui Gutenberg tot din cauza cantității („acea oribilă cantitate de cărți care crește neîncetat”) [8].

Încurajarea individualismului

Textul tipărit a contribuit la autonomizarea procesului de cunoaștere. Datorită cărții tipărite, omul a început să aibă acces la cunoaștere nu prin intermediul unor prezentări publice orale, ci în mod individual și liber, fără controlul unui tutore individual sau al deținătorului unei colecții de manuscrise. În cultura scribală, lectura era în principal o activitate socială, o persoană citind altor persoane, strânse în grup. După cum arată Roger Chartier, revoluția în domeniul cărții a fost precedată de o revoluție în domeniul lecturii: mult înainte de invenția lui Gutenberg, a apărut o nouă manieră de lectură, lectura silențioasă, care a întrerupt tradiția lecturii orale; o lectură care a introdus o nouă relație cu scrisul, mai privată și totalmente interiorizată [9]. După apariția tiparului, relația personalizată cu textul se dezvoltă și devine regulă. Această relație este încurajată și de un aspect material al cărții - *portabilitatea*. Tiparul a produs cărți mai mici și mai ușor de mănuit decât cele manuscrise. Cartea se transformă dintr-un obiect prețios, care poate fi consultat doar într-o bibliotecă, într-un obiect accesibil; devenind accesibilă, apare dorința de a o poseda, pentru a o putea citi oricând și oriunde

[10]. În acest fel, cartea contribuie la dezvoltarea simțului de proprietate privată, marcă a societății moderne.

Așadar, masa cititorilor, care în cultura scribală avea un acces mediat la carte, devine treptat *posesoare* a obiectului carte. Această schimbare duce la dispariția credinței conform căreia cunoașterea ar fi de natură ezoterică, că ar însemna posedarea unei înțelepciuni secrete, care este accesibilă doar celor inițiați; ea este înlocuită de credința în puterea și caracterul universal al minții fiecărui om, de convingerea că fiecare ființă umană poate să posede cunoștințe, prin studierea cărților și folosirea propriei rațiuni. Masele de credincioși care obișnuiau să asculte de „posesorii de cunoaștere” au descoperit astfel că sunt indivizi raționali, capabili de propriile judecăți și decizii [11]. În acest sens, istoricul Johann Sleidan nota în 1542 despre efectul apariției tiparului asupra conștiințelor: „Fiecare om devine mai însetat de cunoaștere, nu fără a avea un sentiment de uimire față de orbirea sa anterioară” [12] [*subl. noastră*].

Nu în ultimul rând, tiparul a încurajat dezvoltarea individualismului uman prin contribuția sa esențială la apariția „simțului proprietății private asupra cuvintelor”. Cultura orală, nepermițând fixarea mesajului, nu punea mare preț pe ideea de proprietate. Odată cu apariția scrisului, s-au născut și resentimentele față de plagiat și plagiatori, dar fără a se înregistra inițiative deosebite în ceea ce privește controlul multiplicării textelor sau protecția acestora ca produse ale intelectului. În cultura tiparului, lucrurile se schimbă fundamental, datorită caracterului comercial al producției de carte. Încă din epoca timpurie a tiparului, un tipograf putea obține un decret regal sau *privilegium* pentru a interzice tipărirea de către alții a unei cărți imprimate de el. În 1557, la Londra ia naștere *The Stationers Company*, care are drept scop urmărirea respectării drepturilor autorilor, tipografilor și tipografilor-editori. În secolul al XVIII-lea, legile dreptului de autor prind formă în toată Europa occidentală [13]. Apariția acestor legi este o consecință directă a faptului că tiparul s-a impus ca principal mijloc de comunicare.

Răspândirea ideilor Reformei

Rolul jucat de tipar în răspândirea ideilor Reformei este unanim recunoscut. Publicarea lucrărilor fondatoare ale protestantismului în limbile popoarelor și multiplicarea lor în tiraje considerabile a contribuit la afirmarea mult mai rapidă a Reformei decât ar fi fost posibil acest lucru în absența tiparului. Istoria ne arată că, până la apariția tiparului, abaterile de la dogma creștină tradițională au rămas fenomene locale.

În secolele XV-XVI, lumea creștină a cunoscut, pe lângă Luther, și alți „eretici”, precum Hus, Calvin sau Zwingli; niciunul nu a înregistrat însă succesele teologului din Wittenberg. Reforma luterană este mișcarea religioasă care a exploatat la maximum potențialul tiparului în scopuri politice. Spre deosebire de Hus, ars pe rug cu un secol în urmă, care nu avusese instrumentele necesare pentru a câștiga bătălia cu Biserica, Luther a avut la dispoziție tiparul și l-a folosit ca pe o armă pentru răspândirea ideilor sale (semnificativ pentru rolul jucat de tipar este faptul că, la rândul ei, Biserica Catolică folosește aceeași armă pentru a difuza ideile Contrareformei). Conform lui Eisenstein, protestantismul a fost „prima mișcare de orice fel, religioasă sau seculară, care a folosit noile prese de tipărit pentru propagandă și agitație deschise împotriva unei instituții convenționale” [14].

Luther a fost primul publicist și propagandist care a știut să comunice în masă - în condițiile din epoca sa, în care „masa” era reprezentată de persoanele alfabetizate, nu multe la număr. Tiparul l-a ajutat pe Luther să-și difuzeze învățămintele, cu o viteză uimitoare, mult dincolo de Saxonia. În doar trei ani, între 1518-1521, au fost tipărite atât în latină, cât și în limbile vernaculare, 800 de ediții din aproximativ 100 de texte ale lui Luther [15]. Prima ediție a Noului Testament tradus de Luther, tipărită la Wittenberg (1522), s-a epuizat în aproape zece săptămâni, în pofida prețului destul de ridicat. Între 1522 și 1524, lucrarea a cunoscut 14 retipăriri la Wittenberg și 66 în alte orașe din Germania, Elveția și Franța [16]. În total, în următorii 40 de ani de la publicarea „Noului Testament” în traducerea lui Luther, au văzut lumina tiparului aproximativ 100 000 de

exemplare [17]. Așadar, scrierile fundamentale pentru Reformă au beneficiat din plin de cele două consecințe principale ale invenției lui Gutenberg menționate mai sus: scăderea timpului și costurilor de producție ale cărților și creșterea numărului de exemplare produse.

Așa cum arată Lucien Febvre, în secolul al XVI-lea cartea tipărită a jucat un rol esențial în dezvoltarea protestantismului: ea este martorul tangibil al convingerilor religioase ale celui care o posedă, furnizează argumente celor care deja au adoptat noua formă de creștinism, permițându-le să-și aprofundeze și să-și precizeze credința, dar îi și ajută să-și susțină cauza, să o facă să triumfe în disputele teologale și să-i convingă și pe alții să o îmbrățișeze [18]. Așadar, se poate afirma, la fel de justificat, atât că tiparul a fost vehiculul răspândirii ideilor Reformei, cât și că protestantismul a contribuit la succesul cărții tipărite, prin promovarea accesului nemijlocit al fiecărui credincios la Cuvântul divin și prin tipărirea, în acest scop, a unui număr mare de exemplare din textele sacre ale creștinismului, în limbile vernaculare.

Protestantismul a propus, în esență, o nouă modalitate de relaționare cu divinitatea, dar și o re poziționare a ființei umane în raport cu societatea, datorită apariției unei noi etici. În „Etica protestantă și spiritul capitalismului”, Max Weber arată că protestantismul a conciliat principiile dogmei creștine cu acumularea bogăției, contribuind în acest fel la apariția și dezvoltarea capitalismului. În acest context, tiparul, pe lângă ajutorul dat la răspândirea ideilor Reformei, a contribuit în mod direct la primele manifestări ale capitalismului și la nașterea omului modern: conform lui McLuhan, prin tipar, un „mijloc de comunicare sub formă de bunuri de consum comercializabile”, Europa a experimentat prima sa fază de consum; tiparul „i-a învățat pe oameni cum să organizeze orice altă activitate pe o bază liniară și sistematică” și le-a arătat cum să alcătuiască producția și piețele [19]. Pe linia lui McLuhan, Nicoletta Castagni consideră că mecanica tipografică reprezintă primul proces de lucru în care omul, ajutat de o mașină și în condițiile divizării muncii în faze precise, reușește să producă obiecte identice între ele, în cantități mari, printr-un procedeu de producție de tip industrial, primul atât de complet

din istoria omenirii. Astfel, „progresul tehnologic din epoca industrială găsea deja la dispoziție un om obișnuit cu producția de serie și cu automatizarea propriilor mișcări, efect fundamental al descoperirii tiparului” [20].

Ca și în cazul celorlalte efecte ale tiparului, influența acestuia asupra răspândirii ideilor Reformei trebuie să fie analizată în context, fără a ignora sau diminua importanța celorlalți factori care au acționat în epocă. În acest sens, Febvre atrage atenția asupra necesității de a ne feri de „ridicola pretenție de a arăta că Reforma este fiica tiparului” [21].

Cu siguranță că, fără contribuția noii tehnologii folosite în multiplicarea textelor, ideile protestantismului ar fi circulat cu mult mai multă dificultate. Însă Reforma este doar unul dintre semnele afirmării unor noi curente de idei. În aceeași perioadă, Renașterea promovează eliberarea de sub dogmele religioase și libertatea de gândire. Aceste schimbări de perspectivă nu se puteau produce doar ca urmare a intervenției tiparului ca factor accelerator în circulația ideilor. Dacă prezența cărții a fost un element esențial în demersul protestantismului de promovare a accesului nemijlocit la Cuvântul divin și, în consecință, a interpretării textelor sacre ale creștinismului, în secolele al XV-lea și al XVI-lea contribuții similare la dispariția treptată a „ideii univocității sensului” [22] au fost aduse de marile descoperiri geografice făcute de Columb, Vasco da Gama și Magellan sau de noile cunoștințe rezultate în urma cercetărilor lui Copernic și Tycho Brahe privind legile mișcării planetelor, care au condus la înlocuirea geocentrismului cu heliocentrismul în reprezentarea sistemului solar. Acestea au jucat, la rândul lor, un rol important în promovarea unui demers interpretativ, care a permis explorarea mai adecvată a unei realități care se dovedea mai diversă decât imaginea propusă de perspectiva iudeo-creștină asupra lumii.

Dezvoltarea științelor

Tiparul, fiind mai accesibil ca modalitate de reproducere a textelor și asigurând o circulație a cărții evident mai largă decât cea a manuscrisului, a făcut ca din ce în ce mai mulți

oameni să se simtă încurajați să scrie și să caute să-și publice lucrările. Același lucru s-a produs în lumea savanților, unde tiparul a extins enorm posibilitățile de comunicare pe teme științifice. Aceste noi oportunități au culminat cu apariția și înmulțirea periodicelor științifice, un tip de publicație care nu putea să existe în perioada manuscrisului și care a contribuit în mod fundamental la progresul științei. Periodicul științific își datorează apariția tiparului și este până astăzi, când se mută din ce în ce mai mult în spațiul virtual, principala modalitate de comunicare a celor mai actuale probleme și descoperiri din toate domeniile. Nu în ultimul rând, tiparul a încurajat constituirea comunităților științifice: datorită circulației pe care tiparul a asigurat-o lucrărilor lor, oameni cu preocupări și cunoștințe similare s-au identificat și au făcut schimb de idei cu mult mai multă ușurință.

Producerea de multiple copii identice ale aceluiași text facilitează apariția unei comunicări în care feedback-ul este încurajat și, în consecință, se manifestă mai frecvent decât în cazul culturii scribale. Edificatoare în acest sens este lucrarea lui Laurent Jaubert din 1578, *Erreurs populaires*, care abordează credințele populare legate de sănătate și medicină: pentru publicarea unui al doilea volum, autorul a apelat la cititorii săi, care i-au trimis pe adresa Universității din Montpellier, unde își desfășura activitatea, nu mai puțin de 456 de reacții [23].

Tiparul a furnizat noi facilități de colectare, organizare și stocare a datelor și a făcut posibilă, pe scară largă, cuantificarea cunoștințelor, ca urmare a aplicării analizei matematice și a utilizării diagramelor și schemelor [24]. Încă din 1471, marele astronom și matematician german Regiomontanus, a cărui operă matematică a fost folosită de către Copernic pentru a-și elabora teoria universului heliocentric, a intuit acest potențial fundamental al tiparului în ceea ce privește colectarea datelor. Cu ajutorul unui om de afaceri local interesat de astronomie, Regiomontanus a deschis un atelier tipografic în Nürnberg, producând în masă copii ale tabelelor matematice și tabele cu observațiile astronomice pe care el le adunase. El a recunoscut în presa de tipărit un instrument foarte atractiv pentru matematicieni, deoarece datele, odată introduse în carte, pot fi reproduse fără greșeli pentru a

circula în întreaga lume și pentru a fi văzute de alți specialiști, care le pot verifica și îmbunătăți [25].

Așa cum subliniază Eisenstein, progresul implică determinarea precisă a fiecărui pas anterior, iar tiparul a făcut ca această determinare să fie mult mai ușoară. Înainte de apariția tiparului, nu a existat niciun instrument care să ajute o nouă generație să înceapă de acolo de unde a rămas cea anterioară [26]. Pentru a diferenția noul de vechi, pentru a recunoaște o descoperire, este nevoie de un punct de reper, de un corpus de date și informații la care să te raportezi.

Revoluția științifică din secolele XVI-XVII inaugurează o nouă paradigmă în istoria cunoașterii, caracterizată, printre altele, prin formularea unor reguli de metodă comune tuturor disciplinelor, care sunt folosite și astăzi în munca științifică [27]. Este evident că formularea acestor metode nu a fost suficientă prin ea însăși: răspândirea și impunerea lor ca normă în lumea științifică au beneficiat de ajutorul tiparului.

Febvre consideră că, deși tiparul face anumite servicii în domeniul științelor „descriptive”, prin intermediul ilustrațiilor incluse în cărți, per total el nu ar fi contribuit cu nimic la accelerarea teoriilor sau cunoștințelor noi; dimpotrivă, vulgarizând anumite noțiuni dobândite de multă vreme, contribuind la înrădăcinarea unor vechi prejudecăți sau erori atrăgătoare, tiparul pare a fi opus o forță de inerție progresului științific [28]. În opinia noastră, Febvre amestecă două paliere diferite: pe de o parte, vulgarizarea și erorile „atrăgătoare” la care face referire apăreau în special în lucrările destinate publicului larg, în vreme ce progresul științific a fost asigurat de lucrările „serioase”, care au fost elaborate de savanți. Tiparul a fost - și este și astăzi - un vehicul atât pentru textele de calitate, care contribuie într-un fel sau altul la evoluția omului și a societății umane, cât și pentru cele efemere, care nu trec proba timpului și nu produc niciun efect deosebit. De asemenea, nu trebuie uitat că Febvre abordează în cartea sa numai primii 300 de ani ai existenței tiparului; o privire asupra întregii sale istorii dovedește că importanța lui ca mediu de comunicare pentru informațiile științifice nu poate fi contestată.

Un ultim aspect care merită semnalat este

acela că savanții au început să-și elaboreze scrierile în limbile vernaculare, ceea ce a contribuit la democratizarea cunoașterii, prin facilitarea accesului la informația cu caracter științific a populației alfabetizate care nu stăpânea limba latină.

Dezvoltarea limbilor naționale

După apariția tiparului, publicarea din ce în ce mai multor lucrări elaborate sau traduse în limbile naționale a contribuit în mod evident la dezvoltarea acestora. Favorizarea tipăriturilor în limbile vernaculare a avut mai multe rațiuni. În primul rând, este vorba de un motiv de natură comercială: cum latina, limba culturii, era accesibilă doar puștinilor oameni instruiți, tipografia au căutat să-și lărgescă aria clienților, adresându-se categoriei mai largi a persoanelor care, deși nu stăpâneau latina, erau alfabetizate și puteau citi în limba maternă. În al doilea rând, după cum am arătat și mai sus, Reforma a încurajat accesul credincioșilor la textele fundamentale ale credinței creștine și ale curentului protestant și a acționat în acest sens prin tipărirea lor în limbile vernaculare.

O altă rațiune a creșterii numărului lucrărilor publicate în limbile naționale este „redescoperirea”, în perioada Renașterii, a clasicismului greco-latin. Tiparul apare în proximitatea unui eveniment istoric care marchează în mod tradițional sfârșitul Evului Mediu - căderea Constantinopolului și dispariția ultimelor rămășițe ale Imperiului Roman, constituite în Imperiul Roman de Răsărit (1453). Prăbușirea Bizanțului face ca arhivele culturale elenistice să migreze dinspre Răsărit spre Apus, ceea ce produce un mare avânt al studiilor filologice [29]. Astfel, în perioada Renașterii, se declanșează o activitate intensă de resuscitare a limbilor clasice și de traducere a capodoperelor autorilor greci și latini.

Pe lângă faptul că a favorizat promovarea limbilor naționale la rang de limbi literare, tiparul a ajutat la instaurarea unei anumite uniformizări a acestora. Așa cum arată Eisenstein, tiparul a fixat tendințele lingvistice, a îmbogățit și a standardizat limbile vernaculare și a deschis drumul pentru o purificare și codificare a tuturor

limbilor europene majore [30]. Circulația cărților pe arii din ce în ce mai largi a făcut ca ele să acționeze în direcția standardizării limbii: de exemplu, tiparul a contribuit la impunerea unui anumit dialect (cum este cazul dialectelor folosite în Londra și Paris, care s-au impus ca norme lingvistice în Anglia, respectiv Franța) [31] și a instaurat climatul în care au apărut dicționarele, ca instrumente ce răspundeau necesității de a norma „corectitudinea” în limbă [32].

Contribuind la dezvoltarea limbilor naționale, tiparul a avut un aport implicit la cristalizarea conștiinței naționale. Chiar dacă naționalismul, în sensul modern al termenului, nu a existat înainte de apariția sistemului de state moderne în Europa, limba națională permite proiectarea unei imagini a unității naționale care este definită de frontierele limbii. McLuhan scoate în evidență acest lucru atunci când afirmă foarte categoric că „nu poate exista naționalism acolo unde n-a existat mai întâi experiența unei limbi naționale proprii în formă tipărită” [33].

Influența tiparului asupra dezvoltării limbilor naționale a produs atât efecte centralizatoare, cât și descentralizatoare. Pe de o parte, McLuhan scoate în evidență faptul că, prin transformarea limbii naționale într-un mijloc de comunicare, „tiparul a creat un nou instrument de centralizare politică, cum nu a mai existat până atunci” [34]. Un alt efect centralizator, ajuns la apogeu astăzi, în epoca globalizării, este asigurarea preeminenței câtorva limbi la scară mondială: pentru un autor care dorește ca mesajul său să ajungă la cât mai mulți, este mai util să scrie într-una din aceste limbi, pentru că audiența lectorilor este potențial mai largă [35]. Pe de altă parte, cum subliniază Febvre, tiparul a contribuit, prin favorizarea publicării lucrărilor în limbile naționale, atât la apariția unei culturi de masă, cât și la fragmentarea lumii culturale [36]. Astfel, în timp ce latina este folosită din ce în ce mai puțin și devine o limbă moartă, unitatea culturală pe care o întreținuse dispăre odată cu ea. Același fenomen se produce și în cazul comunicării științifice, unde utilizarea limbilor vernaculare contribuie la democratizarea cunoașterii, dar poate constitui și un dezavantaj pentru savant, deoarece lucrările lui nu mai sunt accesibile în mod direct tuturor confrăților săi din alte țări, ci doar celor care îi cunosc limba; pentru ceilalți,

trebuie să intervină o operație intermediară, cea de traducere. Așadar, datorită acțiunii tiparului asupra dezvoltării limbilor naționale, spațiul cultural și științific se fragmentează și se diversifică, dar circulația ideilor începe să întâmpine bariere lingvistice.

Standardizarea și imuabilitatea textelor

Elizabeth Eisenstein, în lucrarea sa fundamentală *The printing press as an agent of change*, susține că specifice culturii tiparului sunt textele care fac subiectul *multiplicării în masă* (tiparul face posibilă reproducerea în masă a exact aceluiași text și această operație se poate repeta în diferite ocazii și locații), *standardizării și imuabilității*.

Eisenstein arată că standardizarea a pătruns în fiecare operație asociată cu tiparul, afectând dimensiunile literelor folosite în procesul de tipărire sau cele ale matrițelor de lemn, caracterele de literă (care, după apariția tiparului, s-au polarizat în două grupe distincte: „gotice” și „romane”), ornamentațiile paginilor de titlu etc. Întâlnirea repetată a cititorilor cu aceste elemente standardizate a avut un impact subliminal, contribuind la reorganizarea modului lor de a gândi. Cercetătoarea americană subliniază că standardizarea textelor nu ar fi fost posibilă în cultura scribală, în care producerea unui număr considerabil de exemplare identice ale unei cărți a rămas un țel de neatins, în pofida reglementărilor academice introduse odată cu sistemul „pecia”. De asemenea, crearea unor indecși valizi era aproape imposibilă în epoca manuscrisului, din cauza erorilor de transcriere de diverse tipuri. După apariția tiparului, însuși actul de a publica erate a demonstrat existența unei noi posibilități, aceea de a localiza erorile din text cu precizie și de a transmite această informație, simultan, tuturor cititorilor [37].

Standardizarea tipografică și caracterul competitiv al comerțului de carte tipărită au făcut ca indexarea și catalogarea mai sistematică a cărților să devină nu doar fezabilă, ci și foarte necesară. Pentru a-și atrage potențialii cumpărători, negustorii de carte au început să realizeze cataloage în care titlurile propuse spre vânzare erau ordonate în mod clar și coerent și să

tipărească ediții care oferă indexuri și trimiteri încrucișate ce facilitează lectura [38].

Ideea standardizării apare și la McLuhan, care consideră că tiparul poartă în el un „principiu de uniformitate”, spre deosebire de cartea manuscrisă, care avea tendința de a deveni „o acumulare liberă de texte eterogene”. Totuși, în opinia noastră, el duce prea departe influențele acestei caracteristici a tiparului, extinzându-le asupra unor domenii dintre cele mai neașteptate [39].

Eisenstein scoate în evidență „puterile de prezervare” ale tiparului: acesta protejează documentele prețioase, dar nu punându-le sub lacăt, ci duplicându-le pentru a putea fi accesibile tuturor, contribuind astfel la democratizarea accesului la cunoaștere [40]. În acest context, cercetătoarea americană introduce un alt concept important, cel de imuabilitate („fixity”). Imuabilitatea textului este pentru Eisenstein cel mai important efect al tiparului, dar și motivul pentru care acesta a avut un impact revoluționar, devenind mediul de comunicare dominant. În epoca scribilor, era dificil pentru orice text să circule într-o formă fixă, imuabilă, la adăpost de intervenții neavenite. În plus, pentru a avea înregistrări durabile, era nevoie de un suport durabil. După apariția tiparului, durabilitatea suportului scrisului a devenit o problemă mai puțin importantă, datorită numărului mare de exemplare în care este publicată o carte: dacă un exemplar e distrus, există multe altele care asigură supraviețuirea conținutului ei [41].

Pentru Eisenstein, conceptul de imuabilitate este crucial pentru susținerea ideii sale conform căreia „revoluția tiparului” a favorizat apariția științei moderne. Cercetătoarea americană susține că, în epoca scribilor, abilitatea savanților de a garanta că fiecare exemplar al unui tratat sau text științific era conform cu textul original era foarte variabilă și depindea în mare măsură de aptitudinile scribului. În plus, numărul exemplarelor din aceste texte era limitat și, în consecință, diseminarea noilor informații și experimente era de asemenea circumscrisă. Astfel, ca rezultat direct al tiparului, un autor poate să se asigure mult mai ușor de crearea unor copii adecvate și de încredere ale operei sale și de distribuirea lor pe o arie mai largă.

Eisenstein susține că, odată cu tiparul, a

început să scadă numărul celor care considerau coruperea ca fiind o consecință inevitabilă a procesului de transmitere a înregistrărilor scrise; în acest sens, îl citează pe savantul scoțian David Hume, care spunea: „Puterea pe care ne-o dă tiparul de a ne îmbunătăți și corecta continuu operele în ediții succesive îmi pare a fi avantajul principal al acestei arte” [42]. Avantajul pe care îl semnalează Hume, ca autor individual, este și mai evident în cazul marilor lucrări de referință elaborate în colaborare. Lucrările de referință, prin natura lor, necesită publicarea periodică de noi ediții; odată cu acumularea unei cantități din ce în ce mai mari de cunoștințe, intervalul dintre o ediție și alta trebuie să scadă, pentru a asigura aducerea la zi a informațiilor, iar tiparul se dovedește un instrument fără de care acest deziderat nu poate fi atins.

În același timp, imuabilitatea textului tipărit a condus la o mai explicită recunoaștere a inovațiilor individuale, a paternității asupra invențiilor, descoperirilor și creațiilor. Competiția pentru dreptul de a publica un anumit text a generat pentru prima oară controverse pe teme precum monopolul asupra publicării și pirateria. Astfel, tiparul a provocat definirea textelor ce aparțin domeniului public (textele care pot fi tipărite de oricine, fără vreo constrângere legată de dreptul de autor). Atitudinea autorilor față de opera lor a început să fie caracterizată de un individualism posesiv: abia după apariția tiparului au fost definiți termeni precum „plagiat” și „copyright” [43].

Teoria lui Eisenstein privind imuabilitatea textului tipărit nu este unanim acceptată. Diederick Raven evocă sistemul „pecia” pentru a contrazice afirmația cercetătoarei americane conform căreia, în epoca scribilor, era foarte dificil pentru texte să circule într-o formă stabilă; în plus, în opinia sa, dovezile privind diversitatea și bogăția bibliotecilor particulare din secolele al XIV-lea și al XV-lea arată că sistemul copierii manuale nu era chiar atât de contraproductiv [44]. Pentru a combate ideea că imuabilitatea unui text este o consecință inevitabilă a presei de tipărit, Raven invocă mărturiile unor contemporani ai epocii de început a tiparului, care arată implicit că scoaterea în evidență a caracterului infailibil al cuvântului tipărit în opoziție cu instabilitatea scrierii de mână nu este

operantă. Mărturiile demonstrează că în acea epocă se manifesta o suspiciune crescândă față de tipar, exprimată prin două acuzații principale: tipograful erau rezeziți și neglijenți și erau interesați, înainte de orice, de profit [45]. În fine, pentru a-și susține punctul de vedere, Raven dă exemplul experiențelor negative legate de tipar pe care le-a avut însuși Luther cu traducerea sa în germană a Noului Testament. Prima ediție a traducerii a fost tipărită în septembrie 1522 în 3000 de exemplare și a înregistrat un succes uriaș, epuizându-se rapid. Drept urmare, între 1522 și 1546 (anul morții lui Luther) sunt publicate în afara Wittenbergului, fără aprobarea lui Luther, 87 de ediții vernaculare ale Noului Testament. Dintre aceste ediții pirat, unele au apărut fără menționarea numelui lui Luther, altele combinau traducerea lui Luther cu traduceri ale altor texte din Biblie, altele apăreau ca fiind tipărite la Wittenberg, pentru a primi un gir de autenticitate, dar în realitate nu erau etc. Până în 1530, au fost publicate de patru ori mai multe ediții neautorizate ale Noului Testament decât edițiile autorizate. Încercând să lupte împotriva acestui fenomen, Luther și-a desenat și imprimat binecunoscutul trandafir pe acele ediții pe care le-a supervizat personal. Sursele contemporane conțin, de asemenea, multe referiri și la slaba calitate a editării și corecturii din vremea respectivă (de care Luther însuși se plânge într-o scrisoare din 1521) [46].

Așadar, spre deosebire de Eisenstein, care vede în carte și în industria tiparului exclusiv niște agenți pozitivi, Raven propune o altă perspectivă: după apariția tiparului, „coruperea” textelor a crescut, în principal din cauza pirateriei și tipăririi neglijențe. De aceea, în epoca de început a tiparului au existat voci care au solicitat călugărilor continuarea practicii copierii de mână a cărților, una dintre cauzele invocate fiind tocmai erorile care apăreau în cărțile tipărite. Cercetările arată că, la începutul secolului al XIX-lea, au fost inventariate, numai pentru textul Bibliei de la 1611, peste 24 000 de variante. În consecință, imuabilitatea textului n-ar fi în niciun caz o consecință imediată a tiparului [47].

Un alt critic al lui Eisenstein, Adrian Johns, contestă la rândul său afirmația că fidelitatea și imuabilitatea reprezintă calități intrinseci ale produselor presei de tipărit mecanice,

considerând că acestea sunt în realitate caracteristici care i-au fost atribuite în mod artificial. Conform lui Johns, tiparul nu posedă puteri de prezervare *per se*; el nu protejează textele de corupere și nu garantează imuabilitatea acestora, valoarea de adevăr a informațiilor pe care le conțin sau faptul că sunt de încredere mai mult decât protejează și garantează aceste lucruri copierea de mână [48].

Este evident că, în perioada de început a tiparului, fenomenul de „corupere” a textelor de care vorbesc criticii lui Eisenstein a fost întâlnit frecvent, din motivele menționate mai sus (publicarea de ediții-pirat, neglijența în tipărire cauzată de urmărirea, în primul rând, a profitului etc.). Totuși, la fel de incontestabil mi se pare faptul că tiparul a reprezentat un progres însemnat, din punct de vedere al asigurării unui control de calitate asupra textelor și al timpului de supraviețuire a acestora, față de cartea manuscrisă. Îndoielilor privind puterile de prezervare ale tiparului li se poate răspunde nu doar printr-o paralelă cu ceea ce a fost înainte de apariția lui, ci și cu ceea ce a apărut după el, respectiv cu mediul electronic. Mecanismele de control al textelor dezvoltate în cultura tiparului, atât la nivel formal (editarea, corectura), cât și în ceea ce privește conținutul (de exemplu, selecția operată între textele propuse spre publicare și respingerea celor considerate necorespunzătoare) apar mult diluate în cazul Internetului. În Internet, oricine poate publica orice, iar audiența potențială a unei informații fragmentare, distorsionate, fără valoare de adevăr etc. este înmiiată față de cazul informației vehiculate prin intermediul suportului tipărit (a se vedea, de exemplu, cazul Wikipediei, enciclopedie online constituită și actualizată prin colaborarea utilizatorilor de Internet); de asemenea, paginile Web apar și dispar peste noapte sau își schimbă frecvent locația. Cât de sigur poți fi, de exemplu, de corespondența cu originalul a unui text clasic pus la dispoziție în Internet datorită efortului unui entuziast? Dacă acesta a „scurtat” textul după propriul său gust, fără a semnală acest lucru în text? Această comparație între tipar și mediul electronic al rețelei globale mi se pare relevantă pentru susținerea nu atât a caracterului absolut al imuabilității textelor tipărite, cât a faptului că tiparul se dovedește, și acum, în era informației

electronice, un suport de încredere pentru transmiterea cunoașterii umane, în multe situații chiar mai de încredere decât noile medii.

Concluzii

Evoluția mijloacelor de comunicare însoțește istoria umană de la începuturile sale. Inovația tehnologică este un rezultat al unei cerințe a societății, dar în același timp un mijloc de comunicare revoluționar influențează societatea în care apare. Revoluția tiparului este o revoluție determinată de tehnologie, dar este conectată cu revoluțiile politice, sociale sau de altă natură; ea trebuie analizată, așadar, în contextul evoluției generale a societății umane.

Tiparul a împins mai departe consecințele apariției alfabetului fonetic, folosindu-se în acest scop de progresul tehnologic. Așa cum subliniază Paul Cornea, *„Invenția tiparului și extinderea culturii scrise conduc la o discreditare treptată a priorității epistemologice a oralității și sugerează că obiectivitatea se realizează mai degrabă în scriere decât în vorbire, pentru că cea dintâi e durabilă și supraviețuiește condițiilor generative, pe când cea de-a doua e efemeră și supusă contingenței”* [49].

Dacă afirmația că tiparul a generat schimbările intelectuale care s-au produs în Europa la sfârșitul Evului Mediu este considerată exagerată de unii cercetători, ideea că el a catalizat aceste schimbări este mai ușor de acceptat și de demonstrat. Așa cum am arătat mai sus, tiparul, printre altele, a contribuit la democratizarea cunoașterii, prin scăderea timpului și costurilor de producție ale cărților și prin creșterea cantității acestora, ceea ce a dus la circulația pe scară largă a cuvântului scris; a întărit încrederea omului în propria rațiune și putere de judecată, prin scoaterea cunoașterii de sub tutela ecleziastică; a avut o contribuție esențială la propagarea ideilor Reformei protestante, mișcare ce a produs schimbări fundamentale în societatea occidentală; a fost un mediu stimulant pentru dezvoltarea științelor și a limbilor naționale; nu în ultimul rând, a jucat un rol fundamental în dezvoltarea unei culturi care gravitează în jurul textului tipărit, ca purtător credibil peste timp al cunoașterii umane.

O dovadă în plus a forței tiparului este faptul

că, în epoci istorice diferite, adversarii anumitor idei au încercat să le întrerupă circulația nu doar prin suprimarea fizică a celor care le-au produs și/sau susținut, ci și prin anihilarea purtătorilor lor - afișele, broșurile, cărțile, periodicele tipărite. Așa s-a întâmplat, de exemplu, cu scrierile lui Luther, pe care Biserica a căutat să le împiedice să circule și să fie citite sau, sute de ani mai târziu, cu scrierile considerate „dăunătoare” de către naziști sau comuniști.

În același timp, nu trebuie ignorat faptul că impactul invenției lui Gutenberg nu a fost uniform în întreaga lume, ci a variat în funcție de mai mulți factori. Cultura tiparului s-a dezvoltat diferit, în funcție de contextul cultural, social, politic ș.a.m.d.; pot fi menționate aici, de exemplu, diferențele dintre acțiunea tiparului în lumea catolică, zguduită din temelii de o mișcare de anvergura Reformei, care s-a folosit de tipar ca de o armă, și cea din țările ortodoxe, în care evoluția societății către modernitate, inclusiv în ceea ce privește democratizarea cunoașterii prin intermediul cuvântului tipărit, a fost mai lentă. A afirma că trăsăturile fundamentale ale culturii tiparului sunt date exclusiv de tehnologie și că tiparul a avut aceleași consecințe pretutindeni unde a fost prezent înseamnă a favoriza o concepție etnocentrică, focusată pe cultura occidentală și marcată, în plus, de un determinism tehnologic evident.

Cu toate aceste rezerve față de afirmațiile cu caracter de generalizare, așa cum cred că am demonstrat în lucrarea de față, contribuția tiparului la evoluția omului și a societății umane este incontestabilă și s-a manifestat, mai devreme sau mai târziu, în toate culturile care au depășit stadiul oralității. Din perspectiva bibliotecii universitare contemporane și a utilizatorilor ei specifici, rămâne de stabilit ce poziție (mai) ocupă suportul tipărit atât în practicile de informare ale utilizatorilor, cât și în furnizarea accesului la informație prin intermediul structurilor infodocumentare academice, în condițiile expansiunii permanente a mediului electronic. Pornind de la ideea că „biblioteca universitară în forma ei actuală este un produs al revoluției produse de presa de tipărit” [50], trebuie să ne întrebăm în ce mod este și va fi ea transformată de o altă revoluție, care se desfășoară sub ochii noștri: revoluția electronică.

■ Efectele apariției tiparului ■

NOTE ȘI BIBLIOGRAFIE

1. Apud **MCLYNN, Frank**. An invention that changed the world. În: *New Statesman*, 11 februarie 2002, an 15, nr. 693, p. 51-52.
2. **SCHULTZE, Quentin J.** Going digital. În: *The Christian Century*, 31 January 2001, vol. 118, nr. 4, p. 20.
3. *** Science & technology: c1045: hang on lads, I've got an idea. În: *The Economist*, 31 decembrie 1999, vol. 353, nr. 8151, p. 97; **JARDINE, Lisa**. The future began in 1455. În: *The Spectator*, 16 October 1999, vol. 283, nr. 8932, p. 42-43.
4. **ESCARPIT, Robert**. *The book revolution*. London; Toronto; Wellington; Paris: George Harrap & Co.: UNESCO, 1966, p. 18.
5. **JARDINE, Lisa**. *Op.cit.*, p. 42-43.
6. **TOMESCU, Mircea**. *Istoria cărții românești de la începuturi până la 1918*. București: Editura Științifică, 1968, p. 27-28.
7. **CASTAGNI, Nicoletta**. Gutenberg-mirifica invenție. În: GIOVANNINI, Giovanni (ed.). *De la silex la siliciu: istoria mijloacelor de comunicare în masă*. București: Editura Tehnică, 1989, p. 102, 107.
8. Citat în **CASTAGNI, Nicoletta**. *Op. cit.*, p. 115.
9. **CHARTIER, Roger**. General introduction: print culture. În: CHARTIER, Roger (ed.). *The culture of print: power and uses of print in early modern Europe*. Oxford: Polity Press, 1989, p. 2.
10. **MCLUHAN, Marshall**. *Galaxia Gutenberg. Omul și era tiparului*. București: Editura Politică, 1975, p. 335.
11. **GORNIK-KOCIKOWSKA, Krystyna**. Revolution and the library. În: *Library Trends*, Winter 2001, vol. 49, nr. 3, p. 456.
12. Citat în **JARDINE, Lisa**. *Op. cit.*, p. 42-43.
13. **ONG, Walter J.** Cuvânt rostit, cuvânt scris, cuvânt tipărit. În: DUȚU, Alexandru (ed.). *Dimensiunea umană a istoriei. Direcții în istoria mentalităților*. București: Meridiane, 1986, p. 291-292
14. Citat în **SCHULTZE, Quentin J.** *Op. cit.*, p. 18.
15. **CASTAGNI, Nicoletta**. *Op. cit.*, p. 108, 116-117.
16. **FEBVRE, Lucien; MARTIN, Henri-Jean**. *L'apparition du livre*. Paris: Albin Michel, 1971, p. 402.
17. **GORNIK-KOCIKOWSKA, Krystyna**. *Op. cit.*, p. 461.
18. **FEBVRE, Lucien; MARTIN, Henri-Jean**. *Op. cit.*, p. 402-403.
19. Apud **CASTAGNI, Nicoletta**. *Op. cit.*, p. 115
20. *Ibidem*, p. 77, 114.
21. **FEBVRE, Lucien; MARTIN, Henri-Jean**. *Op. cit.*, p. 403.
22. **CORNEA, Paul**. Confruntarea fără de sfârșit dintre rațional și irațional. În: *Interpretare și raționalitate*. Iași: Polirom, 2006, p. 111.
23. Apud **RAVEN, Diederick**. Elizabeth Eisenstein and the impact of printing. În: *European Review of History*, Autumn 1999, vol. 6, nr. 2, p. 225-227.
24. **ONG, Walter J.** *Op. cit.*, p. 291.
25. **JARDINE, Lisa**. *Op. cit.*, p. 42-43.
26. **EISENSTEIN, Elizabeth L.** *The printing press as an agent of change*. Cambridge; New York; Port Chester; Melbourne; Sidney: Cambridge University Press, 1991, p. 124.
27. **CORNEA, Paul**. *Op. cit.*, p. 111-112.
28. **FEBVRE, Lucien; MARTIN, Henri-Jean**. *Op. cit.*, p. 386.
29. **CORNEA, Paul**. *Op. cit.*, p. 110.
30. **EISENSTEIN, Elizabeth L.** *Op. cit.*, p. 117.
31. *** Science & technology: c1045: hang on lads, I've got an idea. În: *The Economist*, 31 December 1999, vol. 353, nr. 8151, p. 97.
32. **ONG, Walter J.** *Op. cit.*, p. 291.
33. **MCLUHAN, Marshall**. *Op. cit.*, p. 352-353.

■ Efectele apariției tiparului ■

34. Ibidem, p. 384.
35. **GORNIAC-KOCIKOWSKA, Krystyna.** *Op. cit.*, p. 459.
36. **FEBVRE, Lucien; MARTIN, Henri-Jean.** *Op. cit.*, p. 455.
37. **EISENSTEIN, Elizabeth L.** *Op. cit.*, p. 80-83
38. Ibidem, p. 91.
39. **MCLUHAN, Marshall.** *Op. cit.*, p. 337. Un exemplu de exagerare mi se pare că se găsește în fragmentul în care McLuhan vorbește despre „organizarea tipografică a armatei”, spunând că armatele de cetățeni ale lui Cromwell „nu erau doar copii fidele ale paginii tipărite, ci și ale liniei de asamblare” (*Op. cit.*, p. 360), și exemplele pot continua.
40. **EISENSTEIN, Elizabeth L.** *Op. cit.*, p. 116.
41. Ibidem, p. 114.
42. Citat în **EISENSTEIN, Elizabeth L.** *Op. cit.*, p.112.
43. Ibidem, p. 119-121.
44. **RAVEN, Diederick.** Elizabeth Eisenstein and the impact of printing. În: *European Review of History*, Autumn 1999, vol. 6, nr. 2, p. 227.
45. Ibidem, p. 228-229.
46. Ibidem, p. 230-231. O confirmare a faptului că pirateria reprezenta o amenințare cronică la adresa comerțului de carte este adusă, două secole mai târziu, de Jean Teophilus Desaguliers, care anunța în 1734 că își va semna fiecare exemplar al cărții sale „Curs de filosofie experimentală”, pentru a descuraja tipărirea neautorizată. (**CRICK, Julia; WALSHAM, Alexandra.** Introduction: script, print, and history. În: **CRICK, Julia; WALSHAM, Alexandra** (eds.). *The uses of script and print, 1300-1700.* Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p. 6).
47. **RAVEN, Diederick.** *Op. cit.*, p. 232.
48. Apud **CRICK, Julia; WALSHAM, Alexandra.** *Op. cit.*, p. 5.
49. **CORNEA, Paul.** *Op. cit.*, p. 111.
50. **GORNIAC-KOCIKOWSKA, Krystyna.** *Op. cit.*, p. 454.

Elena Rotaru

Autoarea

Drd. Elena Rotaru este doctorand în cadrul Facultății de Litere a Universității din București, specializarea Biblioteconomie
E-mail: elena.rotaru@gmail.com

Abstract

Articolul oferă informații despre una dintre tradiționalele excepții ale dreptului de autor -copia privată -, începând cu un scurt istoric, motivațiile apariției acestei noțiuni, pentru a continua cu principalele caracteristici ale copiei private, condițiile pe care trebuie să le respecte aceasta, în special în mediul digital, pentru a nu constitui o încălcare a dreptului de autor.

Cuvintele-cheie: proprietate intelectuală, dreptul de autor, limitări și excepții ale dreptului de autor, copia privată.

The article offers information regarding one of the traditional exceptions of the copyright – the private copying –, starting with a short history, the motivations for this notion's implementation and carrying on with the main characteristics of the private copying and the terms that it must observe, mostly in the digital form, in order to avoid the infringement of the copyright laws.

Keywords: *intellectual property, copyright, limitation and exceptions to copyright, private copying.*

Cuprinsă în legislația națională și internațională, în mod constant revăzută, amendată, interpretată, confirmată sau modificată, copia privată este una dintre cele mai dinamice noțiuni ale timpurilor noastre fiind obiectul a numeroase confruntări politico-sociale și dezbateri media.

Excepția de copie privată a apărut ca rezultat al articolului 9 paragraful 2 [1] din Convenția de la Berna. Acest paragraf a fost introdus după amendarea Convenției de la Berna prin Actele de la Stockholm și Paris, până la acel moment nefiind considerat a fi necesar [2] și chiar de la apariția sa a provocat numeroase dezbateri.

Devenită deja tradiție, reproducerea unei opere în scop de folosință privată, fără acordul autorului, se sprijină pe două *motivații* [3]: *cea dintâi* ține de perioada în care principiul s-a impus și în care acest gen de reproducere se realiza manual nereprezentând vreun pericol semnificativ pentru autor. În epoca modernă această justificare s-a perimat iar copia privată capătă o semnificație nouă datorită dezvoltării tehnologiei care permite multiplicarea de copii în număr mare, fără mari dificultăți și în timp record, fapt ce afectează grav interesele deținătorilor de drepturi. *Cea de a doua* motivație se bazează pe raționamentul că și dacă realizarea copiei private ar fi supusă autorizării, din punct de vedere practic fenomenul nu ar putea fi controlat, motiv pentru care legiuitorul a preferat să considere aceste reproduceri licite decât să se le considere încălcări ale dreptului de autor care ar rămâne oricum nepedepsite de vreme ce încercarea autorităților de a controla copia privată, ar implica un control al activităților la domiciliu, ceea ce ar reprezenta o încălcare gravă a principiului libertății individuale. A fost preferată tolerarea realizării de copii private în scopul descurajării reproducerii ilicite pentru folosință publică.

Problema privind natura excepțiilor la dreptul de autor face în momentul de față subiectul unor aprige dezbateri în Europa dar și peste Atlantic. Copia privată este o „excepție” sau un „drept supus condițiilor” (conditioned right) [4]? Pe cale de consecință orice definiție a copiei private trebuie să plece de la statutul acesteia. Ne aflăm în fața unei licențe legale sau a unei excepții de la monopolul autorului? Dacă prin „licență legală” definim acele cazuri în care

legiuitorului, pentru rațiuni ce privesc interese generale, înlocuiește monopolul autorului cu un drept la redevență, copia privată nu ar putea fi privită ca o licență legală ci ca o excepție a dreptului de reproducere [5]. Pe de altă parte putem considera că legiuitorul a instituit în această materie o licență legală datorită faptului că reproducerea privată este liberă, dar nu gratuită, autorul unei opere reproduse în aceste condiții având dreptul la o plată compensatorie [6].

La nivel european Directiva 2001/29/EC a Parlamentului și a Consiliului European privind armonizarea câtorva aspecte privind dreptul de autor și drepturile conexe în societatea informațională, reglementează problematica realizării copiei private în cadrul art.5 alin2 lit.b” [7], iar alin. 5 al aceluiași articol adaugă că aceste limitări și excepții „se aplică numai în cazuri speciale ce nu intră în conflict cu exploatarea normală a lucrării sau a altui obiect protejat și nu aduc în mod nejustificat atingere intereselor legitime ale titularului de drepturi”. Dispozițiile de mai sus, cunoscute sub denumirea de „**testul în trei pași**”, reprezintă un banc de test pentru toate limitările privind drepturile de autor, putând fi regăsite în aceeași termeni atât în art.9 al. 2 al Convenției de la Berna cât și în art.13 din Acordul TRIPS (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights).

Analizând textele de mai sus putem distinge principalele caracteristici ale copiei private:

1. *copia privată este o reproducere*, în sensul dat de art. 2 al Directivei ce acoperă „direct sau indirect,temporar sau permanent, reproducerea prin orice mijloace și în orice formă, în totalitate sau în parte”.

2. *realizată pe orice suport*. Directiva face distincția dintre copierea digitală privată și cea analogică subliniind faptul că cea digitală „este posibil să fie mult ai răspândită și să aibă un impact economic mai mare”.

3. *folosită pentru uz privat*. Această noțiune e interpretată diferit de legislațiile naționale după cum vom vedea în continuare.

4. *în scopuri necomerciale*.

5. *de către o persoană fizică*, persoanele juridice neputând beneficia de această excepție.

6. *în cazuri speciale*

7. *ce nu intră în conflict cu exploatarea*

normală a operei sau a altui obiect protejat

8. *nu aduc în mod nejustificat prejudicii intereselor legitime ale titularilor de drepturi*

9. *dă dreptul la o compensație echitabilă*.

În Franța, excepția de copie privată este reglementată de art.122-5 CPI astfel: „Atunci când opera a fost divulgată, autorul nu poate interzice (...) copiile sau reproducerea strict rezervate uzului privat al celui ce efectuează copia și care nu sunt destinate unei utilizări colective, cu excepția copiilor operelor de artă destinate să fie utilizate pentru scopuri identice celor pentru care opera originală a fost creată”.Textul Codului francez pare să conțină doar câteva din caracteristicile pe care Directiva le impune: de a fi o reproducere destinată strict uzului privat, ceea ce sugerează faptul că numai persoanele fizice pot beneficia de această excepție și implicit necomercialitatea acesteia. De altfel, organismele necomerciale sunt explicit excluse de la beneficiul acestei excepții.

Literatura de specialitate de până la apariția noii legi asupra dreptului de autor [8] atrăgea atenția asupra necesității ca excepțiile la dreptul exclusiv al autorului să se conformeze testului în trei etape definit prin Convenția de la Berna, în caz contrar existând posibilitatea ca unele între aceste excepții, printre care și copia privată, să dispară nefiind fundamentate pe nici un principiu de ordin public.

În Belgia, legea referitoare la copyright din 1994 [9] include în art.22 paragraful 1, alin. 3, 4 și 5 referiri la copia privată [10]. Această excepție a provocat îndelungi dezbateri în momentul adoptării ei de către Camera Belgiană. Raportul Clerk [11] cere ca această excepție să nu poată fi aplicată întregului conținut al unei opere ci doar unor scurte fragmente din aceasta, dar nu dă nici o indicație cu privire la criteriile ce trebuie respectate în acest sens. Reproducerea de opere sonore și audiovizuale este permisă numai pentru uzul privat al persoane care o realizează. Legea belgiană acordă o importanță deosebită remunerației echitabile datorate titularilor de drepturi prin implementarea unui sistem în care această plată să fie direct proporțională cu utilizările. În considerarea criteriilor de limitare a acestei excepții, experții belgieni au sugerat ideea că această excepție reprezintă de fapt o competiție cu activitatea editorilor, mai exact că

poate fi considerată o competiție parazitară ce dăunează normalei exploatare a operei [12].

Legea italiană nr.248 din 2000 privind drepturile de autor tratează problematica excepțiilor în secțiunea I: „Reprografia și alte excepții și limitări” la art. 65-71. Normele referitoare la reproducere au fost modificate prin Decretul nr. 68 din 9 aprilie 2003 prin care a fost transpusă Directiva europeană, în sensul restrângerii liberelor utilizări prin impunerea unei plăți compensatorii. Legea italiană distinge între „uzul personal și individual” și „uzul privat” care include cercul familiei dar și școlile, ospiciile, închisorile [13]. Articolul 68 face o distincție între activitățile de reproducere desfășurate în cadrul bibliotecilor și cele pentru uz privat. Articolul 68 bis reglementează copia temporară sau provizorie, excepție obligatorie conform Directivei, cu referire la reproducerea documentelor numerice, la copiile ascunse.

În Republica Moldova excepția de copie privată este reglementată de art.20 din Legea 293-XIII din 1994, modificată în 1998 de Legea nr. 29-XIV, astfel: este permisă, conform alin.1, reproducerea operelor publicate legal, într-un singur exemplar, în scopuri personale, fără consimțământul autorului și fără plata remunerației de autor. Remunerația compensatorie cuvenită titularului de drepturi potrivit alin. 3, în cuantum de 3% din prețul de vânzare cu amănuntul, cade în sarcina producătorilor de echipamente utilizate pentru reproducere.

În Statele Unite, *Copyright Act*, a integrat în art.107 noțiunea de „fair use” care permite folosirea în limite rezonabile a operelor protejate, în funcție de mai multe criterii [14].

În propunerile [15] asupra noi legi canadiene a copyrightului se face simțită intervenția autorilor și editorilor, care se opun ca excepțiile în favoarea reprografiei să fie inserate în lege deoarece ei văd în reprografie o concurență neloială a activității desfășurate de ei. Se vorbește totuși de o utilizare echitabilă a operelor, dar fără a fi definite criterii clare în acest sens.

În Marea Britanie, *The Copyright, Designs and Patents Act* din 1988 prevede posibilitatea utilizării de copii ale operelor, fără autorizarea autorului sau licență, numai pentru uz personal. Aici funcționează noțiunea de „fair dealing”

[16], care nu este o excepție la legea copyrightului ci un mod de apărare folosit de oricine este acuzat de încălcarea aceste legi. Pentru că legea permite copierea unor părți din opere dar nu specifică o cantitate precisă ce poate fi copiată pentru uz privat, Asociația Bibliotecarilor Britanici recomandă [17] proporțiile în care este recomandată copierea. După 2003, datorită schimbărilor produse de setul de directive europene, copierea a fost permisă doar în cazul studiului non-comercial și al cercetării.

Copia privată în România

Articolul 34 din Legea 8 pe 1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe reglementează regimul juridic al copiei private, astfel: alin. 1 „Nu constituie o încălcare a dreptului de autor, în sensul prezentei legi, reproducerea unei opere fără consimțământul autorului, pentru uz personal sau pentru cercul normal al unei familii, cu condiția ca opera să fi fost anterior adusă la cunoștința publicului, iar reproducerea să nu contravină utilizării normale a operei și să nu îl prejudicieze pe autor sau pe titularul drepturilor de utilizare” iar alin. 2: „Pentru suporturile pe care se pot realiza înregistrări sonore sau audiovizuale ori pe care se pot realiza reproduceri ale operelor exprimate grafic, precum și pentru aparatele concepute pentru realizarea de copii, în situația prevăzută de alin.1, se va plăti o remunerație compensatorie stabilită prin negociere, conform prevederilor prezentei legi”. În țara noastră copia privată este liberă, dar nu este gratuită, autorul operei produse având dreptul la o remunerație compensatorie. Din acest punct de vedere modificarea adusă Legii 8 din 1996 de Legea nr.285/2004 se consideră a fi un progres prin introducerea acestei plăți compensatorii pentru toate categoriile de reproducere și pentru toate genurile de opere susceptibile a fi reproduse. Suma cuvenită autorului pentru astfel de copii este inclusă în prețul de vânzare a suporturilor pe care se pot realiza copii și al aparatelor ce permit copierea: pentru fiecare suport și aparat susceptibil de a fi folosit pentru copiere, indiferent dacă procedul de copiere este analog sau digital, cumpărătorul plătește o sumă care se

distribuie autorilor prin intermediul organismelor de gestiune colectivă unde a fost vărsată de către fabricanți și exportatori. Cuantumul acestei remunerații precum și lista suporturilor și a aparatelor în cauză se negociază anual între organismele de gestiune colectivă și asociațiile importatorilor și fabricanților de astfel de aparate și suporturi.

Există în legea românească o excepție de la regula conform căreia realizarea unei copii este liberă dar generatoare de plată compensatorie și aceasta se referă la programele pentru calculator, fiind stipulată de art. 77, care prevede că utilizatorul autorizat al unui program pentru calculator poate face, fără autorizarea creatorului ei și fără vreo plată compensatorie, o copie de arhivă sau de siguranță, în măsura cerută de necesitatea asigurării utilizării programului. Justificarea acestei excepții rezidă în particularitatea pe care o prezintă folosirea acestor programe: la fiecare folosire, programul trebuie reprodus pentru a deveni activ și utilizabil. Copia astfel realizată, își păstrează caracterul licit atâta timp cât este folosită exclusiv de cel ce a realizat-o. Cesionarea copiei către alte persoane face ca reproducerea să devină una de folosință publică și în consecință să devină ilicită dacă nu are autorizarea titularului de drepturi.

Legea noastră prevede îndeplinirea cumulativă a câtorva **condiții** necesare pentru realizarea unei copii private licite:

- o primă condiție este aceea ca *opera să fie fost efectiv divulgată*, adică să fi devenit susceptibilă de a fi cunoscută de către public, nefiind suficientă doar exercitarea de către autor a dreptului de divulgare, adică luarea de către acesta a deciziei de a face opera accesibilă cunoașterii publice;

- a doua condiție, cea conform căreia *copia nu trebuie să contravină utilizării normale a operei* poate să însemne că prin acest tip de reproducere nu poate fi schimbat genul operei nici modalitatea de folosire avută în vedere de autor în momentul divulgării ei;

- cea de a treia condiție, ca *reproducerea să nu îl prejudicieze pe autor sau pe titularul dreptului de utilizare*, pare imposibil de realizat, dacă avem în vedere principiul conform căruia orice utilizare neautorizată aduce atingere

drepturilor titularului acestora. Din acest punct de vedere, este discutabilă doar întinderea, presupus a fi mai mică, pe care o are prejudiciul pentru autor în acest caz. De altfel, una dintre justificările admiterii copiei private este nu lipsa oricărui prejudiciu ci cuantumul presupus redus al acestuia;

- ultima condiție, ca *reproducerea să se facă pentru uz personal sau pentru cercul normal al unei familii*, este cea care particularizează regimul copiei private și determină caracterul licit sau ilicit al acesteia. Pentru mai buna înțelegere a acestei condiții vor fi analizate în continuare aceste noțiuni:

a) *uzul personal*

Uzul personal este o noțiune care cunoaște diverse nuanțe în legislațiile naționale. În timp ce legea franceză folosește sintagma „uzul privat al celui ce realizează copia” [18], impunând ca reproducerea să fie folosită de cel ce a realizat-o [19] legea română nu este atât de precisă, formularea sa” pentru uz personal sau pentru cercul normal al unei familii” putând fi interpretabilă deși, este evident că nu aceasta a fost intenția legiuitorului ci aceea că uzul personal privește exclusiv pe cel ce realizează copia; acesta putând face copia pentru sine sau pentru cercul normal al familiei sale dar nu o poate da altor persoane.

b) *cercul normal al unei familii*

În afară de uzul personal, art.34 alin.1 exceptează de la autorizarea autorului reproducerea operei realizată pentru „cercul normal al unei familii”, însă fără a defini această noțiune. În lipsa unei clarificări legale este greu de stabilit dacă se are în vedere noțiunea de familie în sens sociologic [20], iar în acest caz dacă se referă la familia simplă (formată din părinți și copiii lor necăsătoriți) sau la familia extinsă (ce cuprinde mai multe persoane decât în primul caz) ori are în vedere familia în sens juridic, care include persoane între care există drepturi și obligații izvorâte din căsătorie, rudenie ori alte raporturi asimilate celor de familie [21].

Doctrina franceză arată că expresia „cercul normal al unei familii” nu trebuie luată *ad literam*, ea cuprinzând și prietenii de familie ce frecventează familia respectivă [22].

Mai trebuie adăugat faptul că, pentru îndeplinirea condiției de existență a cercului

familial, este necesar ca respectiva comunicare a operei să fie gratuită, ceea ce presupune ca persoanele considerate ca alcătuind cercul normal al familiei să nu plătescă vreo sumă pentru a urmări reprezentarea.

Noțiunea de „cerc normal al unei familii” este azi perimată, desuetă, fiind greu de definit și de aplicat în era informațională pe care o parcurgem. În mod tradițional, copyrightul se oprește la ușa casei private iar actele performate în această sferă privată sunt libere: acasă putem copia texte, le putem citi cu voce tare, le putem modifica, putem cânta cântece fără nicio grijă la copyright. Aceste libertăți tradiționale încă există, însă multe din noile utilizări devenite posibile prin noile tehnologii și considerate a fi private și desfășurate în locuri private, printre prieteni sau familie, cer acum considerații atente cu privire la copyright. Diversitatea modalităților de reproducere contemporane (în special cele digitale) caracterizate prin accesibilitate, eficiență sporită, costuri reduse, timp de realizare foarte scurt a declanșat în același timp și noi modalități de încălcare a drepturilor de autor. În acest context copia privată capătă o semnificație nouă fiind văzută ca o încălcare gravă a intereselor autorilor astfel încât legiuitorii au simțit nevoia instituirii unor bariere legale ca iau forma mult criticatelor măsuri tehnice de protecție [23]. Tehnologia oferă mijloace de control mai performante, susceptibile să acorde titularilor de drepturi o protecție discreționară care poate afecta serios viața particulară, în măsura în care aceste dispozitive pot bloca chiar reproducerea operelor libere de drept, pot conduce la plata a la carte prin multiplicarea taxelor pentru utilizare, pot presupune un control al activităților private etc. Dacă suntem de acord cu faptul că toți autorii sunt în același timp și deținători de drepturi și utilizatori iar societatea profită din abilitatea lor de a utiliza opere existente pentru a crea altele noi, îmbogățind astfel domeniul public, trebuie să avem în vedere că restricțiile ce limitează eforturile creatoare pot conduce la costuri sociale mai mari și implicit la mai puține opere noi. Pentru a contracara amenințarea ce privește tradiționala tolerare a copiei private este necesar să fie găsită o relație justă, echilibrată între protecția drepturilor autorilor și interesul general al societății.

NOTE ȘI BIBLIOGRAFIE

1. „It shall be a matter of legislation in the countries of the Union to permit the reproduction of such works in certain special cases, provided that such reproduction does not conflict with a normal exploitation of the work and does not unreasonably prejudice the legitimate interests of the author”
2. **RICKETSON, Sam; GINSBURG, Jane C.** *International Copyright and Neighbouring Rights*. 2nd ed. Oxford University Press, 2005.p.630
3. **FRANCON, Andre.** *Cours de propriete litteraire, artistique et industrielle*.Paris :Litec,1996. p.231
4. **VIVANT, Michel.** *Mesures techniques sur DVD: le test des trois etapes met en echec l'exception de copie private*. Paris: Legipresse, 2004. p.148
5. **LUCAS, A.; LUCAS, H.-J.** *Traité de la propriete litteraire et artistique*. Paris : Litec,1994. p.248.
6. În acest sens vezi și modificarea adusă Legii nr.8 din 1996 prin Legea nr.285 din 2004 referitoare la introducerea remunerației compensatorii pentru toate categoriile de reproducere și pentru toate categoriile de opere susceptibile a fi reproduse.
7. „Statele membre pot prevedea excepții și limitări la dreptul de reproducere prevăzut la art.2 în următoarele cazuri: [...] lit.b: pentru reproducere pe orice material realizate de o persoană fizică în scopuri private și pentru scopuri care nu sunt direct sau indirect comerciale, cu condiția ca titularii de drepturi să primească compensații juste care să țină cont de aplicarea sau neaplicarea măsurilor tehnologice prevăzute la art.6 pentru lucrările sau obiectele protejate în cauză.”
8. **BATTISTI, Michele.** Le droit d'auteur, un obstacle a la liberte d'information. În : *Bulletin des Bibliothèques de France*. Paris, 2004. nr.6, p..31-35.
9. Textele originale pot fi consultate pe portalul puterii judiciare belgiene - <http://www.juridat.be>
10. „Odată ce opera a fost divulgată în mod legal, autorul ei nu poate interzice:[...] 3. comunicarea liberă și privată în cercul unei familii 4. reproducerea în parte sau în întregime a articolelor sau operelor de artă sau reproducerea

de scurte fragmente din opere fixate pe hârtie sau pe suporturi asemănătoare cu condiția ca reproducerea să fie folosită strict pentru nevoi private sau didactice și să nu prejudicieze editarea operei originale. 5. reproducerea de opere sonore sau audiovizuale realizate cu intenția de a fi folosite exclusiv în cercul unei familii”.

11. *Rapport fait au nom de la Commission de la Justice par M. De Clerk sur le Projet de Loi relatif au droit d'auteur, aux droits voisins et de la copie privée d'oeuvres sonores et audiovisuelles et sur la Proposition de Loi sur le droit de suite*, 17 mars 1994, Chambre des Représentants de Belgique. 473p.
12. Ibidem, p.193
13. **ROBBIO, Antonella De.** Impacts de la Directive européenne sur le droit d'auteur en Italie. În: *Bulletin des Bibliothèques de France*, 2006, t. 51, nr. 5, p. 38.
14. **CHISUM, D.S.; JACOBS, M.A.** *Understanding Intellectual Property Law*. New York: Ed. Matthew Bender, 1999. p.4.
15. **EROLA, Judy; FOX, Francis.** *De Gutenberg a Telidon: a Guide sur les propositions de réforme de la Loi d'auteur au Canada*. Ottawa: Gouvernement du Canada, 1984. p.12.
17. *Copyright in public libraries*. Ed.a 4-a. London: Library Association Publishing, 1999, p.39.
16. **CORNISH, W.R.** *Intellectual property: patents, copyright, trade marks and allied rights*. London: Sweet & Maxwell, 1996, p.182.
18. Termenul de „copiste” din art.122-5 CPI, este interpretat în sensul unei concepții materiale, ca fiind chiar persoana care realizează copia.
19. **LUCAS, A.; LUCAS, H.L.** *Op. cit.*, p. 250.
20. Din punct de vedere sociologic, noțiunea de familie desemnează grupul de persoane unite prin căsătorie, filiație sau rudenie, care se caracterizează prin comunitate de viață, interese, întrajutorare.
21. **FILIPESCU, I.P.** *Tratat de dreptul familiei*. București: Ed Academiei, 1989. p.22.
22. **BERTRAND, A.** *Le droit d'auteur et le droits voisins*. Ed. a 2-a. Paris: Dalloz, 1999, p.238; **COLOMBET, C.** *Op.cit.* p.182; **LUCAS, A.; LUCAS, H.J.,** *Op. cit.*, p. 206.
23. Tratatul OMPI (1996) transpus în SUA prin Digital Millennium Copyright (1998) și în Europa prin Directiva privind dreptul de autor și drepturile conexe în societatea informațională (2001), sancționează orice dezafectare a sistemelor de protecție instalate de către producători.

Conferința EBLIDA 2009

Din austeritatea și monotonia autostrăzii, Viena se întrupează brusc - maiestuoasă, elegantă și desăvârșit pregătită pentru a-și întâmpina oaspeții care dintotdeauna și dintr-o lume întregă vin aici, atrași de fascinația muzicii lui Mozart, Strauss sau Haydn ori răspunzând chemării istoriei și trăind astfel experiența unei întoarceri într-un timp demult apus, al gloriei habsburgice de secol XIX, al farmecului subtil a îndrăgitei lor împărătese Sissi. Mai întâi de toate, însă, Viena s-a impus, prin specialiștii și instituțiile sale, în viața comunității științifice europene din domenii variate - deopotrivă științe umaniste și exacte.

Viena a fost aleasă pentru a găzdui, în perioada 7-9 mai, cea de-a șaptesprezecea conferință internațională organizată de EBLIDA (*Biroul european pentru asociații de biblioteci și asociații de documentare și informare*) împreună cu NAPLE (*Autoritățile Naționale pentru Bibliotecile Publice din Europa*), BVÖ (*Büchereiverband Österreichs - Asociația Bibliotecilor din Austria*) și VÖB (*Vereinigung der österreichischen Bibliothekarinnen und Bibliothekare - Asociația bibliotecarilor din Austria*), conferință a cărei temă - *“O politică de bibliotecă pentru Europa”* - s-a dorit o invitație la cooperare profesională reală și comunicare dinamică.

Tema aleasă reflectă, așadar, importanța începerii unei discuții despre ceea ce se poate face împreună, la nivel european, despre ceea ce poate fi realizat la acest nivel pentru a sprijini munca asociațiilor naționale de biblioteci și bibliotecari. Scopul final al acestei colaborări este creșterea influenței și implicării bibliotecilor și a celorlalți furnizori de informație într-o Europă unită, prin asigurarea unui înalt nivel de servicii de informare și documentare, care vor contribui la o continuă dezvoltare în spațiul comunitar. Încă de la înființarea sa, în 1992, EBLIDA, care reunește asociații naționale de biblioteci și instituții de documentare și informare de pe întregul continent, a militat pentru recunoașterea rolului bibliotecilor și al altor instituții culturale la nivel european, străduindu-se să creeze cel mai bun cadru legislativ și politic pentru membrii sai.

Continuând experiența de succes din 2008, când întâlnirea anuală a Consiliului EBLIDA a fost organizată în colaborare cu Asociația Olandeză a Bibliotecilor, la Amsterdam, conducerea EBLIDA a decis continuarea colaborării cu asociațiile

profesionale naționale în organizare. Aceasta presupune nu numai conlucrare pentru reușita organizării acestei reuniuni profesionale, ci și o implicare a partenerilor în realizarea obiectivelor EBLIDA, prin accelerarea dialogului.

Situată în Dr. Ignaz Seipel-Platz 2, integrată perfect între monumentalele clădiri vechi din centrul istoric al Vienei, Academia de Științe a Austriei (OAW) a găzduit evenimentul care a adunat laolaltă un număr record de participanți aparținând a 43 de organizații membre EBLIDA, din 23 de țări.

Conferința s-a desfășurat pe parcursul a trei zile, prima zi fiind dedicată întâlnirii Consiliului EBLIDA (în care ABR este membru cu drepturi depline din luna februarie a acestui an).

La această reuniune anuală a Consiliului, cu acordul tuturor membrilor, Gerald Leitner a fost reales pentru încă un mandat (2009-2011) președinte al EBLIDA. În discursul de acceptare, domnul Leitner a subliniat determinarea sa în a milita pentru atingerea scopurilor propuse în programul de lucru al organizației pe care o conduce și și-a afirmat încrederea în colaboratorii săi din Comitetul Executiv. O parte dintre aceștia au fost realeși, alții sunt noi, alegerea lor fiind făcută în urma nominalizarilor venite, până pe 17 aprilie 2009, din partea țărilor membre. Noul Comitet Executiv, a cărui primă întâlnire se va desfășura în toamna anului 2009, are următoarea componență:

- Gerald Leiner, Asociația Bibliotecilor din Austria: reales; președinte EBLIDA;
- Jill Martin, CILIP Marea Britanie: realeasă; numită în funcția de vicepreședinte EBLIDA;
- Klaus-Peter Böttger, BID Germania: nou ales; numit în funcția de trezorier;
- Lene Byrialsen, Asociația Bibliotecilor din Danemarca: nou aleasă;
- Berndt Fredriksson, Asociația Arhiviștilor din Suedia: nou ales;
- Saara Ihamäki, Asociația Bibliotecilor din Finlanda: realeasă;
- Gloria Perez Salmerón, FESABID Spania: realeasă;
- António de Pina Falcão, BAD Portugalia: reales;
- Aldo Pirola, AIB Italia: reales;
- Erna Winters, VOB Olanda: nou aleasă.

Alegerea noilor membri în CE s-a făcut în urma eliberării acestor poziții prin încheierea mandatului următorilor: Barbara Lison, vicepreședinte; Bas Savenije, trezorier; Karin Åstrom Iko; Toby Bainton; Pernille Drost. Trei

dintre ei au rămas în funcția de președinte ai Grupului de experți pe care fiecare îl conduce (Barbara Lison, Bas Savenije, Toby Bainton).

În discuția pe care am avut-o cu **Joanne Yeomans**, director EBLIDA începând cu 2009, ea ne-a urât „*bun venit*” în organizație și a subliniat necesitatea ca toată comunitatea de specialiști în informare și documentare din România să cunoască problemele de pe agenda EBLIDA, gradul lor de soluționare, demersurile întreprinse către organismele europene, pentru un dialog constructiv, cu beneficii comune, în spațiul UE. Dincolo de politețea și amabilitatea impuse de educația britanică a doamnei Yeomans, am simțit prietenia și deschiderea unei colege pregătite să ne sprijine pentru a ne integra în marea familie europeană a specialiștilor în furnizarea de informație.

Programul primei zile a inclus, de asemenea, prezentarea Raportului anual 2008-2009, de către Andrew Cranfield, și a Planului pentru perioada următoare (2009-2010), expunere realizată de noul director Joanne Yeomans.

În cadrul EBLIDA își desfășoară activitatea cinci *grupuri de experți* ale căror preocupări vizează probleme specifice:

1. Grupul de experți în cultură și societatea informației (EGCIS) - președinte Barbara Lison.

După ce a prezentat raportul pentru perioada anterioară, doamna Lison a trasat câteva dintre direcțiile viitoare de acțiune ale grupului: colectarea și analiza documentelor relevante referitoare la instituțiile și activitatea de documentare și informare ce urmează a fi elaborate de UE, cu scopul de a pregăti poziția EBLIDA asupra acestor probleme și de a concepe acțiunile de susținere a punctelor de vedere ale EBLIDA asupra problemelor respective în noul Parlament European. De asemenea, membrii grupului speră să adune exemple de bune practici referitoare la „învățare despre cultură și învățare prin cultură” de la și în biblioteci și arhive.

2. Grupul de experți în legea informației (EGIL) îl are ca președinte pe Toby Bainton, misiunea sa fiind de monitorizare a activităților legate de legea informației și de a formula un răspuns prompt atunci când este necesar. În prezent, membrii grupului monitorizează:

- aspectele juridice legate de Google Books în SUA și care afectează cărțile europene;

- extinderea propusă pentru noțiunea „*drepturi de autor*”;

- promovarea documentului Comisiei Europene - *Carta verde „Drepturile de autor*

(copyright-ul) în economia cunoașterii” (Bruxelles, 16.7.2008), cu scopul de a se asigura că prevederile Comisiei conținute în document vor fi respectate;

- *Tratatul Comercial Anti-Contrafacere (ACTA)* - tratat comercial plurilateral propus ca răspuns la *creșterea globală a comerțului cu bunuri contrafăcute și lucrări protejate de copyright*);

- sprijină demersurile IFLA și WIPO (The World Intellectual Property Organization) în intervențiile asupra excepțiilor de la legea copyright-ului.

3. Grupul pentru educație în informare și bibliotecă (ILEG), în cadrul căruia Jill Martin și ceilalți experți vor încerca realizarea unei *hărți a educației în bibliotecă în statele UE* și elaborarea unui document referitor la poziția EBLIDA (ILEG) asupra procesului Bologna. Grupul lucrează în colaborare cu EUCLID, alături de care desfășoară o serie de activități comune.

4. Grupul reunit de experți în digitizare și în acces online (JEGDO), președinte Bas Savenije) își desfășoară activitatea împreună cu *Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche (LIBER)* și va fi reorganizat ținând cont de schimbările propuse de LIBER; de asemenea, va fi revizuită *calitatea de membru* în acest grup. Membrii JEGDO speră să dezvolte poziția EBLIDA asupra *Open Access* și asupra *Europeana* și să lucreze în direcția elaborării unei declarații de bune practici pentru digitizare, pentru fiecare etapă a acestui proces.

5. Grupul de experți în educație și învățare continuă (EGELLL), având-o ca președinte pe Joanne Yeomans, este încă în procesul de organizare și de precizare a direcțiilor de acțiune și de aceea orice participare a celor interesați, la discuțiile preliminare, este binevenită.

Dacă organizatorii și-au dorit să introducă participanții la conferință în cea mai autentică atmosferă vieneză, fără îndoială că sala de festivități de la Academia de Științe a fost alegerea potrivită. Farmecul locului a fost și mai intens simțit de oaspeți la gândul că această sală, cu o arhitectură în a cărei realizare marmura ocupă un loc privilegiat, luminată de candele scânteietoare, cu un tavan-frescă - expresie fidelă a eleganței și rafinamentului vienez de secol XVIII, a fost martora concertelor susținute de Schubert, Beethoven și Haydn în fața familiei imperiale.

În acest spațiu s-au reunit, în ziua a doua a conferinței, cei 178 de participanți din 30 țări europene, membri EBLIDA și NAPLE, și au fost prezentate comunicări vizând probleme comune

bibliotecilor și altor structuri de informare, cu evidențierea particularităților, acolo unde a fost cazul.

I. "O politică de bibliotecă pentru Europa"

În discursul de inaugurare a sesiunii de comunicări, Gerald Leitner spunea că răspunsul la întrebarea „*avem o politică de bibliotecă comună pentru Europa?*” este, din păcate, „*nu*”. Ceea ce avem sunt doar câteva inițiative în care bibliotecile sunt integrate, unele recomandări de la Uniunea Europeană pe această problemă și un set de reglementări referitoare la activitatea bibliotecilor, dar ne aflăm încă departe de a avea o politică comună în ceea ce privește bibliotecile europene. Mai mult, președintele EBLIDA a afirmat că dacă noi toți credem în ideea unei Europe unite, care oferă drepturi și oportunități egale pentru toți cetățenii săi, va trebui să acționăm pentru o politică de bibliotecă la nivel european, cu scopul de a asigura acces egal și fără restricții la informație, educație și cultură pentru toți beneficiarii noștri.

Răspunsul doamnei Maria Antonia Carrato Mena, președinte NAPLE, a completat introducerea lui Gerald Leitner, subliniind că organizația pe care o conduce deține deja documente și proiecte care pot reprezenta o bază de plecare pentru a construi, împreună cu EBLIDA, o aceeași politică în bibliotecile europene. Mesajul NAPLE a sugerat că o colaborare strânsă între cele două organizații ar putea fi o soluție de succes pentru a crește vizibilitatea bibliotecilor în noul context european.

II. Politică și legislație de bibliotecă

1. „*Bibliotecile pe ordinea de zi*” - Claudia Lux, președinte IFLA

2. „*Legislația de bibliotecă în Europa*” - Barbara Schleihaagen, Director, Asociația germană a bibliotecilor

3. „*Vizibilitatea obiectivelor bibliotecii publice în legislațiile și politicile naționale*” - Barbro Wigell -Rynänen, Ministerul Educației din Finlanda și Jens Thorhauge, Director, Agenția daneză pentru bibliotecă și media

III. Rolul bibliotecilor în perspectiva europeană

1. „*Bibliotecile în societatea modernă*” - Paul Sturges, IFLA/FAIFE

2. „*Inițiativa 2010 și după*” - Yvo Volman, Comisia Europeană, DG INFSO

3. „*Programul pentru cultură (2007-2013)*” - Edith Genser, coordonator programe (P5), Comisia

Europeană

4. „*Dinamizarea bibliotecilor Europei: o analiză a programelor europene*” - Brenda Karun, coordonator Biblioteca Națională a Sloveniei

IV. Bibliotecile viitorului: crearea accesului pentru Europa

1. „*Europeana - acces la cultură pentru toți?*” - Jill Cousins, Director executiv EDL Foundation

2. „*Open Access - furnizarea unei agende europene pentru învățare și cercetare*” - Paul Ayris, Director Serviciu de bibliotecă - University College London

3. „*Modificarea copyright-ului*” - expert EBLIDA în probleme de legislație în informare, British Library

În urma Conferinței de la Viena, EBLIDA și forumul NAPLE au decis creșterea rolului și potențialului serviciilor de bibliotecă în întreaga Europă pentru susținerea *Societății Europene a Cunoașterii*. Au fost formulate patru recomandări incluzând viziunea asupra acestei probleme a celor două organizații semnatare, ce urmează a fi înaintate Comisiei Europene:

1. Elaborarea unui ghid - „*Bibliotecile publice în societatea cunoașterii*”

2. Înființarea unui *European Knowledge Centre* pentru bibliotecile publice

3. Finanțarea de proiecte cu fonduri europene pentru bibliotecă

4. Stabilirea unei politici corecte de *copyright*, dar și includerea unor excepții referitoare la acesta pentru ca activitatea bibliotecilor să se desfășoare în condiții bune și acestea să-și poată îndeplini rolul.

Vizita desfășurată în cea de a treia zi la Biblioteca Națională a Austriei, provenită din vechea Bibliotecă Imperială, ne-a dat posibilitatea de a admira *Sala barocă* (inclusă în circuitul turistic vienez), care acum găzduia o expoziție de carte veche pe teme geografice, inclusiv cartografie. O experiență interesantă a fost și turul Bibliotecii Metropolitane din Viena, o construcție nouă, modernă, încadrată în peisajul unui oraș în care nu se mai poate construi decât pe verticală. Astfel, Biblioteca Metropolitană a fost înălțată deasupra metroului, între două bulevarde foarte circulante. Cu toate acestea, s-a reușit o minimizare a inconvenientelor legate de amplasare: pentru evitarea zgomotului, ferestrele laterale sunt asemănătoare hublourilor, lumina naturală intra, în mare măsură, prin partea superioară a clădirii, iar etajele nu sunt complet separate, comunicând prin

scări interioare. Aș mai adăuga că toate colecțiile sunt în acces liber la raft, iar securizarea se face prin sistem RFID. Deși amplasarea este neobișnuită raportat la destinația spațiului, s-a gasit loc și pentru amenajarea unor spații de relaxare, atât pentru adulți cât și pentru copii.

De la complexul monahal Melk voi menționa biblioteca ce adapostește carte veche și privilegiul de a fi avut ca ghid parintele bibliotecar, avantaj datorat apartenenței profesionale a grupului.

Astăzi, la două luni de la provocarea profesională vieneză, privind retrospectiv peste evenimente, încheierea aș dedica-o câtorva considerații bazate pe observarea cu interes a detaliilor de organizare și nu numai.

Întâlnirea pentru vizita la Biblioteca Națională a fost stabilită pentru ora 9.30. La 9.35 tot grupul se afla în holul bibliotecii, fiind deja preluat de ghid - colega noastră de la această instituție.

Părintele bibliotecar de la Melk, într-o engleză perfect inteligibilă, ne-a povestit nu numai despre colecțiile vechi ale bibliotecii, ci și despre expoziția de carte veche de astronomie organizată cu ocazia anului internațional al astronomiei, cu referiri științifice precise la teoriile lui Copernic sau Kepler, ceea ce îl îndepărta de statutul de administrator al cărților și îl apropia de o zonă a erudiției în care mult mai adesea se aflau bibliotecarii din alte vremi.

Există și în România biblioteci - și nu doar una sau două - ale căror colecții reprezentative sunt păstrate în clădiri la fel de reprezentative (din punct de vedere arhitectonic), care ar putea rivaliza cu cele din occident; depinde doar de noi să le facem cunoscute prin organizarea unor evenimente similare.

Pentru „*a exista*” în comunitatea profesională europeană a bibliotecilor, participarea la astfel de reuniuni și stabilirea unor contacte de colaborare permanentă, ca și apartenența la organizații precum EBLIDA, LIBER sau IFLA, sunt condiții obligatorii. Apare tot mai evidentă necesitatea de a ne defini locul și rolul într-o societate informațională extinsă la nivelul întregului continent, unde barierele nu mai sunt de ordin teritorial sau de limbă, ci de concepție și de mod de abordare. Deși intrarea noastră în familia instituțiilor europene furnizoare de informație este de dată recentă, ceea ce avem de oferit este pe măsura a ce se așteaptă de la orice membru important. Experiența, chiar dacă este semnificativă, trebuie afirmată, trebuie să fie cunoscută; pentru a fi cunoscuți și recunoscuți, este

nevoie să fim prezenți, să ne implicăm, să ne exprimăm opiniile. O privire peste structura de conducere a EBLIDA te face imediat să observi că niciun reprezentant al bibliotecilor din estul Europei nu se regăsește acolo; poate că acum statutul nostru de *junior* în organizație ne oferă privilegiul unei perioade de acomodare, dar îmi exprim speranța că această perioadă nu va dura mult.

Discuțiile desfășurate în timpul lucrărilor conferinței și - mai ales - cele informale au reliefat probleme comune, dificultăți comune (evident, păstrând proporțiile) și, de aici, necesitatea colaborării în scopul găsirii unor soluții comune. Deși ar putea părea o afirmație curajoasă, tinând cont de contextul socio-economic nefavorabil prin care trecem, cred că a trecut ziua când breasla noastră putea spune „*Europa, așteaptă-ne, am pornit în drum către tine*” și astăzi, cu mult mai potrivit, ar fi „*suntem aici și avem multe de oferit*”.

Dr. Ivona Olariu

Conferința LIBER - Toulouse 2009 Impresii de la prima participare

Toulouse, capitala Pirineilor de Sud, a fost gazda din acest an a Conferinței LIBER (Liga Bibliotecilor de Cercetare din Europa), în perioada 30 iunie - 3 iulie 2009. Localitatea de pe malurile Garonei și-a etalat spiritul francezesc, acea artă de a trăi într-un spațiu clasic, cu o istorie marcată de grandoare și rafinament. Orașul, ce își cultivă cu perseverență identitatea occitană, și-a primit oaspeții într-o atmosferă caldă (și la propriu) grație soarelui generos, a tentei cărămizii ce îmbracă clădirile, a străzilor înguste dar foarte vii, însuflețite de o mulțime de studenți.

Conferința, la care au participat 311 de persoane din 36 de țări, a avut tema: *Inovare prin cooperare*. Lucrările ei s-au desfășurat în sălile Universității Toulouse 1 în sesiuni plenare, excepție făcând dimineața primei zile, când au existat și sesiuni paralele. S-a putut opta între comunicarea lui David Prosser (SPARC Europe) : *SPARC Europe, orientările viitoare și strategia față de noile modele de comunicare științifică*, cea a lui Brian Lawson (consultant - Marea Britanie): *Pledoarie pentru un viitor mai bun - bibliotecile, inima strategică a universităților pentru susținerea cercetării și a educației* sau a lui Françoise Vandooren și Seth van Hooland (Universitatea Liberă din Bruxelles): *Cum se redactează un*

proiect European - strategiile bibliotecilor de cercetare.

Teme interesante, de actualitate, din care m-am permis o alegere motivată de acuitatea momentului: proiectele europene. Expunerea a oferit o orientare clară a posibilităților pe care le au bibliotecile de a aplica în cadrul proiectelor europene pe activități de digitizare (cu oportunități și riscuri). S-a parcurs traseul de la primul program: Telematics for Libraries, FP3-FP4 (1990-1994), având ca obiectiv cooperarea bibliotecilor europene, la cel de-al doilea: Telematics for Libraries, FP3-FP4 (1995-1998), cu scopul stimulării implementării noilor tehnologii, continuându-se cu IST ICT Digicult, FP5-FP6 (1998-2000), urmărind accesul și prezervarea resurselor culturale și științifice și ajungând la ICT Digicult: Challenge 4 Digital Libraries and content, FP7, legat de contribuția bibliotecilor la inițiativa i2010 DL. Françoise Vandooren a prezentat un scenariu aplicativ, bazat pe experiența Universității Libere din Bruxelles, ce a parcurs etapele obligatorii, de la cele preliminare, legate de identificarea proiectului, la cele de găsire a partenerilor, de redactare a ofertei. În legătură cu obiectivele, s-a menționat relevanța criteriilor de impact în cadrul unei propuneri sustenabile, cu rezultate diseminabile. S-au făcut recomandări privind accesul la cele mai recente documentații, și s-au dat exemple în acest sens.

O discuție purtată cu Françoise Vandooren, într-una din pauzele conferinței, a marcat puncte de vedere interesante: este importantă comunicarea în cadrul acestor întâlniri profesionale, nu numai pentru a evidenția rezultatele pozitive, dar și unele erori depășite sau nu între timp. Este util a fi împărțite, pentru ca cei care încep un demers să nu le mai repete.

Lucrările plenare au avut ca teme: *Biblioteca în contextul ei politic și tehnic ; e-Science, rolul jucat pentru biblioteci; Noi competențe pentru bibliotecari; Biblioteca ca spațiu; Susținerea experienței utilizatorului în cercetare, educație - rezultatele obținute.*

Din prezentările celor patru zile, voi reda câteva impresii, spațiul unui articol limitându-mă la o selecție obligatorie, care nu poate fi decât personală. Astfel, interesantă mi s-a părut comunicarea lui Guus Van den Brekel (EAHIL - Biblioteca Centrului Medical al Universității din Groningen, Olanda) cu tema: *Bibliotecile fac față evoluției cercetării 2.0?* După autor, biblioteca devine un laborator de partajare a conținutului

științific mondial. În acest context, utilizatorii nu vor rămâne doar beneficiari, ci se vor implica ei înșiși în crearea de noi instrumente colaborative. Prezentarea a adus în discuție o serie de practici cu implicațiile lor strategice pentru biblioteci.

Paul Wheatley (British Library) a expus pe tema : *Proiectul Life, de la cercetare colaborativă la instrument de dezvoltare.* Este un proiect dedicat gestionării depozitelor digitale pe termen lung, capabil să faciliteze estimarea costurilor (compararea lor, fără a neglija nici mediul analog). Relevanța modelului se va asigura prin analiza diferitelor cicluri de viață și a diverselor tipuri de conținut. După etapele LIFE1 și LIFE2, urmează trecerea la etapa finală LIFE3 care va demara în august 2009. Proiectul va dezvolta un instrument software ce va explora un ciclu de viață digital, în vederea apropierea de costul prezervării digitale. Cu alte cuvinte, LIFE3 mută conceptul LIFE spre estimarea costului pe întreg ciclul de viață digital. Este o activitate colaborativă care va implica mai mulți parteneri, printre care University College London și British Library, ce vor veni cu contribuții pe această zonă a managementului de bibliotecă. Dezvoltarea inovativă a modelului va conduce ca în etapa finală să se găsească răspunsuri la multe din întrebările care se pun azi în lumea digitală în privința costurilor. După autor, modelul LIFE este o "hartă" a ciclului de viață digital, furnizând o metodă de reprezentare a funcțiilor sale cheie.

În cadrul sesiunii plenare cu tema : *Biblioteca în contextul politic și tehnic*, a fost prezentată de către François Cavalier comunicarea lui Bénédicte Barbé (Sciences Po - Paris): „16 biblioteci europene de cercetare științifică mobilizate pentru a construi un portal tematic: Proiectul NEEO, o nouă pagină în istoria accesului liber”. Proiectul NEEO presupune o metodă originală de constituire a unui rezervor de arhive deschise, confirmând rolul central al bibliotecii în comunicarea academică. Construirea portalului (Economists Online - EO) reprezintă pentru bibliotecile implicate oportunitatea de a-și consolida poziția în cadrul instituțional și, în același timp, utilitatea în cadrul comunității de utilizatori. Colaborarea devine o garanție a calității. Proiectul va mobiliza competențe (crearea de arhive deschise va stimula în același timp apropierea cercetătorilor) și va confirma aportul de valoare adăugată. El va oferi liberul acces la publicații științifice din zona economicului, favorizând în același timp multilingvismul.

Tot în cadrul acestei sesiuni au avut loc

prezentări comerciale, ca cea a lui Tamar Sadeh, de la firma Ex Libris (Israel). Ea a vorbit despre un sistem revoluționar (ca primul de acest tip) de recomandări pentru articole științifice, pe care l-a calificat : cool (se bazează pe servicii tip Web 2.0), concis și contemporan. Adresându-se exigențelor utilizatorilor de azi, serviciul bX orientează cercetătorii spre materiale cu potențial apropiat ca valoare de cerințele lor, având la bază zeci de milioane de informații din accesările sutelor de mii de utilizatori. Datele sunt adunate (dintr-o listă ce conține un istoric al linkurilor) prin protocolul OAI. Se creează o structură ce descrie legăturile dintre materialele științifice, iar la fiecare solicitare este generată o listă cu lucrări recomandate. Sistemul este relevant, este la zi (incluzând materiale de ținută academică) și bine integrat în rezultatele cercetării științifice.

Sesiunea plenară cu tema : *E-Science* a cuprins și prezentarea lui Dominique Boullier (Sciences Po - Paris) cu titlul: „*Supraviețuind sau reinventând bibliotecile incerte*”. Autorul nu consideră digitizarea ca o fatalitate care ni se impune. Este adevărat, însă, că un model ce presupune o atitudine de detașare față de tradiție implică și incertitudine. În lumea digitală, strategiile bibliotecilor presupun: transferul spre mediul digital (digitizare documente, Web, procese standardizate), eliberarea de know-how și de cunoștințe specializate într-o competiție a resurselor (arhive deschise - cu adaos de competențe prin navigare Web, conținut multimedia), schimbarea priorităților și redefinirea bibliotecii ca serviciu (“Library as a Service”, printr-o logică de flux, nu de stoc). După Dominique Boullier, revoluția digitală amplifică, dar nu reprezintă cauza pierderii autorității tradiționale (pe Web nu e necesară autoritatea tradițională pentru a câștiga utilizatorii). Acum, într-o lume a saturației cognitive, bibliotecile trebuie să combine strategiile. Biblioteca se reasează pe alte principii, ținând cont de incertitudini și de vechi tradiții, încă prețuite de public.

În cadrul sesiunii plenare cu tema: *Noi competențe pentru bibliotecari*, Wendy White (Universitatea Southampton) și Chris Middleton (Universitatea din Nottingham) au avut o comunicare cu titlul : „*A conduce schimbarea culturală, provocări și oportunități pentru bibliotecari*”. Am ales câteva aspecte, menționate de autoare, legate de procesul de cercetare. Procesul de cercetare este pentru cercetători. În același timp, el este pentru noi toți. Bibliotecarii au capacitatea

de a eficientiza acest proces. Rolul lor este de a identifica parteneri, de a oferi căi spre informație, încurajând munca colaborativă și facilitând diseminarea. Punctele cheie : receptivitate la schimbare (noi tehnologii, noi exigențe), conținut (cunoștințe și resurse), integrare, dezvoltare abilități specifice, flexibilitate și colaborare.

De la sesiunea plenară cu tema: *Susținerea experienței utilizatorului în cercetare, educație - rezultatele obținute*, am reținut două comunicări. Prima aparține lui Toby Bainton de la Society of College National and University Libraries (SCONUL) - Marea Britanie și are titlul: „*Colaborare pentru un regim mai bun al copyright-ului în Europa*”. Autorul face referire la cadrul legislativ european privind copyright-ul. Prin Directiva Comisiei Europene din anul 2001, se uniformizează drepturile de autor în țările UE. Excepțiile, reglementate prin lege, nu se află încă în aceeași situație. Deși importante, ele au rămas marginalizate, conducând la controverse. Echilibrul copyright-ului este perturbat. În aceste condiții, este necesară o solidaritate a bibliotecilor, „vocea lor să fie auzită” și să se dea curs modificărilor necesare. În final, Open Acces rămâne un succes real.

A doua prezentare este a lui Paul Ayris (University College London), vicepreședinte LIBER, cu titlul: *LIBER și EuropeanaTravel*. Paul Ayris prezintă digitizarea ca parte a strategiei LIBER, ținând cont de importanța agregării conținutului digital în spațiul european al informației. EuropeanaTravel este primul proiect european care implică LIBER. El creează un parteneriat între LIBER, CENL (Conference of European National Libraries) și Europeana. Este un proiect de 2,8 mil. € (50% fonduri europene), cu 19 parteneri și propunând peste 1 mil. pagini digitizate. Obiectivul principal al proiectului este digitizarea conținutului pe tema călătoriilor (turismului). Este descris concis și proiectul PEARL (Principal European Aggregator for Research Libraries), demarat în mai 2009. În valoare de 6,2 mil. € (80% fonduri europene), proiectul implică 27 de parteneri, propunându-și peste 1 mil. de obiecte digitizate și peste 2,2 mil. pagini / imagini, din 85 de colecții.

Ultima parte a Conferinței a însemnat vizita la una din bibliotecile mari din Toulouse. Am ales Mediateca José Cabanis, cu motivația că era cea mai recentă bibliotecă construită în oraș și cu dorința nedisimulată de a fi martoră la aplicarea tehnologiilor de ultimă oră. Mediateca, ce poartă numele unui scriitor academician, născut în

■ Membrii ABR la reuniuni internaționale ■

Toulouse, este o clădire simbolică a secolului 21 : sticlă și oțel într-o armonie arhitecturală desăvârșită, spații largi în care utilizatorul se mișcă fără restricții, având posibilitatea să consulte materiale pe toate tipurile de suporturi: de la cărți, ziare, la filme de arhivă, sala de expoziții, două săli auditorium, săli tematice, dintre care am reținut sala de actualități, ce pune la dispoziția utilizatorilor informații recente pe diverse suporturi media, inclusiv acces la diferite canale tv de știri. Extrem de modern este transportul materialelor, printr-un sistem automatizat, containerele asigurând o circulație pe verticală a documentelor, între zona de restituire (la parter) și secțiile tematice. Sistemul este similar celui de la Biblioteca Națională a Franței. Vizita a însemnat plăcerea de a vedea o bibliotecă modernă, cu o funcționalitate perfectă.

Anul acesta, conducerea LIBER a modificat structura conferinței, pe lângă comunicările în plen fiind prevăzute și activități pe grupuri de lucru (8 ca număr), ceea ce a stimulat interactivitatea și a dat șanse schimbului de idei, apropierea dintre participanți. În această manieră a fost parcurs textul Strategiei LIBER pe perioada 2009-2012, propunerile fiecărui grup de lucru fiind reținute în vederea analizei lor.

Conferința LIBER 2009 și-a mai propus procedura formală de schimbare din asociație în fundație, din rațiuni juridice, legate de posibilitatea implicării în proiecte europene. Propunerea a fost acceptată în unanimitate.

Tot în acest an s-a introdus și un concurs de postere prin care trebuia să se reprezinte concis tema conferinței, apelând la imaginație, având grijă să fie prezente lucruri semnificative într-o manieră care să provoace impact asupra vizitatorilor. După deliberări, juriul a hotărât să premieze, din cele 22 de postere participante, posterul Bibliotecii Universității din Utrecht. Atmosfera de lucru s-a continuat astfel și pe holuri, dând senzația că ești prezent deplin în lumea bibliotecilor europene (și nu numai, grație participării internaționale care a depășit limitele continentului nostru: Australia, Canada, Singapore, SUA etc.). Tot în acest spațiu, consorții sau firme de renume implicate în colaborarea cu bibliotecile (EBSCO, Elsevier, Ex Libris, Swets, ProQuest, Springer, Thomson Reuters, Cambridge University Press etc.) și-au etalat prezența prin postere, pliante și alte materiale de promovare. Am mai reținut și faptul că o firmă olandeză oferă serviciul de dezacidifiere a hârtiei, operație importantă în cazul publicațiilor vechi, necesară și în bibliotecile noastre.

Conferința LIBER a însemnat o excelență experiență profesională : oportunitatea de a veni în legătura cu personalități din domeniul biblioteconomic, apropierea de problematica majoră din domeniu, posibilitatea schimbului de idei.

Am reținut cuvintele unuia dintre vorbitori: „Biblioteca este inima strategică a activității de cercetare și educație” (Brian Lawson).

Mihaela Dragu

Conferința Ligii Bibliotecilor Europene de Cercetare, Toulouse 2009

Cea de-a 38-a conferință anuală a Ligii Bibliotecilor Europene de Cercetare (Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche - LIBER) s-a desfășurat anul acesta în perioada 30.06.2009 - 05.07.2009, la Toulouse, în Franța.

LIBER este cea mai importantă organizație europeană a bibliotecilor de cercetare fondată în 1971 sub auspiciile Consiliului Europei. În prezent sunt peste 400 de instituții membre ale acestei asociații, din peste 40 de țări reprezentând biblioteci universitare, biblioteci ale unor institute de cercetare, dar și alte grupuri profesionale din domeniul informării științifice atât din Europa, cât și din afara ei. Secretariatul LIBER este găzduit de Biblioteca Regală a Olandei și coordonează activitatea celor 5 comitete de experți ale asociației desemnate pentru dezvoltarea următoarelor direcții strategice: schimbul de informații, ghiduri de bune practici, dezvoltarea de proiecte, promovarea inovării în informare și documentare, promovarea și susținerea propriilor interese ale asociației.

Agenda conferinței desfășurată anul acesta sub tema „Inovare prin colaborare” a cuprins prezentări și mese rotunde de mare actualitate din domeniul informării științifice și a conținut în premieră sesiuni paralele. Scopul principal al acestor sesiuni a fost acela de a prezenta membrilor LIBER ultimele noutăți în materie de biblioteconomie.

Acestea s-au desfășurat în prima zi a conferinței și au avut trei teme majore:

- prezentarea filialei europene a organizației SPARC (Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition / Coaliția pentru publicare științifică și resurse academice);

- o pledoarie pentru bibliotecile universitare și despre cum acestea pot obține cea mai bună poziție în cadrul serviciilor oferite de universități;

■ Membrii ABR la reuniuni internaționale ■

- prezentarea unui ghid de bune practici în vederea întocmirii unei propuneri de proiect susținut din fonduri europene.

În rest, conferința s-a desfășurat în plen, cuprinzând o secțiune de prezentări ale temelor curente în dezvoltarea bibliotecilor de cercetare (*Drepturi de autor, Instrumente de colaborare între cititori și bibliotecă, Digitizare, Calitate în bibliotecă, Administrarea patrimoniului digital - studiu de caz al proiectului „Lifecycle Information for E-Literature” / LIFE, Licențierea internațională a resurselor digitale*) și o secțiune de prezentare a unor teme de nișă propuse de membrii LIBER (*Biblioteca și contextul sau politic și tehnic, E-Știință: un rol al bibliotecilor?, Abilități noi pentru bibliotecari, Biblioteca ca spațiu fizic, Educația în spațiul virtual*).

În afara agendei de prezentări, Conferința Anuală LIBER a mai cuprins prezentări de postere, patru mese rotunde de dezbateri (*Comunicare academică, Oferta de servicii ale bibliotecilor pentru activitatea de cercetare, Abilități de conducere, Servicii de bibliotecă*), care au avut ca scop completarea strategiei organizației pe următorii trei ani, patru prezentări de produse (*ProQuest, ExLibris, Swets și Elsevier*) și un program socio-cultural: vizitarea expoziției de artă a Fundației Bemberg.

Consider că a face o prezentare a lucrărilor și dezbaterilor care au avut loc la cea de-a 38-a ediție a acestei Conferințe este o temă unui număr întreg de revistă și de aceea am să încerc să fac pe scurt doar o analiză SWOT a primului eveniment LIBER la care am participat.

Așadar, ca **puncte tari** ale conferinței aș menționa:

- Organizarea de dinaintea conferinței și în special comunicarea prin intermediul paginii web a acestora care a dat informații complete cu privire la agendă, modalitățile de înscriere, locații, recomandări de cazare, transport, petrecere a timpului liber și multe altele.

- Alegerea temelor conferinței și a temelor de dezbateri din cadrul meselor rotunde. Aceste teme au fost de mare actualitate și au fost foarte bine prezentate de către cei care le-au susținut.

- Participarea internațională din Europa și din afara ei. Au fost 311 delegați, din peste 35 de țări. Între aceștia s-au numărat și reprezentanți ai continentului nord-american și ai Asiei.

- Traducerea simultană care a fost asigurată cu sprijinul Ministerului Culturii și al Ministerului Educației din Franța.

- Ajutorul autorităților locale în desfășurarea evenimentului, inclusiv al primarului orașului Toulouse și al rectorului Universității de Științe Sociale.

- Atragerea sponsorilor pentru organizarea conferinței.

- Concursul de postere care a adunat 18 proiecte interesante, între care putem menționa Proiectul de digitizare al Colecției John Johnson din Marea Britanie, DRIVER: Proiectul de colaborare națională pentru crearea portalului depozitelor instituționale electronice, DART Europe - proiectul pentru un portal electronic al tezelor de doctorat, Proiectul de creștere a vizibilității științifice a Cataluniei și nu în ultimul rând, Portalul francez al tezelor de doctorat

- Dineul de la Fundația Bemberg, care ne-a oferit o oportunitate unică de a admira colecții de tablouri, sculpturi, piese de mobilier și tapițerii ale familiei Bemberg, cuprinzând artiști precum Camille Pissaro, Alfred Sisley, Paul Cezanne, Claude Monet, Maurice De Vlaminck, Pierre Bonnard, Pablo Picasso, Amadeo Modigliani, Antoon Van Dyzck, Marc Duval, Titian și mulți alții.

La capitolul „**puncte slabe** ale conferinței”, putem menționa:

- Co-organizarea din partea Rețelei de Biblioteci Universitare din Toulouse, care nu s-a ridicat la nivelul organizării Comitetului LIBER, nu a găsit cele mai bune spații de desfășurare a conferinței și uneori a fost nepregătită în amenajarea acestora.

- Interactivitatea scăzută a discuțiilor din cadrul meselor rotunde și din finalul fiecărei prezentări a fost un alt lucru care ne-a surprins în mod neplăcut, acesta fiind de altfel amplificat și de lipsa aerului condiționat din săli.

- Organizarea dineurilor și a pauzelor de cafea a lăsat de dorit, iar deși acest lucru nu putea contribui la desfășurarea lucrărilor conferinței, putem spune ca organizatorii nu au arătat măsura rafinamentului francez la acest capitol.

- Prezența editurilor și a altor furnizori de produse dedicate bibliotecilor a fost una mai degrabă timidă, putând nota doar ca prezență standurile editurilor Cambridge, Sage, Elsevier, a producătorilor de baze de date Ebsco, Swets, Thomson Reuters și a altor câteva companii cu produse de conservare și recondiționare a cărților.

Ca **oportunități**, aș vrea să subliniez:

- Extinderea organizației către sudul, centrul și estul Europei, vizând astfel țări precum Italia, Spania, Grecia, Austria, Cehia, România, Ucraina,

Rusia.

- Organizarea unui eveniment LIBER în România ar aduce o mare deschidere față de mediul bibliotecomic din țara noastră și față de inițiativele recente pe care le-am avut privind modernizarea serviciilor de bibliotecă de la noi.

- Stabilirea unei relații de colaborare mai strânsă între LIBER și SPARC Europe, oferind astfel o platformă comună de dezvoltare a intereselor bibliotecilor de cercetare din Europa, America de Nord și Asia.

La capitolul „**temeri**”, nu pot adăuga prea multe, având în vedere vechimea și stabilitatea organizației, dar consider că am putea menționa aici contextul în care își desfășoară activitatea membri organizației și pericolul marginalizării importanței serviciilor oferite de bibliotecile de cercetare în contextul global al strategiilor naționale de cercetare.

Din partea României au participat la conferință trei persoane: domnul prof. univ. dr. Mircea Regneală, director la Biblioteca Centrale Universitare „Carol I” din București, doamna Mihaela Dragu de la Biblioteca Academiei Române, Serviciul de Bibliografie Națională și domnul Tiberius Ignat de la Institutul Național de Informare și Documentare. Putem include și o a patra prezență românească la acest eveniment, doamna Patricia Darvis - directoarea Bibliotecii și a Serviciilor de Informare ale Institutului de Educație în Problemele Apei din cadrul UNESCO Olanda.

În concluzie, putem afirma că ce-a de-a 38-a Conferința LIBER a fost un succes și ne putem simți onorați de a fi parte dintr-o asemenea organizație de prestigiu. Putem privi cu încredere către următoarea ediție a conferinței, care va avea loc în frumosul oraș Århus din Danemarca, în iulie 2010 și sperăm într-o participare și mai numeroasă din partea tuturor țărilor europene.

Drd. Tiberius Ignat

**Salonul internațional de carte
pentru copii și tineret Chișinău -
ediția a XIII-a**

„Sunt fericită că sunt aici cu dumneavoastră împreună, că soarele a răsărit din nou azi-dimineață și Dumnezeu i-a trimis cu dăruire lumina și căldura peste toți și pentru toți la fel.

Am venit aici scrutând trecutul, fericindu-mă cu prezentul și nădăjduind pentru viitor, cântând

armonia, dragostea și împăcarea cu tot ceea ce primim uneori de la viață. Și iată: am găsit armonia, într-un târziu - zic eu - undeva între durere și nădejde. Am venit să ne întâlnim iar și iar cu oameni de carte și cu cartea. Ce poate fi mai frumos? Ce poate fi mai prețios să lași într-un timp devastator decât un nume pe o carte? Cartea este un ritual interior rostit pentru Om. Lectura, ca și muzica, ca și celelalte arte înseamnă frumusețea eternă a vieții. Ea înalță sufletul oricui.

E nevoie să învățăm de la toți și de la toate, cu atât mai mult de la oameni - semenii noștri. Nu-i lipsit de importanță că însăși copilul este un izvor permanent de învățătură.”

Marin Preda spunea: „În fiecare om există o necesitate eternă: aceea de a împărtăși cu cineva o bucurie” .

Bucuria mea astăzi ați fost voi. Vă mulțumesc!

Cu aceste gânduri rostite la Salonul Internațional de Carte pentru Copii și Tineret - ediția XIII de la Chișinău în perioada 1-4 Aprilie 2009, desfășurat la Moldexpo Pavilionul III, sub patronajul președintelui parlamentului Republicii Moldova - Marian Lupu, al Secției Naționale a Consiliului Internațional al Cărții pentru Copii și Tineret iBbY, Ministerului Culturii și Turismului al Republicii Moldova, Ministerului Educației și Tineretului al Republicii Moldova și Primăriei Municipiului Chișinău.

La această ediție au fost prezente mai multe edituri din Republica Moldova, România, Franța, Germania, SUA, China și din alte țări. Pe lângă expoziții și lansări de carte au avut loc, simpozioane, ateliere de creație, precum și un forum al copiilor, la care au fost desemnați laureații concursului „Cărți manuscrise”. În ultima zi - sâmbătă 4 aprilie, au fost acordate premiile salonului.

Fiecare copil vizitator la acest salon a primit în dar cartea surpriză „Sfredeluș” de Aureliu Busuioc, deținător al premiului „Cartea Anului” la ediția precedentă a salonului.

Toate lansările de carte au prezentat un interes deosebit pentru auditoriu, adulți și copii. Foarte interesant mi s-a părut ideea lansărilor de carte făcute de specialiști, autori, editori și exemplificate prin dramatizări și adevărate spectacole de către cititorii copii, după ce au studiat împreună conținutul, sintetizând esența lor.

A urmat lansarea volumelor de autori copii:

- „Amuzament pentru singurătatea primordială” de Casandra Corbu (editura „Prințes

Edit”);

- „Făclia sufletului” de Doina Mamaliga (editura „Labirint”, colecția Atelierului literar – artistic „Cuvântul”);

- „Dăruie clipelor ani” de Zinovia Bivol (colecția revistei „Florile dalbe”).

Interesant în continuare a fost simpozionul organizat a doua zi cu tema: „Modernizarea serviciilor în bibliotecile ce servesc copiii”, la care au fost prezentate comunicări deosebite de către organizatori și invitați din toate țările participante.

Moderatori au fost: **Claudia Balaban**, director general, Biblioteca Națională pentru Copii „I. Creangă”, Lilia Tcaci, director adjunct, Biblioteca Națională pentru Copii „I. Creangă”.

Comunicări prezentate:

- *Ingredientele unei biblioteci moderne pentru copii* - **Eugenia Bejan**, Biblioteca Națională pentru Copii „I. Creangă”;

- *Biblioteca pentru copii și tineret - spațiu pentru educație și socializare. Programe pentru diversificarea și modernizarea serviciilor* - **Marinela Chiriță**, Biblioteca Metropolitană București;

- *Anul lecturii în Lituania: activități de succes* - **Jolanda Savukynaite**, Centru de Literatură pentru Copii, Biblioteca Națională a Lituaniei „Martynas Mazvydas”;

- *Serviciile de bibliotecă de la tradițional la modern* - Dr. **Catinca Agache**, lector universitar, Universitatea „A.I. Cuza” Iași;

- *Metodele ENTITLE în organizarea programelor de educație permanentă pentru copii* - **Tatiana Costiuc**, Biblioteca Județeană „O. Goga” Cluj;

- *Cele mai bune cărți pentru copii în anii 2007 - 2008* - **Reda Tamuliene**, Centru de Literatură pentru Copii, Biblioteca Națională a Lituaniei „Martynas Mazvydas”;

- *Serviciile culturale conferă valoare bibliotecii* - **Ana Botezat**, Biblioteca pentru Copii „I. Creangă” Bălți;

- *Ringul intelectual - o nouă provocare pentru tineri* - **Zinaida Ursu, Lolita Caneev**, Biblioteca Națională pentru Copii „I. Creangă”, Chișinău.

Am avut ocazia să participăm la o videoconferință asemănătoare celei de la Bacău, organizată în toamna anului 2008.

Conferința video Moldova - SUA cu tema *Cultura informațională: programe pentru copii și părinți*, moderată de Eugenia Bejan - prim director adjunct la Biblioteca Națională pentru copii „Ion Creangă” și Mariana Kiriakov - director Centru de

Resurse Informaționale al Ambasadei SUA a suscitât interesul tuturor participanților. Au conferențiat: Carol Legarreta, manager Serviciu Public în filiale, Sistemul de Biblioteci Publice din regiunea Montgomery, statul Maryland SUA și Peggy Hansen, bibliotecar serviciu pentru copii, Biblioteca Germantown, Sistemul de Biblioteci publice din regiunea Montgomery, statul Maryland, SUA.

În cadrul manifestărilor a avut loc Atelierul „Programul integrat de informatizare a bibliotecii „Bibliophil”: caracteristici și posibilități de aplicare”, desfășurat la Biblioteca Colegiului de Construcții din Chișinău. Au fost prezentate cuvinte de salut și lucrări de specialitate, culminând cu prezentarea programului de către Cosmin Sabo, asistent universitar, doctorand, administrator SC „Scriem Desing SRL” - Baia Mare, România. Programul a prezentat interes pentru participanți și au avut loc discuții pe marginea lui.

În ultima zi au fost decernate premiile salonului pentru autori editori și i-a fost conferit doamnei Catinca Agachi titlul de Membru al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova de Academicianul Mihai Cimpoi, președinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova.

Se cuvin mulțumiri organizatorilor, d-nei director Claudia Balaban și întregului colectiv organizatoric pentru înalta ținută a tuturor activităților desfășurate pe parcursul celor patru zile.

Acum zece ani am participat la un schimb de experiență profesională, vizitând obiectivele culturale (Casa limbii române, muzeul, Biblioteca Națională, Biblioteca Ion Creangă, Facultatea de Pedagogie, Ambasada României la Chișinău), unde pe parcursul vizitelor am fost însoțiți cu multă căldură profesională de doamna Claudia Balaban și am avut întâlniri de suflet cu personalități românești între care și scriitorului Grigore Vieru pe care cu lacrimi i-am savurat cuvintele, cu „vize și fără vize, noi tot ne vom vedea”.

Mi-aș fi dorit foarte mult (ne-am fi dorit) să-l întâlnesc și să vorbesc din nou cu dumnealui, nu să-i păstrez un moment de reculegere la mormântul acoperit cu flori și lacrimi.

Iată, după zece ani, avem nevoie de vize...

Valentina Lupu

WOOD, Elizabeth J.; MILLER, Rush; KNAPP, Amy. *Beyond survival: managing academic libraries in transition.* Westport, Connecticut; London: Libraries Unlimited, 2007. 220 p. ISBN 1-59158-337-3

În lucrarea *Beyond survival: managing academic libraries in transition/Dincolo de supraviețuire: managementul bibliotecilor universitare în tranziție*, autorii analizează modul în care teoriile, conceptele, modelele și procesele manageriale se aplică bibliotecilor contemporane, pornind de la premisa că singura constantă în peisajul informațional actual este *schimbarea*.

Subliniind necesitatea schimbării și a integrării acestui concept în cultura organizațională a bibliotecii, lucrarea accentuează, în diferite forme, ideea că bibliotecile care refuză să se schimbe și să monitorizeze permanent mediul în care funcționează se condamnă singure la marginalizare și, în cele din urmă, la extincție.

Bibliotecile universitare, legate în mod natural de evoluția universității, trebuie să facă față nu doar unei presiuni crescânde asupra bugetului, generată de costurile ridicate de achiziție a publicațiilor și a bazelor de date științifice și de pătrunderea masivă în structurile infodocumentare a noilor tehnologii ale informației, ci și schimbărilor produse în privința spațiilor de studiu, curriculum-ului și metodelor de predare, infrastructurii informaționale, toate acestea având un impact deosebit asupra publicului lor specific. Autorii analizează modul în care aceste schimbări au influențat sau ar trebui să influențeze oferta de servicii a bibliotecii universitare (Cap. 1).

Un alt vector important al schimbării este orientarea spre utilizator, filosofie predominantă în epoca actuală. Centrarea pe nevoile utilizatorilor și nu pe colecțiile deținute sau pe nevoile personalului face ca activitățile-cheie, structura organizațională, serviciile și chiar mediul fizic al bibliotecii să se schimbe pentru totdeauna.

Autorii acordă o atenție aparte aplicării în bibliotecile universitare a conceptului de *dezvoltare organizațională* (Cap. 2). Acest concept înglobează o gamă largă de teorii, procese și activități care au drept scop îmbunătățirea performanțelor unei organizații. Autorii constată că una dintre tendințele actuale în biblioteci, în special în cele universitare, este înmulțirea numărului instituțiilor care se conduc după principii filosofice în procesele dezvoltării organizaționale.

În lucrare sunt prezentate pe larg două exemple

concrete de aplicare a unor politici manageriale care vizează schimbarea: în Biblioteca Universității din Arizona, considerată un „pionier al dezvoltării organizaționale” și în sistemul de biblioteci al Universității din Pittsburgh (Cap. 4, 5 și 7).

Accentuând ideea că schimbarea trebuie să devină o normă, autorii subliniază necesitatea „planificării pentru viitor” și analizează toate etapele planificării strategice, de la momentul inițierii acestui proces până la cel al punerii în practică a obiectivelor lui (Cap. 6).

Ultimele două capitole ale cărții (Cap. 8 și 9) sunt dedicate evaluării performanțelor bibliotecii, o temă de stringentă actualitate în condițiile în care bibliotecile universitare contemporane, pentru a putea face față concurenței altor furnizori de informații, trebuie să se chestioneze permanent asupra eficienței activității lor.

Beyond survival: managing academic libraries in transition este, în esență, o pledoarie în favoarea ideii că bibliotecile universitare nu trebuie doar să încerce să supraviețuiască, această abordare fiind o rețetă sigură pentru ieșirea din scenă; ele trebuie să se reinventeze continuu, pentru a păstra ritmul cu schimbările produse în societatea contemporană: „*Scopul bibliotecilor universitare care aspiră să facă mai mult decât să supraviețuiască este de a efectua nu schimbări incrementale, ci fundamentale și transformatoare. [...] Schimbarea transformatoare așează o organizație pe drumul care îi permite să rămână un actor-cheie în orice scenă se joacă dincolo de orizont*” (p. 15)

Robert Coravu

STOICA, Ion. *Sensul schimbării în universul infodocumentar.* Constanța: Ex Ponto, 2009. 226 p.

Lucrarea „*Sensul schimbării în universul infodocumentar*”, alcătuită din 8 capitole, introduce, încă din titlu, un nou concept: *univers infodocumentar*. Dacă întâi timpul a fost mai important decât banii, apoi informația, acum putem vorbi de o nouă lume ce este alcătuită din informație și tot ceea ce este legat de ea.

Cele 8 capitole ale cărții au titluri sugestive: *Sensul schimbării, Între universul adițional și universul critic, Repere în abordarea educației pentru informație, Calitatea formării specialiștilor ca reper al schimbării, Exigențe contemporane în cercetarea infodocumentară, Spațiul infodocumentar, Simbolistica denumirilor,*

Depozitul legal - relicvă culturală inutilă sau un instrument indispensabil al continuității cunoașterii.

Primul capitol are rol și de argument: de ce schimbare? Autorul, prof. Ion Stoica, explică faptul că în fiecare perioadă istorică a avut loc o schimbare, că „în fiecare epocă se vorbește despre vechi și nou, despre tradițional și modern” (pag. 7). Cum secolul XXI este secolul vitezei, al informației, schimbarea vine din era infodocumentară și, astfel, suntem martorii transformării bibliotecilor, a bibliotecarilor, a apariției unor noi tipuri de structuri documentare. Cum nicio schimbare nu este numai de formă, ci și de fond, „una din zonele cele mai importante și mai pline de consecințe ale schimbării în sfera cunoașterii este reprezentată de clasificarea și de regăsirea informației” (pag. 15).

În cel de-al doilea capitol se tratează teme precum: *Dilemele cantității, Nevoia de esențe, Dezvoltarea ca fenomen critic, Criticismul pozitiv, Nevoia de busolă, Spațiul infodocumentar ca spațiu critic, Viitorul înseamnă ordine, Platforme strategice, Mirajul tehnologiilor, Ordinea ca sistem dinamic*. Ni se atrage atenția asupra nevoii de reper, prin introducerea termenului „homo informaticus” care nu este atât de puternic încât să stăpânească realitatea informațională, așa cum s-ar crede. Cauza este universul haotic ce îl face „mai vulnerabil decât omul oricărei alte epoci, deși dispune de tehnologii performante și de o înfinit mai largă cuprindere a surselor” (pag. 39).

Capitolul trei are următoarea structură: *Puterea informației, Puterea educației, Componenta filosofică, Componenta instrumentală, Componenta critică*. Educația se folosește, în primul rând, de informație ordonată, ierarhizată și „adekvată unui anumit model și nivel de receptare” (pag. 80).

Calitatea formării specialiștilor ca reper al schimbării arată importanța formării personalului din structurile infodocumentare, formare bazată, în primul rând pe etică: „Modelele de dezvoltare promovate de societatea informației sunt fundamentale etice” (pag. 147).

Următoarele trei capitole tratează, cu precădere, structurile infodocumentare românești, „crizele” cu care se confruntă acestea, dar și problemele pe care le-a avut și le are Biblioteca Centrală Universitară „Carol I” din București.

Ultimul capitol este, de fapt, o scurtă istorie a depozitului legal arătându-se, astfel, importanța existenței unei structuri infodocumentare care să răspundă de colectarea întregii apariții editoriale. „Depozitul Legal trebuie să se înscrie, cu necesitate, în abordarea calitativă a istoriei culturale și a opțiunilor pentru viitor” (p. 220).

Esența lucrării stă în motto: „schimbarea este un răspuns la o așteptare. Dar nu știm prea bine ce trebuie să fie altfel decât era ieri și ce trebuie să rămână așa cum a fost. Știm doar că ceea ce suntem noi înșine și ceea ce este în jurul nostru nu are cum să nu se modifice fără să numim asta neputință și moarte”.

Simona Fortin

Recomandări pentru autori

Copyright

Articolele propuse spre publicare trebuie să fie contribuții originale. Responsabilitatea pentru respectarea copyright-ului aparține integral autorilor articolelor. Toate drepturile privind reproducerea materialelor care vor fi publicate în *Revista Română de Biblioteconomie și Știința Informării* sunt cedate de către autori editorului - Asociația Bibliotecarilor din Învățământ (ABIR). Articolele trebuie trimise la: **Robert Coravu, secretar de redacție - e-mail coravu@bcub.ro**.

Politica editorială

Revista Română de Biblioteconomie și Știința Informării, continuatoarea publicației *Buletin ABIR* (1997-2004), este o publicație științifică tematică, cu periodicitate trimestrială, dedicată tuturor tipurilor de biblioteci din România, precum și învățământului de specialitate. Revista conține articole elaborate de specialiști ai domeniului din țară și din străinătate, abordând toate aspectele biblioteconomiei și ale științei informării.

Revista Română de Biblioteconomie și Știința Informării publică numai contribuțiile selectate de Colegiul de redacție. Fiecare colaborator va primi câte un exemplar din numărul de revistă în care i-a fost publicat articolul. Responsabilitatea pentru exactitatea datelor și informațiilor din articolele publicate revine autorilor acestora.

Recomandările pentru autori sunt disponibile și pe site-ul ABR, la adresa <http://www.abr.org.ro/rrbsi/autori.html>